

Літературна Україна

Газета письменників України
litukraina.com.ua

30 вересня 2025 року
№ 9 (5979)

Пайпс, Снайдер,
революція і війна

4

ПОГЛЯД

5

«Конотопська відьма»:
демонологія влади

ТЕАТР

11

З п'ятьма століть:
народження Києва

TERRA HISTORICA

18-
19

Несення хреста
в часи атеїзму

НОСТАЛЬГІЯ

ТИМОТІ СНАЙДЕР ЛАУРЕАТ ПРЕМІЇ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Американський історик і письменник Тимоті Снайдер став лауреатом премії імені Василя Стуса 2025 року.

Цю нагороду, започатковану 1989 року, отримують автори та митці, що поєднують високу культурну цінність із послідовною громадянською позицією. Церемонія вручення премії відбулася 11 вересня у просторі Українського ПЕН у Києві.

У своїй короткій промові Снайдер наголосив, що не сприймає нагороду як особисту відзнаку, а радше як визнання тих українських авторів, які формують мовою мистецтва досвід війни: «Є так багато поетів, так багато українських авторів, які могли і можуть поезією та прозою переказати

суттєву правду про війну. І тому мені трошки незручно. Бо я знаю особисто так багато людей, які формують цю війну прозою та

поезією. Я дуже дякую. В Україні під час війни я не можу про себе, я можу тільки про інших, у яких, у майбутньому і нині, я вчуся».

Нагороду вручив філософ і президент Українського ПЕН Володимир Єрмоленко. У своїй промові він підкреслив, що голос Снайдера має значення далеко за межами академії: «Тимоті Снайдер сьогодні є одним із найсильніших у світі голосів на підтримку України. Ця підтримка ґрунтується на його переконанні, що тираніям треба чинити рішучий опір. Прикладом такого опору є для Снайдера дисиденти Центрально-Східної Європи, зокрема й України, — і, звісно, серед них Василь Стус».

Снайдер — професор Єльського університету, член Наукового товариства імені Шевченка у США,

стипендіат Інституту гуманітарних досліджень у Відні та голова академічної експертної ради «Українська історія: глобальна ініціатива». Він володіє п'ятьма і читає десятима європейськими мовами.

Його 20 книжок, перекладені більш ніж сорока мовами, стали інтелектуальними орієнтирами для розуміння сучасної Європи. Серед найвідоміших: «Криваві землі: Європа між Гітлером та Сталіним», «Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка», «Про тиранію. Двадцять уроків двадцятого століття».

Премію імені Василя Стуса традиційно присуджують прижиттєво — «за особливий внесок в українську культуру та стійкість громадянської позиції». Організаторами виступають Український ПЕН, Києво-Могилянська бізнес-школа та видавництво «Дух і Літера». У 2025 році нагороду вручали вже втридцятьшосте; за цей час її отримали понад 70 діячів культури.

Редакція «Літературної України» вітає Тимоті Снайдера із почесною нагородою й бажає творчого натхнення.

ЛУ

■ ПРОЧИТАННЯ

БІБЛІОТЕКИ ЗНАЧНО ПОКРАЩУЮТЬ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ, — ДОСЛІДЖЕННЯ

Нью-Йоркська публічна бібліотека (НПБ) провела дослідження, яке показало позитивний вплив бібліотек на життя людини.

У межах дослідження 1974 відвідувачі НПБ розповіли, що вони відчують у бібліотеці та як вона впливає на їхнє життя, і результати виявилися в переважній більшості позитивними.

Аналіз, проведений дослідниками (які використовували модель PERMA з позитивної психології), виявив, що бібліотеки корисні для людей, їхнього добробуту та їхніх спільнот. До того ж позитивний вплив на суспільство є більш вираженим у громадах із низьким рівнем доходу.

Основні статистичні дані дослідження:

- ✓ 92 % респондентів повідомили, що після відвідання бібліотеки відчують себе від дещо до дуже «спокійно/умиротворено».

- ✓ 74 % опитаних розповіли, що відвідування бібліотеки позитивно впливає на те, наскільки добре вони почуваються у світі.

- ✓ 90 % респондентів повідомили, що відвідування бібліотеки позитивно впливає на те, наскільки вони люблять дізнаватися щось нове.

- ✓ 88 % опитаних зазначили, що відвідування бібліотеки сприяло їхньому особистісному зростанню.

- ✓ 89 % респондентів сказали, що бібліотека позитивно вплинула на них і вони «стали більше цінувати речі, про які раніше мало що знали».

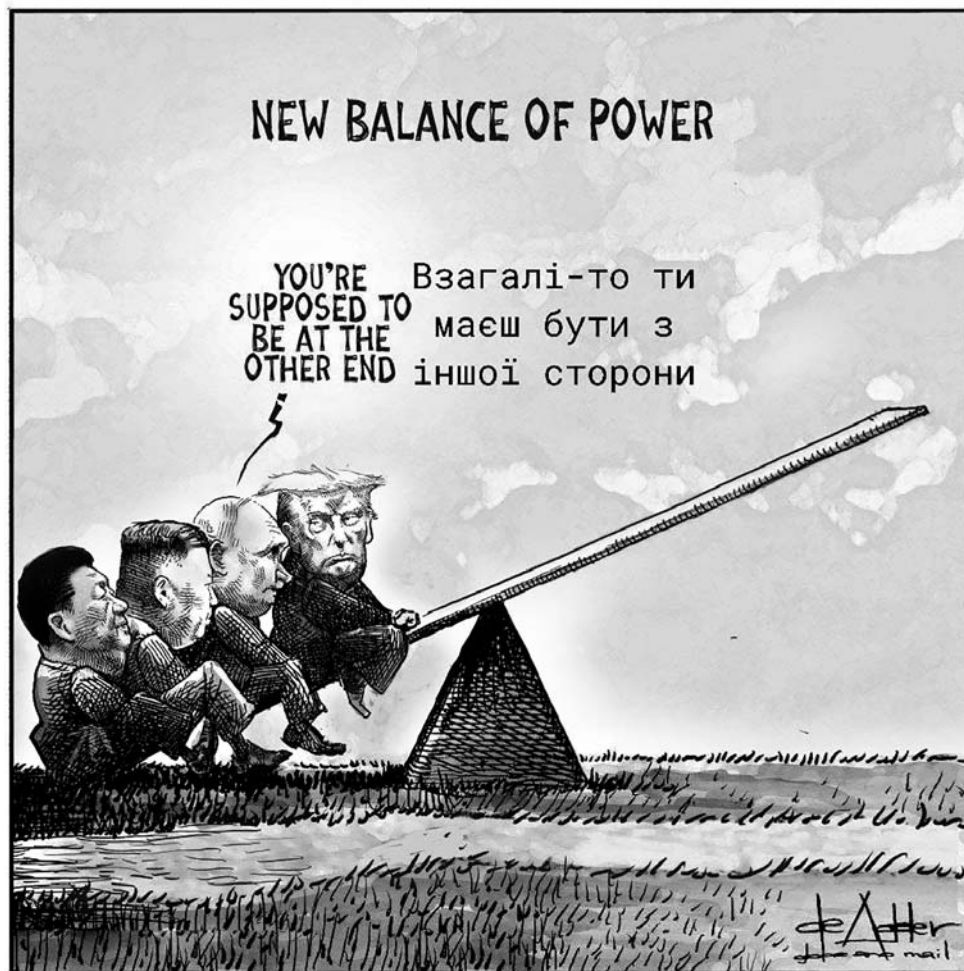
- ✓ 77 % сказали, що бібліотека допомогла їм відчувати, що «те, що вони роблять у своєму житті, є цінним і вартісним».

Як виявило дослідження, у бібліотеці можна не лише отримати книжки, а й побороти свій екзистенційний страх: 82 % респондентів сказали, що відвідування бібліотеки «позитивно впливає на те, наскільки оптимістично вони дивляться на майбутнє». І це стосується не лише тих, хто відвідує бібліотеку в будівлі: 58 % опитаних, які користуються лише електронною версією, теж отримують заряд оптимізму від взаємодії з бібліотекою.

Бібліотеки також породжують у людях чуття спільності: 75 % кажуть, що бібліотеки дали їм більше позитивних почуттів «емпатії до інших, які можуть відрізнитися від них», 72 % сказали, що вони відчули себе більш пов'язаними з іншими, 66 % відчули, що їх «бачать і чують», а 70 % відчули, що вони є «частиною спільноти». 59 % зазначили, що бібліотека позитивно вплинула на їхнє «відчуття, що у твоєму житті є люди, які справді піклуються про [них]».

АМЕРИКАНСЬКА ДВОЛИЧНІСТЬ ЯК ЗАОХОЧЕННЯ ДО РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Відтоді, як Дональд Дж. Трамп попрощався з королем Карлом III, Росія далі провадить свою жорстокість в Україні, використавши понад 600 безпілотників та ракет за одну ніч. Попри те Україні вдалося просунутись приблизно на 50 миль на схід у Донецькій області, а Росія вторглася в повітряний простір Естонії. Європейський Союз запровадив нові санкції проти Росії.

Америка за Трампа зробила навпаки. Трамп оголосив про припинення подальшого продажу ракетних систем «Patriot» і нещиро пообіцяв додаткові санкції проти Росії, якщо Європа припинить купувати російський газ та нафту. Наразі члени ЄС закуповують лише 10 % газу та 1 % нафти в Росії. Зі знищенням Україною трубопроводу «Дружба» цей відсоток газу ще більше зменшиться, оскільки Угорщина Орбана та Словаччина Фіцо серйозно постраждали. Справжня Туреччина Ердогана, яка не є членкинею ЄС, а лише НАТО, купує 20 % нафти в Росії.

Трамп не запровадив нових санкцій проти Росії, не надавав ніякої допомоги та не продавав зброї Україні безпосередньо чи через посередництво НАТО. Звичайно, ці факти суперечать усьому, що сказав або скаже Трамп. Як завжди, дії промовляють голосніше за слова, тому майже за кожної нагоди Трамп каже те, чого не має наміру робити.

Внутрішні проблеми в Америці викликають не меншу тривогу. Вбивство консервативного та християнського голосу Чарлі Кірка було перебільшено до нереального рівня. Навіть глава Римсько-Католицької Церкви в Нью-Йорку, кардинал Долан, приєднався. (Кардинал недбало ставився до своїх пастирських обов'язків і явно підтримував Трампа з першого дня.)

Наслідки вбивства Кірка були дуже негативні. Заради прозорості я маю заявити, що

ніколи не був послідовником Чарлі Кірка та його одержимості Святим Павлом. Насправді я вважав, що Кірк був нещирим у своїх нападках на освіту й цитуванні Святого Письма, водночас відверто брешучи про російсько-українську війну.

Загиблого Чарлі Кірка слід пам'ятати за його добрі справи, але його недоліків і невдач не слід ігнорувати. Крім того, будь-кого, хто критикує Кірка, не слід засуджувати чи карати. Кардинал Римсько-Католицької Церкви Долан не має висувати його на зарахування до лику святих.

Найбільша проблема, звичайно, полягає в Дональді Трампі, який намагається контролювати всі гілки влади, а також права та свободи, гарантовані нашим Законом Конституції про права. Мова ворожнечі — це поняття, яке неможливо визначити. На жаль, як люди ми здатні й любити, й ненавидіти.

Проблема, однак, полягає в насильстві та закликах до насильства, а також у глибоко хибному й неправильно трактованому праві на носіння зброї.

Президент Трамп є яскравим прикладом цього, оскільки він своїми словами, а можливо, навіть змовницькими діями спричинив насильство в Капітолії 6 січня 2021 року. Це призвело не лише до пошкодження майна, а й до людської смерті. Трампа слід було притягнути до кримінальної відповідальності за таку поведінку. Партійне голо-

сування в Сенаті не кваліфікується як суд із боку колег. Поки був президентом, він не діяв і не виконував своїх президентських обов'язків, закликаючи до бунту. Він був кандидатом на посаду і мав би підлягати такій самій перевірці, як і будь-який інший кандидат.

Суть полягає в тому, що судова система великої квазідемократії, але попри те не менш бананової республіки — Бразилії — вчинила більш правильно у своєму переслідуванні, засудженні та винесенні вироку колишньому президентові за керування спробою державного перевороту. Події 6 січня 2021 року в США були саме цим — спробою державного перевороту. Важливо зазначити, як наша американська Конституція, а точніше, її тлумачення, зазнали невдачі в цьому плані.

Україна опинилася на роздоріжжі. Їй вдалося виконати приголомшливу роботу, захищаючись від, можливо, другої за величиною військової держави світу. Крім того, її талановитий народ не лише зміг захищатися майже чотири роки, відбиваючись від набагато більших сил. За оцінками, близько семисот тисяч російських солдатів воюють в Україні. Крім того, народові України вдалося заповнити вакуум нестачі військової техніки, спричинений невдачами Заходу, що стали результатом непередбачуваності Європи та дволичності Америки. Ця дволичність почалася не з Дональда Трампа, але була серйозно загострена його бажанням бути російським активом.

Навіть за президента Байдена і тим більше за президента Обами Америці бракувало справжньої підтримки України. В обох випадках надана допомога була незмінно недостатньою, щоб Україна не програла, але вона також не могла перемогти. Звичайно, не до його честі, але практично виступ Трампа вніс елемент ясності. Президент Зеленський, як і раніше, прагне американської допомоги, як тільки може, шляхом догодження та дипломатії. Я твердо вірю, що обрання Володимира Зеленського у 2019 році було справжнім порятунком. Він не лише відданий своїй справі, а й дуже проникливий. Невловимий чинник, який тут переважає всі інші, полягає в тому, що Україна та українці захищають своє життя, своє існування.

Америка також опинилася на роздоріжжі. Це точно не Америка Джорджа Вашингтона, Авраама Лінкольна, навіть Джиммі Картера чи Рональда Рейгана. Рішень предостатньо, будуть вибори 2026 та 2028 років.

Російський актив Дональд Трамп має обмежений термін повноважень. Згідно з деякими опитуваннями, 51 % республіканців нині не схвалює його президентства. Газета «Нью-Йорк таймс» нещодавно опублікувала статтю про росіянина, який не погодився з російською жорстокістю та відмовився служити. Він утік із Росії, поїхав до Індонезії, оформив там постійне місце проживання, а потім приїхав до Сполучених Штатів, шукаючи притулку. Його прохання федеральний суддя відхилив і його репатрійовано не до Індонезії, а до Росії. Чому Америка просто не депортувала його в Індонезію? Відповідь очевидна. Трамп — російський актив.

Ми живемо в дуже бурхливі часи. Політика ніколи не стосувалася добра і зла. Однак сьогодні зло легітимізує Америка, що колись уважалася символом добра на землі. Якщо ви вважаєте, що Трамп не був ефективним, вам треба врахувати факти. Незважаючи на брак освіти, примітивність, він зумів завдати більше шкоди, ніж будь-яка людина в історії США.

Україна витримає й переможе завдяки своїй праведній справі та своєму народові.

■ Аскольд ЛОЗИНСЬКИЙ

НОВА ХВИЛЯ УКРАЇНСЬКОГО КІНО: МІЖ ВІЙНОЮ ТА БУДЕННІСТЮ

Українське кіно останніх років поступово змінює свою природу: із фронтового репортажу й травми воєнного часу воно дедалі частіше перетворюється на місце художнього пошуку, рефлексії й жанрового експерименту.

Фільми, про які йтиметься далі, — не просто фіксація страждання чи емоційний виклик. Це твори, в яких режисери переосмислюють досвід війни й криз, демонструють внутрішній літопис суспільства та індивідуальності. Нова хвиля українського кіно — це, з одного боку, документальна гострота, з другого — естетика споглядання, жанрова варіативність і моральна складність.

Три стрічки зразком такої хвилі:

1. «2000 Meters to Andriivka» (режисер Мстислав Чернов) — документальний фільм, що стежить за місією українського підрозділу під час спроби визволити село Андріївку в Донецькій області 2023 року. Фільм розкривається через поєднання фронтової жорстокості, знімання з натільних камер солдата, із дронів, зі спогадів і пауз — живих, хоч і часто страшних.

2. «When Lightning Flashes Over the Sea» (режисерка Єва Нейман) — документальний портрет Одеси в умовах війни: люди, що залишилися; ті, хто втік; ті, хто тримається; ті, хто вимушений жити поміж вибухами, вимкненнями електрики, втратами й надіями. У фільмі важлива тема повсякденності як акту спротиву.

3. «Ideal Friend» (режисер Сергій Альошечкін) — короткий науково-фантастичний фільм, перший в українському кінематографі, який прямо піднімає тему штучного інтелекту. Альошечкін змушує глядача замислитися про залежність між людиною й технологіями: що втрачаємо, коли довіряємо штучному розуму ухвалювати рішення.

Спільне між ними — це спроба реагувати на війну чи кризу не лише як на зовнішній катаклізм, а як на середовище, яке формує сучасну ідентичність: героїзм, страх, баланс між надією та зневірою. Всі три стрічки також демонструють, що українське кіно стабільно виходить на міжнародну арену: Берлінале, фестивалі документального кіно, жанрові й короткометражні форуми.

«2000 метрів до Авдіївки» — фронт як кіноексперимент. Мстислав Чернов у «2000 Meters to Andriivka» повертається до документального кіно не просто як журналіст, але як художник кадру, який знає межі, коли показ зроблений не лише заради факту, а й

ради істини переживання. Картина тримає в напрузі від першої до останньої хвилини, коли солдати й журналісти долають лісисто ділянку, — мапа між обстрілами, мінами й спогадами. Кожен метр у цьому фільмі — реальний і символічний.

Камера Чернова — це часто bodyscam, шоломна чи дронова: глядач не просто спостерігач, а учасник, що дихає тими ж запахами пороху, підсвідомо вивчає кожну підірвану гілку, кожну траншею і кожен крик. Цей стиль створює ефект присутності, який часом шокує, але не відштовхує — навпаки, примушує чути голоси, що часто губляться за статистикою й геополітикою.

Важливим є те, що фільм не ухиляється від моральної та емоційної амбівалентності: він не героїзує автоматично, але й не дає місця цинізму. Є моменти, коли солдат розказує про майбутнє, про родину, про те, що, можливо, вже не повернеться.

Водночас видно зневіру — що війна може стати станом тривалої втрати, після яких «перемога» може бути лише міткою, а не способом повернути життя в норму. Це чорна й безкомпромісна картина, але вона також є показником, що українське кіно здатне взяти на себе роль не просто свідка, а художнього інтелекту, який формулює питання, а не лише відповіді.

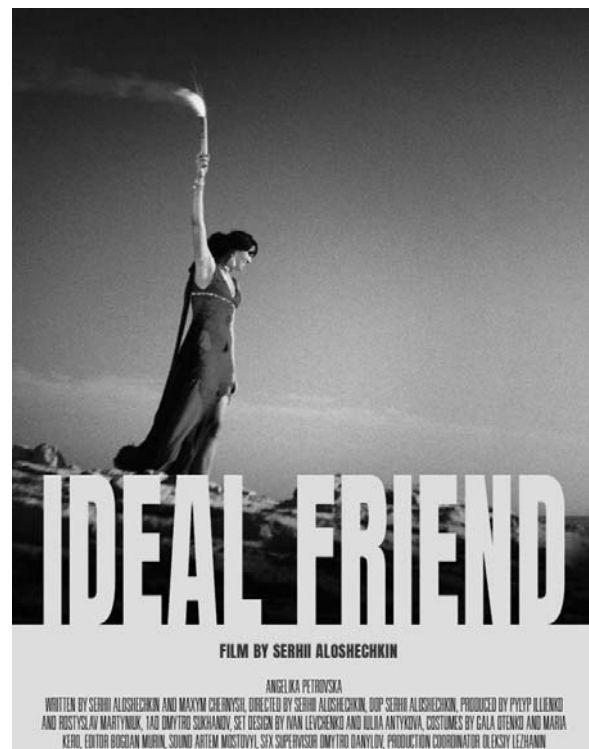
Нагороди та міжнародні відзнаки — Sundance, CPN: DOX, фестивалі в Ізраїлі, Румунії тощо — потверджують, що світова публіка готова сприймати таке кіно.

«When Lightning Flashes Over the Sea» Єви Нейман — це протилежність війни в епізодах бою, але не менш сильне кіно через те, що показує війну через життя, яке прагне залишитися нормальним, через дрібниці, що стають ритуалами виживання.

Одеса тут — не просто географічна точка, але пер-

сонаж: місто з історією, з поезією руїн, з пам'яттю травм (як давніх, так і нових), із тими, хто залишився, і тими, хто прийшов до нього. Діти з бажанням шоколадного торта, люди, що доглядають котів, мандрівники з минулого через спогади Голлокусту — усе це створює поліхромію голосів, яка дає відчуття, що життя не просто триває, а чинить спротив через щоденну присутність.

Критики відзначають: Нейман зі стриманістю, але й ніжністю показує, що звичні елементи життя — діалог із минулим, мрії, природа, море — стають засобами збереження людської гідності. Але водночас у фільмі є маса повторів і іноді затягування сцен, які могли бути стисліші. Деякі сцени вуличного життя між інтерв'ю нагадують, що рутинність може бути важким предметом режисер-

ТРИ ГРАНІ НОВОЇ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОГО КІНО

Три фільми — «2000 Meters to Andriivka», «When Lightning Flashes Over the Sea», «Ideal Friend» — ілюструють три грані нової хвилі українського кіно: фронтова документалістика як художня правдива присутність, не просто репортаж, але кіно, яке формує емоцію, мораль, пам'ять (Чернов); життєві портрети у війні, поетика буденного, де мрії, спогади, втрати, маленькі радості — все стає значним (Нейман); експерименти з жанром, доповнені філософськими питаннями, коли технологія, жанр sci-fi чи фантастичне не слугують для відвертання уваги, лишень засобом виявлення суті (Альошечкін).

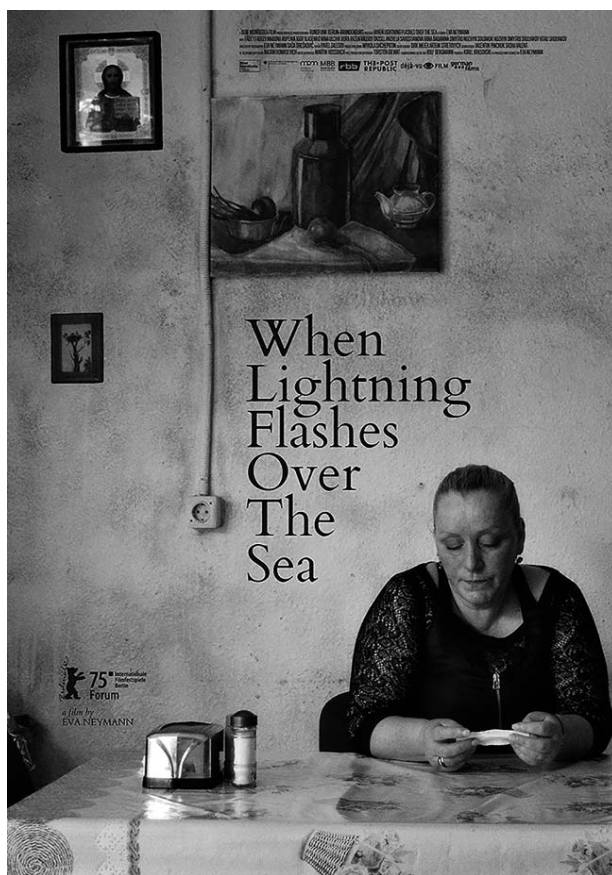
Ця хвиля не просто реагує на війну — вона її проживає, інтерпретує, ставить під сумнів і зберігає для майбутніх глядачів і поколінь. У ній видно: українське кіно вже не тільки про біль, але про спробу осмислити, що з цього виникає, — які речі мають вагу, які речі варто пам'ятати, які речі єднають і дають силу.

Міжнародне визнання — Sundance, Berlinale, Mykolaichuk OPEN та інші фестивалі — не просто престиж: це спосіб показати, що український голос у глобальному кіно не маргіналізований. Їхня сила — у специфіці, у локальності й у універсальності одночасно.

Завдання на майбутнє для цієї хвилі: баланс між емоційною щирістю та художньою формою; уникнення спокуси простого героїзму або пафосу, натомість — розвиток нюансу, деконструкції, експерименту. Також — розширення жанрів, підтримка короткого і середнього метра, фінансування, дистрибуція. І найголовніше: бути чесним перед своєю аудиторією, не зраджувати складності досвіду заради ефекту.

Українське кіно в 2025-му — вже хвиля, а не лише реакція. І в цій хвилі — біль, але й краса. Коли блискавка спалахує над морем, у ній — і загроза, і блиск надії.

Валентина ЛІСОВСЬКА

ського вибору — інколи він балансує на межі між поетичним спогляданням і спостереженням, яке може здатися надто млявим.

«Ideal Friend» — це звернення до жанру sci-fi як до простору думки про майбутнє й межі між природним і штучним. Наукова фантастика досі була для українського короткого метра рідкістю, і саме тому цей фільм Альошечкіна резонує як приклад жанрового пошуку.

Сюжет стрічки: Аліса після кораблетроці — з імплантованим ШІ-асистентом, який допомагає виживати, але також викликає запитання: чи не стаємо ми залежними, чи не втрачаємо внутрішнього голосу, коли довіряємо розрахункам, алгоритмам, машинам? Шаблон із «шумом виживання» + технології як інше дзеркало війни і втрат зроблений дуже чутливо, не надто футуристично, але достатньо умовно, щоб глядач міг побачити себе у цій ситуації.

КНИЖКОВЕ REVIEW

«МОЄ ЖИТТЯ З ОЛЕКСАНДРОМ АРХИПЕНКОМ»

ФРЕНСІС АРХИПЕНКО-ГРЕЙ

«Моє життя з Олександром Архипенком» — спогади Френсіс Архипенко-Грей, яка була поруч зі славетним українським митцем протягом останніх років його життя.

Їхнє знайомство почалося в школі Архипенка у штаті Нью-Йорк: тоді юна Френсіс, яка ще шукала себе і в житті, і в творчості, стала студенткою авторитетного майстра. Попри нібито значну різницю — поколіннєву, культурну — їхній діалог переріс модель «наставник/учениця». За якийсь час після смерті дружини художника Френсіс і Олександр стали жити разом, а згодом одружилися. Пані Архипенко-Грей оповідає про спільне життя надзвичайно щиро, при тому незмінно делікатно, тонко аналізує почуття й відкриття, радощі й труднощі незвичного союзу. А йому довелося пройти чимало випробувань, адже суспільство (невіддільна частинка якого — ще й родичі волелюбної Френсіс, які дотримувалися традиційних поглядів) не завжди готове було толерантно сприймати стосунки, які виходили за межі узвичаєних. Та ще важливіша лінія цієї історії — мистецька: скульптура, рисунок, креативна праця — її яскраві «герої». Для Архипенка головне й передусім — мистецтво, пошуки вищого сенсу й способів художнього вираження неочевидного. Він убачає у Френсіс перспективну мисткиню — і підтримує (ба навіть підштовхує) як у творчих пошуках, так і в побудові кар'єри. Втім, учениця і дружина хоча й відчуває духовну спільність із Архипенковим світом, не може й не хоче повторювати його шляху. А їй ще й доведеться після смерті чоловіка вирішувати чимало складних проблем через конфлікти з артдилерами та плутанину з репліками його робіт, що було спричинено частково підходом самого автора... У захопливій оповіді майстерно переплітаються глибокі психологічні роздуми, міркування про мистецтво та чарівливі побутові деталі. Книжка неодмінно потішить не лише мистецтвознавців, а й усіх, кого цікавить життя за межами буденних уявлень.

За підтримки The Henry Moore Foundation

ЧЕКІСТСЬКА ТІНЬ НАД УКРАЇНОЮ

Післямова до терору:
Пайпс, Снайдер, революція і війна

Історія не повторюється, але римується.
Марк Твен

ТЕРОР
ЯК ПОЛІТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

1917 року більшовики не просто захопили владу — вони винайшли нову політичну фізику, де страх став головною силою тяжіння. Надзвичайна комісія, створена за кілька тижнів після жовтневого перевороту, не була тимчасовим інструментом. Вона стала серцем нової держави, її нервовою системою, її мовою.

Ричард Пайпс у розділі «Терор і чекісти» книжки «Russian Revolution» не залишає ілюзій: терор — це не експрес, а принцип. Не збочення, а метод. Не хаос, а порядок. Не помилка, а доктрина. Це політична технологія, яка має свою логіку, свою інфраструктуру і свою ідеологію. Більшовики інституціоналізували терор як засіб управління.

«Терор — це необхідний елемент революційної тактики». «Ми не воюємо проти окремих осіб. Ми винищуємо буржуазію як клас» (В. Ленін).

Ці висловлювання не були риторикою. Вони стали інструкцією, проактивною стратегією.

Російська держава ХХІ століття — не просто уламок СРСР. Це цілеспрямована реінкарнація чекістської вертикалі. Від Луб'янки до Кремля, від ФСБ до «Вагнера» — бачимо не еволюцію, а консервацію страху як інструменту влади. Чекізм — це ментальна матриця, де насильство виправдовують «державними інтересами», а свободу оголошують загрозою.

Терор не зник, він лише змінив форму: від розстрілів — до отруєнь, від ГУЛагу — до гібридної війни, від цензури — до інформаційного саботажу.

Україна в цій схемі — не суб'єкт, а ресурс. Троцький прямо визнавав: «Без України немає Росії. Без українського вугілля, руди, хліба, солі й Чорного моря Росія задихнеться, а з нею й радянська влада».

Це не просто економічне твердження, це геополітична формула залежності, яка виправдовувала репресії, голодомори, депортації. Терор проти української ідентичності був не лише фізичним, а й символічним: нищення мови, культури, еліт.

ВІЙНА
ЯК ПРОДОВЖЕННЯ ТЕРОРУ

Буча, Ізюм, Маріуполь — це не просто географія болю. Це топографія чекістської спадкоємності.

Позасудові страти, катування, депортації — все це має історичний прецедент.

Пайпс описував, як НК знищувала «класових ворогів» без суду і слідства. Сьогодні ті самі методи прикриваються новими ярликами: «нацисти», «терористи», «зрадники». Лексика змінилася, сутність лишилася.

Тимоті Снайдер визначає мету Росії як «фашистську зміну режиму» — спробу знищити українську демократію та ідентичність через насильство, пропаганду й страх. Це не війна за територію. Це імперський терор, спрямований на ліквідацію самої можливості альтернативної політичної реальності.

«Російська війна — це не реакція на українську загрозу, а спроба знищити саму можливість української альтернативи», — наголошує Снайдер. У цьому сенсі терор — не засіб, а мета. Він має стерти пам'ять, зламати голос, знищити здатність бути інакшим.

УКРАЇНА ЯК АНТИТЕЗА

Україна — не декорація для чужих міфів і не театр імперської пропаганди. Вона — простір свободи, що не піддається монтажу.

«Занадто багато українців уже надто довго смакували свободу», — зазначає Снайдер. І це не лише політична характеристика, а й антропологічна риса.

Українець — не об'єкт влади, а суб'єкт дії. Він не чекає дозволу, а діє. Не боїться хаосу, бо знає: у хаосі народжується нове.

Тому війна — це не лише зіткнення армій. Це конфлікт двох політичних антропологій. У центрі російської — страх. У центрі української — свобода.

Від НК до ФСБ, від Луб'янки до Бучі — імперія відтворює себе через контроль над тілом, мовою, пам'яттю. А Україна творить себе через відкритість, непередбачуваність і право бути собою. Її революції — це не завершення, а початки. Її Майдани — не фінали, а процес.

ПУБЛІЧНА ФІЛОСОФІЯ
СПРОТИВУ

Україна прагне публічності, прозорості, правової держави — всього, що суперечить чекістській моделі. Тому вона є викликом для імперії. Уніфікація мислення, що супроводжує імперський терор, прагне не лише контролювати тіла, а й стерти здатність до самостійного осмислення.

У цьому контексті протест набуває епістемологічного виміру. Це спротив не лише насильству, а й монополії на істину. Епістемологічний опір — це здатність мислити вільно, створювати альтернативні наративи, зберігати пам'ять усупереч

офіційним версіям. У цьому сенсі кожен текст, кожен символ, кожен жест — це не просто культурний акт, а форма боротьби за право знати і тлумачити світ на власних умовах.

Саме тому візуальні жести — від марок до плакатів — набувають значення не лише естетичного, а й етичного. Вони фіксують множинність голосів, які не піддаються уніфікації й стають інструментами публічного мислення.

Кожен символ спротиву стає актом автономії, що ламає чекістський алгоритм. Від марок країн світу на підтримку України — до візуальних метафор тризуба, що розчиляє силует Луб'янки, чи маків, які проростають крізь бетон. Це дипломатична поезія й культурна зброя.

Від Холодного Яру до цифрового фронту український спротив — не лише військова доблесть. Це етика свободи, закарбована у пам'яті, культурі, щоденних жестах.

Сьогодні, коли Україна виборює право на власну пам'ять, важливо не лише згадувати жертв, а й розуміти механізми. Терор — це не лише історія. Це алгоритм, який повторюється, коли суспільство втрачає пильність.

ПІСЛЯМОВА ДО ТЕРОРУ

Ричард Пайпс писав про революцію, яка пожирає своїх дітей. А ми живемо у часі, коли імперія намагається пожерти свободу. Але свобода — непередбачувана. І саме тому — незнищенна.

Українська політична антропологія — це виклик імперії. Але також виклик світові, який зник до передбачуваних моделей. Це нагадування: свобода — не комфорт, а ризик. Не стабільність, а дія. Не тиша, а голос.

«Українська перемога — це коли українці вірять, що перемогли. Але ще важливіше — коли росіяни визнають, що програли», — підсумовує Снайдер.

А ми додаємо: ця перемога вже народжується в кожному українському акті свободи.

Володимир ЛАКОМОВ,
експерт Фонду
«Демократичні ініціативи» імені
Ілька Кучеріва,
Надзвичайний та
Повноважний Посол
України

ЖІНОЧИЙ АРХЕТИП І ЧОЛОВІЧИЙ АБСУРД: ФЕНОМЕН «КОНОТОПСЬКОЇ ВІДЬМИ»

«Конотопська відьма» Івана Уривського стала своєрідним культурним сигналом — спектаклем, у якому українська класика не лише ожила, а й промовила з такою силою, що перетнула межі локальної традиції. Гостра критика чоловічої влади й патерналізму в постановці переплелися із сатиричними дослідженнями колективної істерії.

КЛАСИЧНА САТИРА, ЩО СТАЛА СУЧАСНОЮ АЛЕГОРІЄЮ

Тексти Григорія Квітки-Основ'яненка впродовж десятиліть існували у свідомості читача як приклад «старосвітського бурлеску», наповненого жартом, карикатурою й народною фольклорною фантазією. Проте Уривський — режисер молодшої школи, що поєднує романтичну візуальність із гострою соціальною інтонацією, — перетворив повість на дзеркало сучасності.

Сотник Забр'юха, писар Пістряк, Явдоху Зубиха — ці імена відтепер не тільки герої літературного канону, а й живі метафори: обмежений владця, маніпулятивний бюрократ і «відьма», яка виявляється не стільки демоном, скільки образом жіночої свободи, що лякає громаду. Уривський зберігає кар-

ІНОДІ СПЕКТАКЛЬ НАГАДУЄ ТЕАТРАЛЬНИЙ КОНЦЕРТ, У ЯКОМУ ЗВУК СТАЄ ЩЕ ОДИН ПЕРСОНАЖЕМ

нальний тон оригіналу, але вплітає в нього алюзії на колективні страхи й істерії сьогодення. У фіналі ми виходимо з театру з відчуттям, що сатира 1830-х років промовляє про екологічні, політичні й соціальні кризи XXI століття.

Критики відзначали, що постановка побудована «на ритмі»: швидкі сцени, пластична динаміка, гучні музичні фрагменти, які то нагадують народний ярмарок, то мінімалістичний саундтрек до трилера. Цей ритм не дозволяє глядачеві спокійно відстежувати сюжет; він втягує у вир колективної істерії, у відчуття абсурду й розгубленості. Власне, театр тут стає не ілюстрацією літературного тексту, а лабораторією, де досліджуються механізми страху і влади.

Саме в такій перспективі варто говорити про «Конотопську відьму»: не як про ще одну адаптацію класики, а як про культурне явище, в якому народна сатира виявилася напролюд сучасною алегорією.

DRAMATIS PERSONAE

Режисер Іван Уривський, відомий своїми візуально сильними постановками («Камінний господар», «Лісова пісня»), цього разу обрав ризикованішу форму. Він довірив головні ролі одразу двом складам акторів, і це рішення виявилось влучним: персонажі заграли барвами, а спектакль набув багатоголосся.

Забр'юха у виконанні Назара Задніпровського — це гіпертрофований комік, велетенська лялька у світі, де кожен його жест підкреслює абсурдність влади. У варіанті Олександра Яреми образ стає більш внутрішньо роздвоєним, у ньому відчувається і страх, і крихітність. Пістряк, зіграний Михайлом Кукуєм, звучить як іронічний демагог, що будує кар'єру на маніпуляції. У трактуванні Андрія Самініна цей персонаж темніший, ближчий до зловісного маніпулятора, який керує натовпом із холодною точністю.

Особлива сила спектаклю — в жіночому образі. Христина Корчинська-Федорак і Олена Хохлаткіна по-різному малюють Явдоху: перша — енергійна, майже молодечо-харизматична, друга — повільна, гіпнотична, майже містична. Але обидві акторки відкидають архайчний стереотип «відьми» як демонічної істоти; їхня Явдоху — це жінка, яка лякає лише тому, що виходить за межі суспільного сценарію.

Сценографія й музика створюють ефектний контрапункт. Декорації мінімальні, але наповнені метафорами: темні конструкції легко трансформуються з ярмаркового майдану на кладовище, з бюрократичної канцелярії на сухе дике поле, де відчувається присутність екологічної катастрофи. Музика — суміш народних мотивів і сучасних ритмів — підсилює відчуття абсурду. Іноді спектакль нагадує театральний концерт, у якому звук стає ще одним персонажем.

Саме ця режисерська стратегія — відкрити класичний текст як простір для сучасної гри — зробила «Конотопську відьму» подією, що виходить за межі українського театального контексту.

ДЕМОНОЛОГІЯ ЯК ПРОЕКЦІЯ СУСПІЛЬНИХ СТРАХІВ

Від самого початку постановка здобула аншлаговий успіх. Київська публіка, яка часто підозріливо ставиться до переосмислення класики, прийняла виставу як ковток свіжого повітря. Газети писали про «феномен сучасного театру», афіші продавалися за кілька тижнів наперед, соціальні мережі

наповнилися фотографіями з залу. Театр Франка, який завжди мав статус респектабельного, але іноді консервативного інституту, раптом відчув себе в центрі культурного процесу.

Цікаво, що реакція критиків була багатогранною. Дехто наголошував на блискучій ансамблевій грі та відточеному ритмі спектаклю. Інші закидали йому надмірний динамізм, який, мовляв, не залишає простору для глибокої рефлексії. Проте навіть ті, хто висловлював сумніви, визнавали: «Конотопська відьма» — це подія, якої не можна оминати.

Міжнародні медіа також звернули увагу на виставу. Відомо, що «The New York Times» у матеріалах про українську культуру згадувала цю постановку як приклад нової хвилі театральної енергії. Українські видання, зокрема Suspilne та інші, писали про неї як про «найгучнішу прем'єру сезону». Уривський сам зізнавався в інтерв'ю: другої «Конотопської відьми» не буде, адже це результат унікального збігу обставин і творчих сил.

Особливим є суспільний ефект. Постановка вийшла за межі театру: вона стала приводом для розмов про жіночі образи в культурі, про механізми пропаганди, про те, як легко громада вірить у міф, якщо ним майстерно маніпулюють. «Відьма» тут — це вже не демонологія, а проєкція суспільного страху. У цьому сенсі вистава виявилася не лише естетичним, а й соціальним актом.

«КОНОТОПСЬКА ВІДЬМА» ЗАЧАРОВУЄ ЄВРОПЕЙСКУ СЦЕНУ

Важливою віхою став європейський тур, із яким театр Франка повів «Конотопську відьму» до Варшави, Праги, Берліна, Амстердама та інших міст. Сам факт такого маршруту свідчить про статус спектаклю: не кожна національна постановка здатна органічно «прочитатися» в іншому культурному середовищі. Проте публіка Європи прийняла її з інтересом і, що особливо важливо, із розумінням.

Для глядача в Берліні чи Празі сюжет про сотника і писаря став історією про абсурдність влади та маніпуляцію страхом. Для варшавської публіки Явдоху прозвучала як образ жіночої незалежності, що протистоїть консервативному суспільству. В Амстердамі увагу зосередили на екологічних алюзіях, на образі посухи й спустошення як на знаках сучасної кризи. Тобто кожна сцена читалася універсально, без потреби в «локальному ключі».

Нині театр готує гастролі у США та Канаді — Нью-Йорк, Чикаго, Монреаль, Торонто. Це не лише культурна подія, а й диплома-

тичний жест: показати світові, що українська класика здатна бути не архайчною спадщиною, а живим мистецтвом, яке резонує з глобальними питаннями.

Підсумовуючи, можна сказати: «Конотопська відьма» Уривського — це спектакль, у якому українська література заговорила мовою сучасної алегорії, а театр Франка довів свою здатність бути водночас класичним і авангардним. Це лабораторія колективної уяви, де сатира стає драмою, а сміх — найсерйознішим дзеркалом епохи.

Анатолій ГОРДІЄВСЬКИЙ

«...Людина створена для щастя»: ВІТАЛЬНА ЛІРИКА ЛЮДМИЛИ СКИРДИ

ЛЮДМИЛІ СКИРДІ – 80!

Людмила Скирда (15 вересня 1945) пережила два етапи творчої еволюції: 1965 — 1988; 1988 і донині. Її дебют був нетиповим для віршових видань радянської доби.

Замість обов'язкових «паровозиків» перша збірка «Чекання» (1965) відкривалася роздумами про ймовірні творчі композиції. Перебуваючи «в майстерні душі людської», поетка прагнула малювати невідому людям сутність гір, орла, струмка. Проступало неприйняття штучної урбаністики, яка відриває від природи й етноментальних основ буття, невідомих безпредметним суперечкам «в кімнаті, пропаленій куривом», отямленим несподіваною піснею «Ой ходиш, козаче, ходиш, / саменький по світу бродиш»: «В обличчя дихнуло вітром. / В обличчя дихнуло гречкою». Лірична героїня (alter ego авторки) почувається справжньою «в краю степів й дібров», відкриває в собі забуту степовичку, змушену знову вчитися «писати про любов, / Неначе вперше [...] слова писати». Такий лейтмотив збірки «Чекання». Людмила Скирда твердила без патетики: «Без мене буде дихать Україна, / а я без України задихнусь» (вірш «Живеш і раптом...» разом з іншими творами поетки О. Зінкевич надрукував у журналі «Сучасність»). М. Рильський прилучив її до поезії. В присвяченій йому поемі «Повернення у листопад» висвітлено інтелектуальну, гедоністичну й природну атмосферу його гостинної оселі, дискусії на теми мистецтва й життя.

Поетка не уникла соціального замовлення. Ілюстративні нещирі цикли «Мій ХХ», «Крила», «Червоний степ», віршований памфлет «Патріотам» із «екзилью» з'явилися в наступній збірці «Сходи» (1975). Така тенденція спостерігалася і в інших виданнях, включно з книжкою «Гармонія» (1988), котра завершувала перший етап творчої еволюції поетки. Людмила Скирда була переконливою, коли трималася натурфілософської течії: «Збігаю сходами. Яка ясна роса! / Відшуку в траві щавлю листочок, / Щоб сісти і зірвать його вустами, / Що то за смак — // терпкий і таємничий...» Предметна конкретика вітальної повноти життя переноситься вже й на урбаністичні краєвиди. Лірична героїня відкриває щоразу щось нове під час інтимізації київських мікрорайонів: «Ітиму повз Русанівський масив, / Немов по палубі білісінської яхти, / І цю ранкову, ніби змерзлу тишу, / Збиратиму у срібний гаманець...» Цикл «Місто» завершено вісьмома італо-французькими («Було... Батий нагострював ножі...») й шекспірівськими («Тут він бродив по пагорбах осінніх...» із присвятою М. Рильському) сонетами під назвою «Київ»: «Це місто — дах мій і моя оселя». Строга строфічна форма властива й циклу «Пори року» (від осені до літа) з інтермедіальною основою. В кожному сонеті перекодовано малярські ідіостилі В. Ван Гога, Сандро Боттичеллі та ін. Деякі роботи стимулюють власну творчість, як, наприклад, споглядання картини «Мисливці на снігу» нідерландського художника Пітера Брейгеля Старшого: «Безцінний дар з морозу повернутись / До затишку письмового стола, / Дістать папір, калачиком згорнутись / І за хвилину раптом схаменутись: / Щаслива мить, що тільки-но пройшла».

Збірка «Елегії вечірнього саду» (1982) починається каскадом артистичних сонетів. Живучи світом, щедрим у своїй конкретиці («Квітує гречка. Сяє мед у сотах. / Дзвенить повітря, ніби тятива»), лірична героїня вбачає в ньому втілення універсального до-слівного єйдосу: «Всесильна ця наснаженість природи / Вливається в душі таємні броди / І поверта незаймані слова». Внутрішні метаморфози відбуваються за критеріями естетичних переживань («О диво-дивне!» — шепотіла я) у сферах макрокосму, безпосередньо явленого в мікрокосмі через туман і «яблука червоні». Природа бентежить мінливістю («За ніч змінився світ. Поглянь доокруг: / Пейзаж з вікна пізнати неможливо. / Розцвів клематіс, облетіла слива»), однак таке враження залежить від обраного кута зору: «Змінився світ?» — здивовано питаю. / «Змінилась ти!» — луна відповідає. Попри відносність минутих життєвих процесів важливою лишається повнота екзистенціювання тут-і-тепер, котра мотивує медитації розділу «Багрянні алеї»: «Мить надходить своєчасно / Й люстро каже: «Ти — прекрасна». / І уже ніщо на світі / Не заступить цієї миті». Бажання утримати її змістовну наповненість інспірувало появу написаних терцинами «Спогадів про сад», задуманих як поема, але з'явився, за словами поетки, «замість поеми —

цикл. Або, точніше, / Замість поеми — цей продовгий вірш». Жанровий проєкт лишився обмежений першими роздумами про загадкову сутність таланту («А, власне, що воно таке талант? / І раз... і два... і статі на пуант, / Красивий жест безплотною рукою?»), фантазійними видами й підсвідомим розумінням саду як гармонійного буття («Сад звучав небесно, як орган») тут-і-завжди: «Минає людина — лишається сад».

У віршах Людмили Скирди вчуваються філософські ремінісценції Є. Плужника. Вона захистила дисертацію, присвячену його творчій спадщині (1974). Прагнучи «навчатись рівноваги у природи», лірична героїня-ескапістка («Чому я кожен рік тікаю з міста?»), не ігноруючи урбаністичних краєвидів («На станції метро "Лівобережна"...», «Провулок Липський зветься. Тут мій дім...»), переносить цей досвід на інші сфери дійсності й історії, знаходить адекватний ключ їхнього прочитання в житті («Коли тебе прониже біль чужий...») і в літературі («Старий, як світ, мотив: ось Парсифаль...»). «Чужі любові й біди / Збулись для того, аби нам світити / Чи, може рятувати від самоти», котра в інтерпретації поетки вказує на глухий кут людського існування. У ньому опинився дивакуватий персонаж «Триптиха в молочному магазині», написаного в силабо-тонічній і прозовій (новелістичній) формі: «...Довкруг нього існує невидима оболонка. Оболонка тиші. Справді, з жахом подумав поет, у світі немає нічого тихішого за самотність». Подолання її — в коханні, коли «два життя / Наближаються / Одне до одного», аби розпочати визначальну для них значущу бесіду («Ad astra»), слухати «небо і ніч», належати одне одному («Тільки ти, тільки я в цілیم світі. / Тільки ми — тільки я, тільки ти»), одночасно звучати, «неначе дві високі ноти» («Вірші з мису Ай-Тодор»). Любов лишилася загадковою і в збірці «Музика для двох», якій шкодять кілька риторичних віршів «на потребу дня». Лірична героїня вимагає від осені, «ранку січневого», «сонця весняного», від коханого повсякчас думати про неї, вдається до жіночої магії, здатної внести корективи навіть в історію світу («Я заклинаю: / Думай про мене, втрачений раю»), недосконалого, жорстокого, часто залитого кров'ю тому, що йому «не вистачає любові». Конкретне жіноче мислення в любовних фабулах (розділ «Думки вголос» збірки «Гармонія») підказує чоловікові ключ прочитання фемініної сутності: «Все, що ти хочеш / Почути від мене / Тобі розповість / Моє тіло, / Ніжне, мов музика». Душевно-тілесне осяяння подібне «до підземних енергій»: «Спочатку розбудить тіло, / Потім наповнить душу / І нарешті таємним кодом / Вкарбується в пам'ять назавжди». Поетка переконана: «Це неправда, / Що кожному на цій землі / Судилось пізнати кохання. / Воно така ж рідкість, / Як і справжній талант».

НАТУРФІЛОСОФІЯ І МІСТИЦИЗМ

І все ж любовна лірика Людмили Скирди поступалася перед натурфілософською. Медитації набули філософської виваженості природної людини, яка, звідавши метушню й відчуження, доходить висновку: «Лише природа поспішає не вміє, / Як вічність, мудра й вічно молода». Проєкції тут-і-завжди конкретизуються на перетині локусу тут-і-тепер, важливого для кожної особи: «Що є Вічність? // Це, мабуть, сучасність. / Що є Всесвіт? Це рідний поріг». Макро- й мікросвіти відповідають аксіологічним критеріям буття, де кожен компонент має ціннісний сенс — «Вікно і стіл, і Всесвіт за дверима, / А в нім піщинка кожна дорога».

Людмила Скирда на новому етапі творчої еволюції продовжує досвід натурфілософської лірики, мислить у збірці «Оливкова віть» (1994) деревами, травами, птахами, криницями, чує їх як себе, виявляє в них «вітальний дух. Він є — і все живе, і все радіє». Проте дотримується традиції натурфілософської лірики, врзноманітнюючи її, роблячи її особистісною, відповідною власному ідіостилу, означеному інтелігентним світовідчуванням, елегійним серпанком переживань гармонійної жінки «в облозі фіалок, в облозі конвалій». Вона переносить цей тип екзистенціювання і на соціум, котрий непокоїть деструктивними тенденціями («Чим заплатим за пізнє прозріння...», «Я не можу читати мемуари...»), уражає несправедливістю розподілу людського життя («Один щасливий, ніби

птаха...»), тому мотивується потреба його олюднення за законами природи, за креативними можливостями, коли кожна творча мить — «легка і незабутня» (триптих «Портрет у білому»), спонукає до просвітлення в молитві («Заступись за мене, Богородице!», «Втрачено віру, втрачено совість...»). У кожному разі ні поетка, ні лірична героїня її віршів не виявляють спроб ескапізму.

Натурфілософський дискурс властивий і сонетам та сонетоїдам Людмили Скирди, яка, зберігаючи характерну для жанроформи тезу—антитезу—висновок, уміє притамовувати драматичну напругу сюжетних ліній філософічною сентенцією чи ніби несподіваним запитанням. Захоплена розмаїттям земного буйноцвіття, «немудра жінка» годна була визнати його раєм, котрий, за словами старої грузинки, насправді в людській душі («Текоми [рослина родини бінйонієвих] саяво золоте...»). Вражена гірськими краєвидами, лірична героїня спостерігає в них «дивний колоб'їг», розуміє, «що вони є вічні» («М'які і теплі обриси гряди»). Міркуючи про сутність і призначення людини («Де твій вінець, яка твоя вершина, / Що істинне в тобі, а що оправа?»), вона так і не знаходить сподіваної відповіді на нескінченному шляху до осягнення істини в повному обсязі («Я не втомлюсь розважливість вітати...»).

Прикінцевий цикл «Шепіт хвилі нічної» разом із початковим складають композиційне кільце збірки. Крім мариністичних («О вітер з моря в розпал літа!», «На березі вмирають анемони...») й екзотичних («Горді пагорби Андалузії...») мотивів, тут активізується лірична героїня, котра «не втомилася вірити у диво». Вона не лише милується розмаїттям довкілля («П'ю дивний чар троянд — краса мене рятує...»), а й проявляє себе активною персоною у граційному змаганні, з тонкими натяками: «Ми розженемо кров в аортах, / Запустим серця метроном / І вийдем на охристі корти, / Перейняті спортивним злом. / Я не пробачу вам ледачу / Подачу з правого кута. / О нетерпимість нетерпляча — / Перемогти б. // Пе-ре-мог-ла!» У віршах панує вітальна сила любові («Наше озеро, наше літо...»), мова якої зрозуміла закоханим, часом жестами, без слів, не зважаючи на час: «Пролетіли наші весни, / Проминуло наше літо. / Сядьмо поруч, мій чудесний, / Будем мовчки говорити». Лірична героїня поряд з коханим прагне бути досконалішою («Я зазвучу, мов геніальна рима. / Тебе здивую і здивую світ. / Я ще скажу свої слова пророчи», промовляє, як заклинання: «Це найкращі хвилини / Ті, коли ми удвох. / Тож повторю невпинно: / З нами Бог, з нами Бог».

ПОЕЗІЯ І ЛАНДШАФТ

Збірка «Рожевий янгол, або Композиції за кермом» (2001) привертає увагу калейдоскопом транзитних вражень, але не в імпресіоністичному розумінні. Тексти викликають асоціації з мандрівними нотатками про локації Страсбурґа («Petit franse») чи Парижа («Ода місту»), ніби схоплені на світлинах, відбиті на емоціях подорожнього: «Ми поїдем туди, / де лунають іспанські гітари. / Цілу ніч, цілу ніч // будем слухати музику ніжну. / Це — Париж, це — Париж, // це — закони нічного Парижу». Перераховувані краєвиди, міста, вулиці, будинки тощо витворюють візуальну панораму, означену історичними відомостями, підкріплену ерудицією оповідача, підведenu під певну сентенцію. Спoglядаючи осінню, багату на архітектурні споруди площу Святого Вінсента в Парижі, лірична героїня доходить висновку: «Краса не вмирає, / Бо мить завжди вічність диха, / А вічність — це стежка до раю» («Ноктюрн для готелю»). Мабуть, найбільше проявила Людмила Скирда фемінну натуру у вірші «Метелики наших душ», зосередившись на речах, байдужих для чоловіків, із пієтетом змальовуючи дизайнерку й парфумерку Коко Шанель (1883—1971), завдяки якій жіночий світ «починає / Носити трикотаж і кардигани». Відповіді на запитання, чому так відбувається, на думку поетки, «просто не існує». Людмила Скирда визнає лише творчий чин, тому з підозрою ставиться до революцій, котрі, маскуючись популістськими гаслами, маніпулюють людською свідомістю, бо, як сталося після взяття Бастилії, «квожді революції / З блискавичною швидкістю поділять / Між собою палаци королів. / Народові ж лишається лише /

Зів'ялі кокарди. / Яка іронія долі... / Але так було, так є і так буде» («Роздум про суть революцій»). Стилізація дорожніх записів позначилася на типі віршування. Силабо-тоніка, властива версифікації Людмили Скирди, часом поступається верлібру («Ville allemande»).

Розділи «Все стає зрозумілим на Криті», «Я танго танцюю з мужчиною в чорнім», «І знову Райн осінній» додають нові смислові грані до транзитної композиції серед природного й урбаністичного оточення. Вони відсвічуються античними й міфологічними слайдами, мариністикою, екзотичними й елегантними замальовками, історичними ремінісценціями — скрізь проявляється витончений естетичний смак жінки, яка знає, що «лише любов [...] — / Це ключ до всіх прекрасних таємниць. / Повернемось на землю з емпіреїв: / Світ пізнавать не розумом — душею». Яскравим прикладом для неї стало велике кохання С. Далі до Гали, перетворившись на сенс життя художника-сюрреаліста. Таким же великим взаємним почуттям вона переймається й до свого чоловіка, закодовуючи в «композиції за кермом» повноту збіжності горизонтів розуміння щасливого подружжя: «Жодних сумнівів, зневіри, / Ні терзань, ні каяття. / Тільки осені порфіра / Й в світі двоє — ти і я». Номадичний темпоритм наприкінці збірки поволи загальмовується у віршовому просторі натурфілософської лірики (розділ «Я підняла обличчя до небес»), зосередженої на інтровертивному медитиванні «у затишку могутніх віт!».

ПОГЛЯД КОЧІВНИКА

Кочівний дискурс продовжився і в збірці «Чарівна мушля» (2004), мотивованій подорожніми враженнями східною культурою, сприйнятою ніби з погляду туристки, яка, захоплюючись щоразу мінливими краєвидами, культовими спорудами («Поезія і закон») «з вікна сінкасена» (надшвидкісний потяг в Японії) чи готелю («Sakura tower», так звався готель), фіксує свої адаптування до чужини («Через тиждень по прибутті до Токіо / Я пішла на курси японської мови») і враження від неї у гнучкій ритмізованій прозі. Захоплена вродженням гедонізмом японців («Роздумую про національний характер японців»), поетка значно переконаливіша милуванням закоханими, втаємниченими у мову, відомою тільки їм: «Досі вони не промовили жодної фрази. / Лише окремі слова і сяючі любов'ю обличчя. / Яким недосяжним буває мовчання!» («Лише окремі слова»). Під оболонкою культурних напластувань у урбуса лишається збереженням натурфілософське світовідчуття, унаочнене сьодзі (розсувні стіни в японському будинку), не відмежованим штучними комфортом від довкілля: «Навіщо меблі, килими, канделябри, / Коли вічна краса природи поруч?» Вона позначається на мистецтвах, між якими перетікає творчий діалог. Тому поетка вдається до інтермедіальних можливостей перекодування знакових систем малярства на вербальну систему, розмірковує про інтровертивний художній чин, відмінний від експансивного європейського (цикл «Сессю [1420—1506; японський художник і дзенський чернець періоду Муроматі, 1336—1573] з'явився неждано наприкінці квітня», «Розмова на вернісажі сучасного живопису»). Вона повсякчас повертається до органічного для себе натурфілософського світовідчуття, котре, естетизоване в художніх формах, спонукає до розуміння «простої істини — / Справді, життя — коротке, / а мистецтво — вічне» («Весна прийшла у Камакуру [місто]). При цьому психотип природної людини не самозамикається, горнеться до інших, здавалось би, віддалених у часопросторі культур, що позначилося на збірці «Дзуїхцу від Сакури» (2006). Назва декоративного дерева з підроду вишень стає основою сюжетної інтриги видання: «Кейко [можливо, акварелістка Кейко Танаб] подарувала мені / Свою картину “Сакура у цвіті”. / Вранці я увійшла до кімнати, / Залитої ранковим світлом, / І зазмерла зачудована». Йдеться передусім про традиційний символ жіночої молодості та краси, любові й щастя, а не тільки всієї Японії, або урочистих вечірок, починаючи з доби Хейан (794—1185), під розквітлим вишнями («І знову розквітла сакура...»). Поетка апелює до жанру лаконічної прози (дзуїхцу), характерної спорадичними записами подій, думок тощо, влас-

не, вдається до синтезування принагідних нотаток, філософічних медитацій, любовних зізнань, милувань японськими звичаями й речами, рефлексій природної людини, тому, певно, в книжці обмаль стилізацій хайку, крім кількох прикладів з акцентом на безпосередності вражень: «По вогкому тротуару / Вітер жене рожеві пелюстки сакури — / Печальна ріка проминальності», «Біле, рожеве, бузкове... / Гіацинти у саду так божественно пахнуть, / Ніби небеса розмовляють зі мною». Чимало граційних мініатюр означені неквапними роздумами над сигніфікацією буття, коли з-поміж кількох номінацій під час його споглядання треба вибрати найточніше, наприклад, посилаючись (латентно) на апофатичний метод: «Істина не потребує слів, / А слово — не буває істинним. / Почуття — істинніше, ніж розум, / А розум — істинніший за знання. / І тільки душа знає шлях. / Це шлях назус-

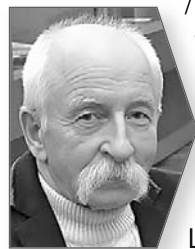
тріч красі». В іншому вірші Людмила Скирда зізнається, що «чим довше я живу, / Тим глибше переконаюсь, / Що краса — це і є істина», безмежно тішиться, дізнавшись, що цим поняттям, котре вона відкрила для себе «двадцять років тому» в поезії, також думають «п'ять тисяч авторів “Маньоюсу” [пам'ятка японської лірики від 600 до 759 рр. за доби Нара]». Кардіоцентрична вдача українки, проявляючись на чужині («На пагорбах палацу Акасака [один із двох гостювих будинків уряду Японії] / Учора скошили траву. / Як пахне Україною!», суголосна мудрим настановам японського сенсея (вчителя), зокрема, в осмисленні таких доленосних подій як Помаранчева революція: «Вір спершу серцю, / А лише потім розуму». Судження, оминаючи пастки силогізму під час з'ясування ціннісних екзистенціалів, заряджені м'яким полемізмом, спрямовані на бачення речей в іманентній сутності, без накладання на них невлавливих матриць: «Рожевий метелик на білому лотосі. / Ніжність і чистота / Так пасують одне до одного. / О ні, на жаль, дерева пізнання не існує. / Є лише древо життя». Устами поетки промовляє натурфілософ: «Вчись у природи / Толерантності і любові до ближнього».

Людмила Скирда щасливо уникла у збірці «Дзуїхцу від Сакури» стилізації путівника («Відвідаю пекінську і шанхайську резиденції Сун Цінлін [меморіальні будинки-музеї у Пекіні та Шанхаї, де мешкала вдова Сунь Ятсена]»), невластивої поетці патетики («Вірші з нагоди знайомства зі скульптором Юанем Сікунем [нар. 1942]») й публіцистичної, навіть панегіричної риторики («Пекінська сюїта»), котрі несподівано заповнили книжку «Подих Китаю» (2010). Справжня Людмила Скирда постає в любовній ліриці (триптих «Сонети для тебе, написані в Пекіні») й інтимізованих портретах Ду Фу, Лі Бо (цикл «Дружба і поезія — великі радості людського життя»), Конфуція (цикл «Думаю про Конфуція по святкуванні “Чхунь Дзіє”»), в кількох натурфілософських віршах на кшталт триптиха «Спостерігаю за метаморфозами саду Palm Springs [місто в Каліфорнії]». Вони поживляють збірку «Голоси Піднебесної» (2012), наповнену не лише транзитними фіксуваннями довкілля («Подорож у експресі Пекін-Шанхай»), до яких ставиться іронічно («Валізи, валізи, валізи, валізи...»), ди- станційованими спогляданнями краєвидів («З мо-

го балкона видно гори, / Три озера довкола парку») й прогулянками «вздвож San Li Tun» чи «по саду “павільйон голубих хвиль”»), відвідуваннями музеїв («Роздуми в історичному музеї Сіаня [колишня столиця тринадцяти держав у періоді Чжоу, Цинь, Хань, Суй і Тан]») і презентацій («Діалог на вернісажі в “Art Channel Gallery”»), посольськими урочистостями та буднями, а й стилізацією східних повчань у дусі Конфуція («Дещо про гармонію духа і тіла з позицій даосизму», «Про п'ять ознак доброчесності» тощо), залученнями до поезії денників («Сторінки щоденника 2011 року»). Людмила Скирда пояснює недотримання жанрової й стильової чистоти неминучими творчими й життєвими трансформаціями: «Змінився світ?» — здивовано питаю. / «Змінилась ти!» — луна відповідає. Ці ключові слова відкривають книжку й цикл «Вірші, присвячені весняним півоніям», складають сонетний замок сонета «О кущ півоній під моїм вікном...», друкованого раніше, у збірці «Елегії вечірнього саду» (1982). Йдеться про оновлення природної людини серед пейзажу, розквітлого вночі (вона комфортно почувається в розкішному часопросторі східної флори й фауни кожної пори року на сторінках збірки «Мелодії чотирьох сезонів», частина віршів до якої перейде з «Голосів Піднебесної»).

Вітальне екзистенціювання — наскрізне в ліриці Людмили Скирди. Невипадково поетка, звернувшись до колишнього сонета, під час перебування в Китаї засвідчила — хай там що — тяглість натурфілософського світосприймання: «Коли живеш у Китаї, / Мимоволі стаєш / Рафінованим positivthinking естетом [англ.: із позитивним мисленням]. / Птахи і квіти, / Гори і води, метелики і риби, / А ще вірші, вірші, вірші...». «Несамовиті» півонії на чужині лишаються частиною ества поетки, «ніби захищають від буденної прози. / А хіба не те саме / Робить справжня поезія?». Вона трактує звичайні східні дощі як особливу подію (зокрема для закоханих), завдяки якій «життя наповнене життям, / А значить Божим Світлом», вслухається у «віщий голос троянди», захоплюється «долею цикад — / Невидимий хор, повна анонімність, / Відчайдушний альтруїзм!». Її віршовані мініатюри не мають урегульованих ознак ци або ши, радше суголосні їм серпанковим настроєм («Тріпочуть на весняному вітерцві / Білі пелюстки грушевого цвіту. / Це — ніжність»), радше ближчі до жанру неврегульованого сяоши, котрий виник на початку ХХ ст. (Се Бінсін, Лю Дабай, Цзун Байгуа) під впливом японських танка й хайку, віршування Р. Тагора, європейського верлібру. Поезії Людмили Скирди стають дедалі автологічніші, серпанкові, з ледь прокресленою метафорою. Авторка прагне, коли перефразувати її висловлення в одному з творів, такої форми, як у китайських і японських віршах: «Простота і досконалість».

Переїнята потребою творчої самореалізації в дусі кантівського «незацікавленого інтересу» («Виходжу на сонячних променів рівень. / Я майже в раю, де ні євро, ні гривень / Тобі не потрібно. Перо і папір, / Перо і папір, і небесний ефір»), поетка захоплюється талантом художника Чжан Цзедуаня (1085—1145; за доби Сун) ухопити значущу мить на полотні («Життя на березі річки напередодні свята Цинмін»), новітньої поетки Се Бінсін (1900—1999) утілити себе в «кожен мент і кожен міт — / Днів [...] святих і грішних», вкладати через натурфілософську й любовну лірику впевненість, «що людина створена для щастя, яке не залежить ні від банківського рахунку, ні від посади, ні від віку. Щастя — це гармонія душі з оточуючим світом». На переконання Людмили Скирди, справжньою історією людства стають не «війни, повстання, революції», не «планомірне і запекле / Знищення цивілізацій», а мистецтво, невіддільне від природи. Вона послідовно обстоює натурфілософську концепцію буття, «коли трепет кленового листочка / Побіля нічного вікна / Видається симфонією світобудови, / Квінтесенцією законів природи і космосу».

Юрій КОВАЛІВ,
лауреат
Шевченківської премії

ТРИ НОВЕЛИ

ДЖЕКПОТ

Молодший Василюків син Антон унадився ледь не щодня до нічного клубу, в новоспечений зал гральних автоматів, котрі нині в народі називають «однорукими бандитами». Чимраз дужче манило його туди. Приходив навіть тоді, коли його старший брат, який працював тут в охороні, не був на чергуванні. Але братові мускулісті, коротко підстрижені «кореші» з того закладу вже добре знали Антона й усіляко сприяли йому, щоби хлопака зміг якщо й не зірвати куш, то хоча б «класно відірватися» за миготливими апаратами. Навіть коли той не мав у кишені ані копійчини.

День за днем, ніч за ніччю минали для Антона в гонитві за солідним виграшем, але, окрім видатків і боргів, нічого з тих потуг не виходило. А ще постійно наринався на неприємні розбірки з крутими «викидайлами». Бесіда з гевалами була коротка: бери де хочеш, але щоб назавтра — гроші на бочку! А ні — нарікай на себе!

Антон уже кілька років ніде не працював, та й із пошуками роботи не дуже кваліфікація. На кишенькові витрати давали батьки, а інколи спонсорував «брательник», як він називав старшого брата Вадима. Але то був мізер, бо «предки» вже вийшли на пенсію, а братан мав свою сім'ю — і його теж, як і Антона, постійно мучила єдина думка: де роздобути «капусту»? І не сотню-дві гривень, не п'ять-десять «штук», а сотні тисяч — бажано баксами чи євриками...

Вадимові також хотілося всього й одразу. Хотів ошатного особнячка і крутої тачки, як у його дядька. Але старший родак Василюків мав більше безперервного трудового стажу, аніж разом узятих прожитих літ мали обидва його племінники. До того ж дядько Сергій мав за своїми плечима два університети, а його небожі — жодного. Та й зрештою заможний родич набув свої, не такі вже й розкішні, статки не за якийсь там рік-два, а за майже пів віку кропінки та доволі відповідальної праці. За всі свої трудові літа він тільки тричі перепочив недовго у відпустці, а на морі з сім'єю взагалі був лише раз — коли отримав путівку до Ялти як творчу винагороду.

Вживаний легковик браття ще якось спромоглися придбати, але їм кортіло жити на широку ногу, отож шукали легкої наживи, не чекаючи на манну небесну. Спочатку хлопці тинялися містом і білоденно тихцем запускали руки в чужі кишені, а поночі давали волю кулакам, відбираючи ські-такі цінності у «селоців». Цього їм вистачало на пійло і на цигарки. Та цілковитої лафи попри всі їхні бажання не було. Бо все на очах дорожчало, тому й такий «заробіток» не міг забезпечити двом молодим лобурам безтурботного життя. Треба було діяти жорсткіше.

...Тепер пізніми вечорами ота, куплена Вадимом та Антоном до спілки, бувала в бувальцях іномарка, що виконувала роль приватного таксі, на шаленій швидкості вже не вперше мчала до Коломиї чи до Калуша з обома братами в салоні. На безлюдній ділянці, одразу ж за останнім постом ДАІ, хлопці миттєво міняли номерні знаки на запасні. Молодший брат переходив на заднє сидіння, й авто під'їжджало до залізничного вокзалу чи вичікувало неподалік від ресторанчиків та «колиб» у прикарпатських райцентрах. Опівночі в невеликому містечку транспорту немає і нічим добутися додому, якщо добряче засидишся в «кабаку». А тут таке щастя: «мотор» уже чекає майже під порогом! Не плентатися ж пішходраля уночі із самого центру Калуша аж на околицю!

— До Височанки підвезеш? — запитав на «ти» захмелілий чолов'яга, жадібно затаючись цигарковим димом.

— Ні, ми не можемо: тачка зайнята, — відповів Вадим. — Будемо скоро панство із бенкету по домах розвозити. Там іще й його жінка, — кивнув у бік Антона, — куховарити допомагає, бо то свят-

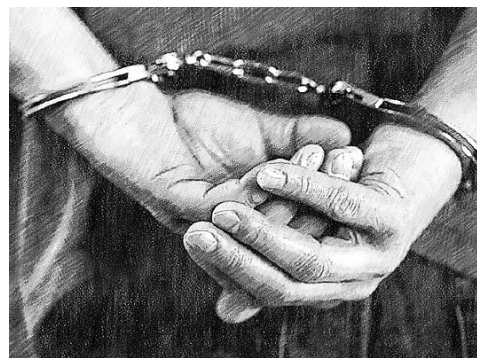
кують день народження в шефової... От і чекаємо вже з пів години, бо «таксі» наперед замовили.

— Хлопчики, та виручіть мене! Тут якихось десять хвилин їзди: на гору, попри дачі — і вже й Височанка!..

— Та ні, вуйку, вибачте: як ми замовлення зірвемо, то нам голови знімуть, — чемно, через «прошу-перепрошую», підтакував старшому молодший брат, щоб дати зрозуміти «клієнтові», що він також таксист.

На якусь мить у бесіді запанувала тиша. Захмелений чоловік, похитуючись, освітив спалахом сірника півтемряву, прикурюючи вже трохи зігнену незграбними пальцями цигарку. І тоді Антон кризь прочинене віконце негolosно поцікавився у сп'янілого «клієнта», чи той має чим оплатити проїзд. Той тільки ствердно кивнув, випускаючи кільця задурливого диму під гучні барабанні ритми автомузики. Щоб не втратити наживи, брати поспіхом запросили свою «здобич» до салону. Молодший одразу ж за детально відпрацьованим сценарієм звернувся до старшого — так, начебто розмірковував уголос, удавано співчуваючи пасажирові:

— Якщо і справді туди якихось там десять хвилин їзди, то, може, ризикнемо? — спитав для

годиться. І, не чекаючи відповіді, вже скомандував братові: «Розвертайся! Бачиш, чоловік солідний, і гроші платить! Хто не ризикне!..»

— Хлопці, рушаймо, — ї собі промовив чоловік, зі словами якого, вже на ходу, клацнули передні дверця іномарки, де зручно всівся на м'якому сидінні побіля водія зіп'яний пасажир.

Надворі під колибою вже нікого не було, та про всяк випадок її освітили фарами, спеціально маневруючи під час розвороту.

— Вадиме, тисни на педалі, бо часу обмаль! — майже наказував Антон.

Безлюдним містом, а відтак околицею Калуша авто набирало дедалі більшого розгону. Розбитою дорогою під гору, інколи чіпляючи глушником об каміння й гучно стогнучи, легковик брав неймовірну висоту, прямуючи до Височанки. Майже під горою, звідки вже внизу виднілося нічне місто, а праворуч бовваніли під зоряним небом темні дахи дачі і німі силуети дерев, пасажир, раптово протверзівши, нараз запитав братів:

— Але ж, хлопці, я щось не розумію: ви кого намахати хочете своєю брехнею?! Та й нащо? Таж у тій колибі, крім нас, трьох мужиків, і пари якихось молодят, нікого більше не було!.. То про який такий бенкет ви гово...

Чоловік, звісно, мав намір не лишень закінчити обірване на півслові запитання, але, мабуть, хотів і ще дещо з'ясувати в «таксистів». Та тієї ж миті тоненька ливна спритно обвила його товсту шию. Тютюновий дим останньої затажки з його грудей уже не вийшов, але чолов'яга ще із хрипом жадібно втягував повітря, безпомічно намагаючись ослабити руками звільнитися від несподіваної удавки. Ще мить — і пасажир затих. А легковик і далі вибирався на гору.

— Дивись не перестарайся, попусти трохи! — тепер уже командував керманієм «таксі», яке невдовзі зупинилося. Майже блискавично спритники обнишпорили всі кишені своєї нової жертви, але, окрім купки дріб'язку і розпочатої пачки сигарет, нічого більше не знайшли.

Під ясним місяцем світла в машині брати не вмикали. Відтак обоє заледве вивалили чолов'ягу із салону і, навіть не пересвідчившись, чи той дихає, поспіхом усілися в авто. Вадим натиснув на газ. Із під коліс машини почувся незрозумілий хрип... Але брати його, безперечно, аж ніяк не могли почути. Та якби й зачули, вони б не зупинилися.

...Тепер уже знайома коротка дорога через Підгірки видавалася хлопцям іще більш розбитою і довшою. Нічні розбійники минали всі вибоїни своєю іномаркою на повній швидкості, без усяких острого перед можливою аварією, лиш люто матюкаючись у темін салону, просякнутого тютюновим димом.

— Сука! — лаявся молодший. — Я гадав, що цей солідняк сармаком* начинений! А тут знову прольот!.. Ні бабла, ні хріна!..

— Прикури мені цигарку, — урвав його Вадим, — бо мене чомусь усього трясе, ніби гармошкою їдемо!.. Що вдома скажемо, де ми вночі були? — запитав навіщо в Антона, хоча брати вже давно відпрацьовували наперед версії свого алібі на всі можливі випадки.

— Давай, братухо, в темпі перекутимо номери й летімо чимдуж до Франківська, а там — швиденько по хатах! — замість очікуваної відповіді мовив молодший. І навздогін уже сказаному докинув ще одне-єдине, зате обнадійливе слово: — Викрутимось...

— Воно-то так, не вперше ж полюємо, але такого голяка ще не було!.. — буркнув старший. І додав: — Завтра моя зміна. Пограємо вночі: може, хоч там нам пощастить...

Поспіхом замінені номерні знаки Вадим хотів запхати під гумовий килимок. Раптом у нічному «сліпому» освітленні коло переднього сидіння, де якихось чверть години тому сидів і смакував тютюновим димом їхній пасажир, помітив на підлозі щось чорне...

— А це що за бомба? — потягся рукою до темного прямокутника. — Присвіти сюди!

— Оце то так!.. — засвітилися очі в обох братів, а в молодшого аж відвисла щелепа. Старший одразу ж зупинив авто.

Чимось чорним, що валялося на підлозі, виявилася розстібнута чоловіча барсетка, нафарширована солідними купюрами: доларами й трохи менше — російськими рублями. Колишній власник не встиг їх виміняти в конторі на гривні. Тепер замість нього цю нехитру операцію з обміну валюти завтра здійснять грабіжники.

Водійське посвідчення й закордонний паспорт вони спалили на місці, а порожню барсетку викинули з моста в Лімницю. Вже через якусь хвилину нічну тишу села Вістової роздирав гул мотора незвичного «таксі», що несамовито мчала в напрямку Івано-Франківська. У селі Боднарові посеред ночі рідкісний на той час попутний транспорт зупиняли якийсь молодик і дідусь, котрі ще здалека настирливо махали руками, та скидалося на те, що в дорогу зібрався хтось один. Братам явно було не до них, бо ні бідний студент, ані старий дід не належали до категорії осіб, котрі могли б їх зацікавити: що з таких візьмеш? А зупинятися за якихось там десять гривень нічим «таксистам» зовсім не хотілося, тому водій перед автобусною зупинкою, з'їжджаючи й так гоном униз через усе село, додав іще більше газу, так що Антона аж притисло до сидіння.

— Летимо, братухо, а ти вже був розкис! — намагався видаватися радісним Вадим, аби відлягло від серця й молодшому.

— Давай тихіше трохи: може, за нами не встигає душа отого здорованя... — дивлячись ліворуч, у бік величезної церкви, куполи якої в нічний час переливалися місячним сріблом, несподівано бовкнув дурницю Антон, чим викликав на поверхню неспокій і в душі старшого брата.

Вадим перепитав:

— Ти що, гадаєш, йому гаплик?

— А хир його знає... — відповів той знехотя, мовби дрімав, хоча насправді й не пробував цього робити. Лишень обпікав свій погляд об золоті хрести церков у передміських селах Майдані й Павлівці. Але жодного разу не перехрестився. Аж коли за автоматобільним базаром, минаючи добре їм знаний ресторан «Чорний замок», обидва угледіли златолавні куполи новозбудованого собору й різноколірні неонові освітлення сонного міста, Антон

застережливо пробурмотів: «Не лети, бо "мусорки" на в'їзді до Франика-16** можуть стояти...»

— Як гадаєш: може, нам завернути в цей кабак до «нічних метеликів»? — намагався відігнати Вадим від себе й брата невтішні думки, що трималися їхніх голів, як гнійні мухи мерлятини.

Антон промовчав, бо настрої чомусь був нікудишньо-гнилуватий.

Бистрицю-Солотвинську минули безперешкодно, бо пост ДАІ тут давно ліквідували. Уже за кілька хвилин, поділивши «бабло», розійшлися по домівках. Попередньо домовилися, що завтра гра-тимуть на ці гроші до посиніння...

У нічному клубі, де Вадим працював охоронцем (та й не тільки це входило до кола його обов'язків), за кожним відвідувачем закладу, що годинами сидів на марно за гральними автоматами, даремно сподіваючись на виграш, велося цілодобове подвійне спостереження. Усі перебували під пильним оком довірених осіб господаря й умонтованих повсюдно всевидючих «очей» відеокамер. Але нині Антона це зовсім не пригнічувало, бо почувався «на коні». Гріховні грошенята, привезені з калуського «вояжу» за сприяння люципера, підігрівали душу молодого безбожника.

— Я точно нині зірву джекпот! — уголос передбачав долю Антон собі та братові, даючи зрозуміти, що цілу ніч він проведе отут. Як-не-як, а занадка є здоровенна!

— Дивись, малий, не дуже розганяйся! — застеріг Вадим молодшого брата.

— А ти не каркай, я на все маю чуйку!

...Ніч минула, мов каторга. Гра закінчилася раптово. Вмитий усіма гарячими й холодними потоми, блідий Антон вийшов навір, як мовиться, без копійчини за душею та з порожніми, як бубон, кишеньками. Прикурив сигарету й одразу відхаркнув у той бік, де щойно завершилася його невдала гра. Але з нервів мимоволі ще грали його жовна, аж сіпалися м'язи на сполотнілому лиці.

— Козел! — доганяв його ще з коридора голос брата. — Я ж казав тобі: схаменися, дебіле! І всі пацани тебе спам'ятовували!

— Та пішов ти!.. — буркнув у відповідь і пішов сам у невідь, розуміючи, що його справа надто гівняна. Програні вісімдесят тисяч (!!!) до вечора мали бути в нічному клубі... Що хочеш роби, а гроші — на кант! Повторив сам собі протяжно: «Вісімдесят штук, бовдуре!..»

Інночі, молодій дружині, яка майже всю ніч проплакала, хоч очікувала дитя, не сказав нічого. Вона вже давно прозріла, що зав'язала собі світ не з тим «орлом». Високий його політ тривав недовго, бо миттєва розкіш, як виявилось, не так давно, існувала вже лиш у минулому, а радше була тільки колишнім Антоновим блефом. Тепер її обранець опустився на самісіньке дно...

...У кути за диваном, у батьківській квартирі, обнишпоривши перед тим усі усюди, Антон позривав здутий від вологи паркет. Але й там, де він сподівався, грошей не було. «Та не вже предки без жодної заначки доконують свій вік?» — думав він понуро. І тут Антонів безнадійний погляд зупинився на вазоні, горщик якого видався йому надміру великим. Інтуїція не підвела: у замаскованому півлітровому слоїку лежало сім тисяч «зелених», які він одразу ж «пересадив» до своєї кишені. Замкнув ізсередини ключем вхідні двері, а вийшов через вікно дитячої кімнати, де з братом і росли, і мріяли... Коли повертав за ріг свого дому, озирнувшись, щоб упевнитися, чи не занадто сильно причинив квартиру...

Відкопаних грошей, ясна річ, не вистачало, щоб відкупитися в корешів, але вже перед вечором почувався безпечніше. Йшов, обмізковуючи деталі вчорашньої ночі, прокручував у голові варіанти майбутньої бесіди із власниками нічного закладу. Навіть не помітив, звідки взялися й раптово очима обступили якісь люди в цивільному. Репетов очима мелькнуло чийсь розгорнуте посвідчення, а руки тієї ж миті скували кайданки. Блискучий метал уп'явся в зап'ястки, але цей біль можна було стерпіти. Хлопаку гризла єдина думка: хто здав його мусорам? Сусіди накапали чи, може, менти калуський слід узяти?..

У центральному відділку міліції йому вивертали кишені й душу, а тих сім «штук» свідчили проти нього на тупому ментовському допиті. Крім слова «колися!», вчорашній курсант нічого більше не знав і навіть протокол про затримання нібито квартирного

КВІТИ ДЛЯ НЕЗНАЙОМКИ

злуджжю не вмів як належить оформити. Антонові відлягло від серця, коли довідався, що пояснення мав би давати про грабунки власної квартири, де тепер мешкали лише його батьки. Він уже волів хоч кілька днів перебути тут, поки брат уладнає діло з його програшем, бо звідки ж такі гроші взяти до вечора! Тут таки надійніше, ніж мати справу з тими голомозими биками. «То все фігня!» — звеселив себе Антон подумки. — Добре, що цей молокосос у міліцейському кашкеті не під калуський нічний «рейс» копає!.. Нічого, ще й не з таких перипетій виходив сухим!» Удавано тішився в одиночній камері, потираючи з переживання вологі долоні.

Аж опівночі до КПЗ прибули нарешті довгоочікувані батьки. Вони й пояснили поквапно, що Антон — то їхній рідний син, а не якийсь там злодій, і ніяких претензій до нього вони не мають. Тоді в них також уже формально брали пояснення, але цього разу досвідченіші опери. Гроші Василюкам-старшим, хоч як це дивно, повернули, однак Антона все одно чомусь не відпускали. Батькам не дозволили навіть побачити свого «меншенького». І це, й інше для них стало дивиною, чому їхнього сина досі тримають у каталажці. Василюки не знали, що стандартна процедура знімання відбитків пальців стала для міліції ниточкою, яка привела до клубочка. Та обоє серцем відчували біду.

Мама вже не вперше цієї ночі в коридорі міліцейського відділку в задумі гірко схилювала.

— Ідьте додому, — якось уже співчутливо сказав подружжю Василюків черговий офіцер, — бо ваш син іще не скоро звідси вийде... Наймайте краще за «відкопані» гроші доброго адвоката, бо справа невтішна, — додав майже пошепки насамкінець і більше не пояснив ані слова.

Не встиглиgrimнути важкі металеві двері КПЗ, як тишу сонного міста розпанахав плач материнського серця. Чоловік навіть не заспокоював свою дружину, бо про все вже здогадувався. Він лише підтримував жінку за руку, час від часу зупиняючись, щоб витерти набігли сльози, й стривожено приказував: «Тихо будь, щоб люди не ззиралися!..» Але нікого ніде не було видно. Місто ще спало.

Із центру Івано-Франківська й аж до свого мікрорайону йшли пішки. Мобільник старшого сина Вадима чомусь уже давно не відповідав. А раніше, навіть відсипаючись після нічної зміни (чи чергової вилазки, про які батьки й не підозрювали), син завжди телефонував їм, щоб не хвилювались. То що ж тепер могло статися? Для Василюків це було другою непостою головоломкою.

— Догралися!.. — перший обірвав мовчанку змучений чоловік, тато отих лобуряк, промацуючи в піджаку під плащем тугий згорток, повернений їм у міліції. Ідучи дорогою, він пригадував собі, як щонеділі вранці разом із жінкою свердлили поглядом телевизор, де проходив есенний тираж лото «Забава». Василюки-старші теж сподівалися урвати свій куш і свято вірили в це — більше, мабуть, ніж у Слово Боже. Навіть, бувало, й недільні Богослужби в церкві пропускали через оту «Забаву». — От тобі й маєш джекпот!

— Ти про що? — перепитала жінка.

— Про що?.. Ти добре знаєш! Сама ж навчила хлопців на гроші! А тепер скавулиш! — не на жарт сердився чоловік, ідучи безмовно вулицею. — Якась кара Божа, — тихо промовив невдовзі вже сам до себе. — Ці тут людей грабують, а з нашої дачі злодії всю картоплю до останньої бульбочки винесли! Не хотів тобі ввечері нічого казати...

Чоловік, який увесь вік тяжко гарував, по тих словах лише глибоко зітхнув, як тієї ж миті горло раптово здушив спазм відчаю й жалю, немовби невидимий зашморг, що чимраз дужче стискав його жилаву шию.

Від почутого жінка аж зупинилася.

— А що ж тепер буде? — Над проїзною частиною вулиці зависло її риторичне запитання, аж поки його розвіяла сирена міліцейського УАЗика, що вихором пронісся повз двох пішоходів і помчав у бік нічного казино. Туди, де працював старший син Василюків.

«Один Пан Біг знає...» — подумав батько, але не спромігся мовити й слова.

* Сармак (крим. жаргон; молод. сленг) — грошва, гроші.

** Франик — жаргонна назва Івано-Франківська.

Вона вже мала квиток на поїзд, аби в найближчі вихідні навідатися до рідного міста, побути з батьками й зустрітися з коханим. Студентка й досі не розуміє, чому в переддень погодилася їхати додому в автомобілі з багатим однокурсником-земляком, якому заможні батьки одразу ж після вступу до вишу подарували новеньке авто. Вони ж і винайняли для новоспеченого студента двокімнатну квартиру, щоб їхній синочок мав змогу вчитися, а не мучитися в гуртожитку університету. Дівчина про своє несподіване рішення заздалегідь нікому не сказала: ні мамі, ні татові, з якими ділилася навіть потаємним, ані сестрі про це не повідомила. Коханому — також.

... Він чекав її ще задовго до світанку в день прибуття потяга на пероні вокзалу. Дожидав не з букетиком квітів, а з великим оберемком троянд, яскраво-червоних. Хлопець очікував із квітами, що мали колір серця й були символом палкої любові закоханих. Зрештою досі нікому не відомо, яким є колір людських почуттів у єдиній та безмежній гамі кольорів цього незбагненого Всесвіту. Зате ще з юних літ усі знаємо, що зародження кохання в усіх чомусь асоціюється зі сердечком червоного кольору, якщо воно справді має таке забарвлення. Бо швидше за все цей головний людський орган чи мотор, як у народі його називають, не є багряним, хоча власне таким і зображують його на малюнках. Інша річ наша кров: очевидно, вона справді є густо-червоною. Тож неспроста хтось придумав колись вислів: у випадку з'яви почуттів хлопця до дівчини чи навпаки казали, що в нього чи в неї грає кров... А на молодесеньку з апетитними формами юнку казали — кров з молоком. Закоханий хлопець точно цього не знав, і це добре, бо то всього лише банальні людські порівняння чи вдалі спостереження бувалих. У нього до коханої були високі почуття — кришталево-чисті чи принаймні наближені до тих, які не кожному вдається пізнати.

... Авто з молодятами ще від світанку стрімко мчало весь день аж до надвечір'я в напрямку рідного студент-та міста, щоправда, зрідка зупиняючись то на АЗС, то на швидку перекуску в придорожніх кафе, бо на той час їх було не так і багато. Чи то насправді втомився молодий водій, чи він свідомо за спланованим заздалегідь сценарієм запропонував своїй супутниці зупинитися на годинку-півтори в motelі, щоб, як він висловився, розпростати спинку... Бо попереду, мовляв, іще ціла ніч дороги.

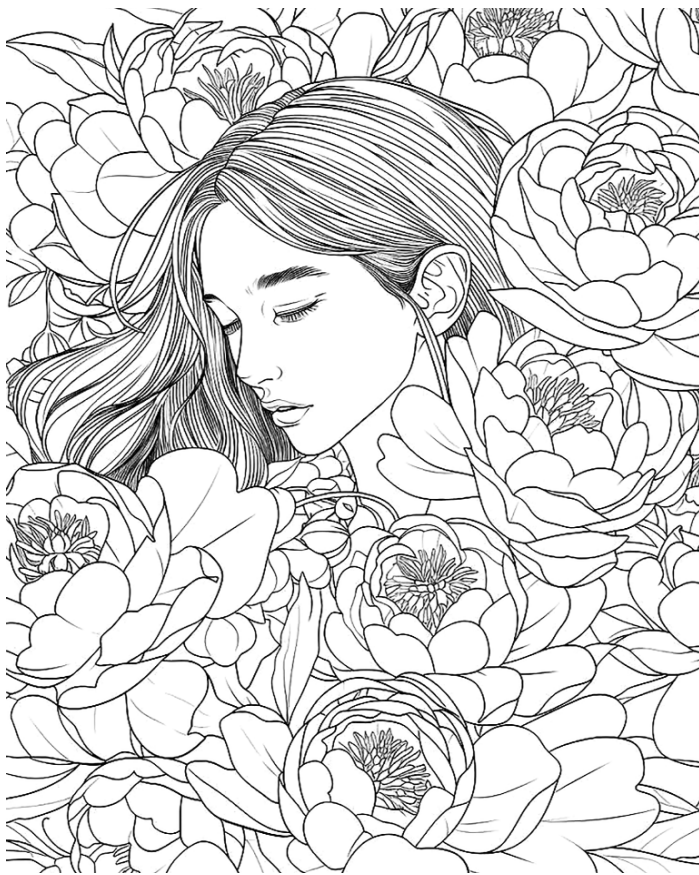
«Ми навіть речей у номер не братимемо, бо то ж не надовго», — ніби зовсім байдуже промовляв хлопець до однокурсниці. Щоправда, дорога, втома та вечірні сутінки мовчки перечили озвученому водієм часу перебування в motelі. Винаймати два окремі номери не було потреби, бо дівчина категорично відмовилася від його пропозиції, щоб не тратити грошей, а тим більше на студентську стипендію не дуже можна влаштувати собі комфортне життя в дорозі й узагалі. Ще й залізничного квитка вона не встигла здати до каси повернення проїзних документів...

Спершу дівчина залишалася в авто, аж поки студинь пройняла її тендітне тіло. Зігрітися б чи що?.. — промайнула раптова думка. Тому віднедавна вже не юнка, а повнолітня дівчина насамперед зайшла до кафе, бо надворі непомітно швидко звечоріло. Студентка замовила собі гарячу каву й до кави п'ятдесят грамів коньячку, щоб зігрітися від прохолоди. Минула ще добра година в кафе й підійшла пора ймовірного від'їзду звідси, бо так обоє перед вечором домовилися. Проте

водія-однокурсника й близько не було. Тому пасажирка вирішила його розбудити. За символічну винагороду в адміністратора motelю довідалася, в якому номері він відпочиває, та стрімкими східцями піднялася на другий поверх і несміло постукала в двері...

Хлопець так солодко спав, що їй було шкода його будити. Навіть самій, подумала, не завадило б трохи прилягти й також перепочити. Проте дівчина всілася на збитому м'якому кріслі й невдовзі там задрімала. Прокинувшись від потреби чимось укритися, бо незначна кількість гарячих градусів уже давно покинула її тіло. Дістала додаткову ковдру з шафи й потихесеньку прилягла скраєчку двоспального ліжка, щоб не розбудити втомленого водія, котрий от-от мав би знову долати нічну дорогу.

... Ніч таки творить дива. Їй у швидкій дрімоті приснився сон: золотий дощ лагідними краплями геть-чисто промочив тоненьке платтячко, що облягало витончену дівочу фігуру та вже помітні набубнявілі перса. Снилось, що десь ніби коло вогню вона в обіймах свого коханого, котрий пристрасно обцілює прохолодні вуста, але теплу шию та гарячі груди, від чого їй аж млосно ставало... Плаття, бачила в сні, сушилося на низькому кущі неподалік багаття, а туге оголене тіло панянки грілося в

душевному вогні. Чи то жаринь багаття в раптовому сні, чи то градус тіла, що кануло в дрімоту, підвищила незначна порція міцного коньяку, нещодавно випитого з кавою, чи то вже розбурхана несподівана жага й підступна сонливість узяти своє...

Посеред ночі дівчину кинуло в жар, коли ще трохи задурманена спросоння збагнула, що з нею сталося... Вже не панна поспіхом збирала свою білизну й у душовій згадала про те, що ввечері ще щось тепле пригубила зі склянки, яка стояла на тумбочці з її боку, мовби спеціально для неї приготованої. Смачна рідина нагадувала тонізувальний напій чи енергетик, але зворотної дії, від якого настав раптовий сон. А що там у тій склянці насправді було, ніхто й ніколи вже не довідається, так само як і того, що відбулося в motelі цієї ночі між молодими супутниками.

... У рідному місті хлопець уже тривалий час чекав свою кохану на нічному пероні, хоч уже давно «швидкий 244-й експрес» покинув безлюдний вокзал. Але він із оберемком вогнистих троянд іще очікував, здавалося, на якесь диво. Дивний вигляд мав і сам: знервований від незнання, що сталося. Не заспокоювало й те, що він безпорадно проходжувався туди-сюди вздовж перону. І до залу чекання неодноразово навідувався, хоч і там не побачив отієї з карими очима, кохану, котру мав на світанку зустріти. Чи розминулися, подумав, на пероні в багатолюдді, бо він цього разу й номера вагона не знав, у якому мала б при-

їхати його дівчина, чи щось із нею сталося, — промайнула інша думка в голові й ще більше збила з пантелику хлопця. Хоч бери й сам, припустив, уже збирайся в далеку дорогу до дорогої... Проте куди й чим їхати до чужого міста, де вчилася його споріднена половинка? Цієї ж миті вловив незбагнений трепет у душі. Хлопець серцем відчував негаразд, хоч і не міг збагнути, звідки в нього це погане передчуття. «Що сталося, де ж ти є, моя кохана?» — запитував сам себе, але, звісно, жодної відповіді, та навіть елементарного припущення не мав. А спитати в неї також не мав змоги, бо мобілок на той час іще не було і дівчини поруч теж...

Тієї ще незгаслої ночі він, певно, не раз відчував на собі погляди цікавих незнайомих, бо й сам погоджувався з тим, що має вигляд дивака із величезним оберемком троянд, які нікому було вручити. Спершу хотів скувати той оберемок і по одній троянді вручати жінкам, але тієї ж миті відхилив цю раптову затію, бо пригадав, як окремі політики навесні роздаровують панночкам і панянкам тюльпани, придбані за наші з вами гроші, сподіваючись на їхні голоси взамін на квіточку з агіткою. Від цього хлопцеві стало гидко, бо він сам був далекий від бридкої політики й іще далі — від таких людей-слимаків... «Нині кіна не буде», — подумав зі сміш-

ком, хоча особисто йому було зовсім не до жартів. А цей жаргонний вислів у перекладі на зрозумілу мову мав би означати, що сьогодні на вже спорожнілому вокзалі не відбудеться очікуваної зустрічі з коханою. Прокрутив у голові й те, що перед цими вихідними він марно чекав у міжміському переговорному пункті, так і не діждавшись виклику до кабінки для розмови з дівчиною.

Сьогодні він просто навмання пішов на вокзал заздалегідь, як зазвичай, але значно раніше від прибуття експреса з далекого південного міста. Щоправда, грандіозний букетик троянд він іще вчора придбав... Але ж, подумав, квіти не винні в тому, що сталося, хоч він і досі навіть здогадався не міг, що саме трапилося. Якоїсь миті подумав: а далі що?.. У голові промайнула не найкраща ідея віднести важкий оберемок полум'яних троянд у контейнер для сміття, та він убив цей недолугий замисел іще в зародку.

... І ось — несподіванка: з невеличкою дорожньою сумкою, в спортивному костюмі з червоного поїзда вийшла миловидна дів-

чина, щоправда, підмітив одразу, що вона далеко не його кохана, якщо оцінювати за мірками вроди. Та це ж не головне, найважливіше — душа, яка, здалося йому, помітно сяяла в цій молодій особі. Зрештою, це ж не подійм, а перон, і не конкурс краси, баламуте, — мовби прорік сам собі й швиденько наказав: «Іди їй назустріч!..»

Хлопець, хоч і несміло, таки зупинив її: «Дівчинко, вибачте, дозвольте ці квіти вручити вам...» Панна якусь мить-другу здивовано й насторожено дивилася на хлопця, проте важкий оберемок троянд перейшов із рук у руки, бо розчулена дівчина таки, на диво, його прийняла. Поки вона від несподіванки ненадовго занурила личко у вогнисто-червоні бутони, хлопець щез. «Хто він? Чому мені ці квіти? І від кого вони?..» — вібрували одна за одною думки в голові ймовірної спортсменки й відлунювали трепетом у її грудях... І вона, щаслива й розчулена, тулила до серця троянди незнаного дивака. Певний час іще блукала вокзалом у надії зустрітися хоча б поглядом із хлопцем Ікс, якому навіть не встигла подякувати. Але за ним уже й слід прохолов.

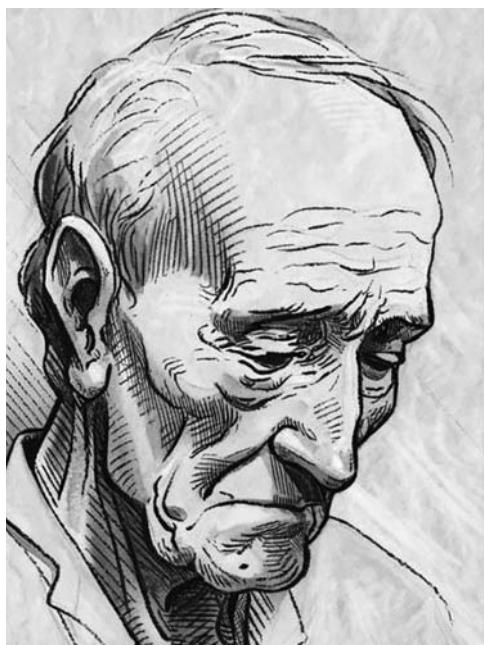
Незнайомка йшла з квітами до найближчого таксі, де осторонь стоянки за одним із багатьох освітлених кіосків неподалік безлюдного вокзалу стояв той, що подарував незабутню на все життя мить дівчині, яка поїхала в таксі, з якою він уже ніколи не зустріне...

11.02.2025 р.

(Закінчення на с. 10)

НУ ЙОГО В КАЛИНУ!..

(Закінчення. Початок на с. 8)

Василь постійно повторював не всім зрозумілу фразу, коли щось йому не подобалося чи, як у народі казали, було не до рихту. Своє невдоволення він замість матюка щоразу висловлював по-своєму: «Ну його в калину!..» Ці слова Василь випускав із себе разом з цівкою тютюнового диму не найкращого гатунку.

Чоловік на будові плиточником працював, але й там через постійні незгоди його спершу відсторонили від роботи на певний час, потім у відпустку за свій рахунок відправили, бо начальство собі гадало, що Василь напоумиться й уже не буде занадто категоричним і прямолиніним. Але... Горбатого й могила не виправить.

«Ну його в калину» й надалі частенько зривалося з Василевих уст зашораз, як тільки той появлявся на будові. Зрештою, ця фраза звучала навіть тоді, коли плиточника й близько не було на будівельному майданчику. То вже приятелі, жартуючи, цитували Василя постійний усталений вислів спершу позаочі, а згодом уже частіше навіть у його присутності повторювали цю фразу, аж поки приросло це «поганяло» до майже завжди чимось невдоволеного чоловіка, якого прозивали — Нуйоговкаліну. ... Так на будові його величали, а не так давно і в конторі взнали про це назвисько.

У час відсторонення від будівельної справи Василь без діла не сидів — підробляв у скоробатків, оздоблюючи плиткою санвузли і ванні кімнати у дво-, триповерхових особняках, що росли, мов гриби в осінню пору, довкола Івано-Франківська. Та навіть на підробітках у заможних господарів з уст найманого працівника зривалося не всім зрозуміле «ну вас у калину», що означало фініш недоконченої справи. Просто наступного дня він уже не приходив на роботу до тимчасових хазяїв, а знову повертався «на свій об'єкт», як тоді називали постійні новобудови. Тут Василь працював як фахівець управління «Житлобуд», у котрому був постійно трудовлаштований... Коли круті авто підрулювали до будівельного майданчика, на якому мав би бути зниклий плиточник, щоб домовитися з ним про завершення справи, Василь іще здалека, упізнавши своїх тимчасових газдів, обкладав їх гарненько зусібчи, як оздоблюваною плиткою стіни, своєю відполірованою фразою: «Ну вас у калину»... Це їм треба було розуміти, що він уже до них не повернеться й краще шукати собі якогось іншого спеціаліста-оздоблювача. Проте не кожен фахівець своєї справи погодиться після когось докінчувати роботу, бо одразу з'являється сумнів чи задумка, чому попередній майстер сього діла не скінчив. Одні крутили носом, другі набивали собі ціну, мовляв, за кимось доробляти — то не вельми вдячна справа. То лиш якийсь партак або льицтий пияк міг злакомитися на пропозицію докінчити розпочату роботу.

Плиточник-утікач у такій ситуації не програвав у заробітку: Василь брав плату поденно, то й не міг опинитися в фінансовій залежності від багатіїв. Отримавши свій денний оклад, чоловік прямував у керунку задрипаного кафе, що мало сумнівну репутацію відвідувачів, які себе хоч трохи поважають. Ця забігайлівка швидше за все відповідала всім неписаним стандартам цілодобової наливайки з промовисто яскравою назвою «Калина». Тут він, Василь-Нуйоговкаліну, до пізньої ночі «засідав» не в чоловічому товаристві, а осторонь, у куточку, подумки бесідував наодинці з собою. Бунтар-будівельник просиджував у лиш йому збагненній задумі, над його головою здіймався різкий дим із не менш лагідними спогадами про життя-буття, в якому веселковими були тільки мрії. Тут, у наливайці, й осідали майже всі тяжко зароблені на будовах гроші, від яких йому (з ними чи без них) було калиново гірко...

Тепер цей нічний засідатель бив ногами розбитою дорогою від «Калини» до приміського села, де його вдома ніхто, крім собаки й kota, не чекав. А раніше Василь крутив педалі свого двоколісного залізного коня, аж поки його з ланцюга зняли місцеві чи міські пройдисвіти. Навіть у мить утрати свого надійного друга, збагнувши реальність відсутності шансів на повернення ровера, чоловік лише сплунув набік і після того, як розтер підшвою на асфальті пригаслий недопалок, поплентався темрявою в напрямку свого села, залишивши всім під кафе посеред ночі традиційне «ну його в...».

Калиново білим цвітом і червоними гронами в певний час квітнула йому любов. Тепер — у спогадах, і то вже давно колишня. ... Василь від нелегких робіт і щоденних пиятик мав вигляд значно старший за свій передпенсійний вік. Ні, чоловік не запивав до нестями, радше волів лишень забути в зажурі за втраченим подружнім життям, яке безповоротно відплило в минуле.

...Калина колись також на будові плиточницею працювала, де познайомилася з високим чорновусим Василем. А трохи згодом прилипла до нього, мов плитка на клею до стіни, — ні відірвати, ні відбити... Підтоптаний жених тоді й позвав її до своєї хати, звідки до міста можна було й пішки дістатися. То не з гір, звідки була родом Калина, доїжджати шодня до роботи. Тут і зажили душа в душу. Без весілля. Без гучних забав. Без хрестин...

Василева оселя в один час, йому здавалося, в землю вросла, коли з хати посеред білого дня назавжди вибиралася Калина, до котрої не лише господар, кіт і пес звикли, а й помешкання: жіночих рук і ласки всі потребували. Невеличку валізу та дещо з особистих речей складала до багажника престижного «volvo», а головний, найцінніший скарб жінка під серцем носила. Проте ця вже помітна коштовність дісталася їй не від Василя, а від отого власника вельми дорогого авто, котрий навіть не сам приїхав по неї, — водія прислав. А ще не так давно впадав за Калиною, дороги їй не давав пройти. Підвозив, куди треба й не треба. ... Й от довозилися — відбив у Василя жінку, з якою на віру жили.

Нуйоговкаліну вже більш як тиждень не появлявся на роботі, а вдома безпробудно пиячив у посиротілій хатині, аж поки сусіди напоумили чоловіка. То лиш так собі думали односельці. Василь і дотепер щоденно не оминає «Калину». Бо... Під час тяжких пологів нещодавно Калина з янголятком полинули до небес, куди щонаочі позирає Василь, ідучи дорогою додому чи постійно пересиджуючи ледь не до світанку на порозі самотньої хати. Зрештою, він напідпитку розмовляє сам із собою й каже, що знає: то він тут у гостях, де, як подорожній, щоденно мандрує за єдиним незмінним маршрутом — від Калини до «Калини»... До своєї Калини йду, зізнається самітник. До своєї... Бо таке тут, каже, нестерпне земне життя, що «ну його в калину!».

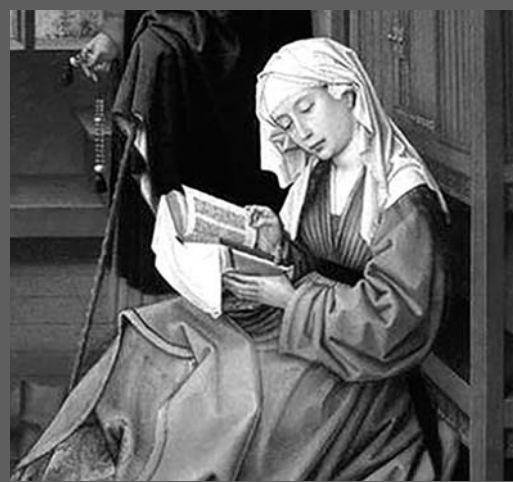

**Ярослав
ТКАЧІВСЬКИЙ**
м. Івано-Франківськ

■ ПРОЧИТАННЯ

ЯК ЗАНЕПАД ЧИТАННЯ У СВІТІ ВПЛИВАЄ НА ПОЛІТИКУ, — THE ECONOMIST

Безліч досліджень у різних країнах показує, що і дорослі, й діти дедалі менше читають, — описує тенденцію The Economist. Видання пояснює, як це впливає на суспільно-політичні процеси. Texty.org.ua наводять переклад ключових фрагментів матеріалу.

Експеримент був простий, так само, здавалося б, і завдання. Студентам-літературознавцям у двох американських університетах дали початкові абзаци з «Холодного дому» Чарльза Діккенса й попросили прочитати й пояснити їх. Іншими словами: студенти, які вивчають англійську літературу, мали прочитати англійську літературу середини XIX століття. Що могло бути простіше?

Виявилося — дуже складно. Студентів збентожила юридична термінологія та збли з пантелику метафори. Діккенсівський опис туману залишив їх у цілковитому тумані. Вони не розуміли навіть базової лексики: один студент уважав, що коли про чоловіка сказано, що в нього «whiskers» (вуса), це означає, що він перебуває «у кімнаті з твариною, здається... з котом?». Проблема полягала не так у тому, що ці студенти були літературознавцями, як у тому, що вони заледве були грамотними.

Із читанням справи кепські. Безліч досліджень у різних країнах показує те саме. Дорослі читають менше. Діти читають менше. Підлітки — значно менше. Дуже маленьким дітям читають уголос дедалі рідше; багатьом не читають узагалі. Нижчий рівень читання серед дітей із бідніших сімей — явище, відоме як «читацький розрив», але падіння показників стосується всіх і всюди.

В Америці частка людей, які читають для задоволення, за 20 років упала на дві п'яті, згідно з дослідженням, опублікованим у серпні в журналі iScience. Опитування YouGov показало, що 40 % британців у 2024 році не прочитали й не прослухали жодної книжки. З читанням «із примусу» ситуація не набагато краща: як зауважив сер Джонатан Бейт, професор англійської літератури в Оксфордському університеті, студенти «насилу долають один роман за три тижні».

Йдеться не лише про те, що люди стали менше читати (хоча це теж правда) — змінився й сам характер текстів. Речення стали коротшими та простішими. Аналіз сотень бестселерів New York Times показав, що з 1930-х років середня довжина речень у популярних книжках скоротилася майже на третину.

Річ не лише у тому, що відваблювальних чинників, як-от смартфон, стало більше, — сама жага до читання, здається, зникла. У вікторіанську добу процвітали товариства самовдосконалення: у шотландських горах пастухи навіть створили своєрідні «бібліотеки обміну», залишаючи книжки в заглибинах стін, щоб інші могли їх читати. У містах фабричні робітники відкладали гроші на книжки. Хлопчик, який позичив у лахмітника Фуکیدіда, виріс і став Рамсеєм Макдональдом — першим лейбористським прем'єром Британії.

Сьогодні такого запалу до саморозвитку значно менше. Хоча дехто звинувачує дорожнечу книжок чи закриття бібліотек, насправді книжки ніколи не були такими доступними. У Давньому Римі вони коштували майже як три чверті верблюда; у XIX столітті — пів тижневого заробітку робітника. А нині «Паломництво Чайльд-Гарольда» Байрона безплатне на Kindle, інші книжки дешевші за каву. І все ж читають дедалі менше.

Принада може бути простішою: людям просто «ліньки». Професори скаржаться, що студенти втрачають увагу і вважають читання «нудним» або «обтяжливим», а декани вимагають «задавати менше й менше читання».

Проте грамотність впливає не лише на переліки літератури в університетах. Наприклад, зростання літературної обізнаності, схоже, веде до зростання політичної. Якщо казати просто, то афінія у V столітті до нашої ери могли застосовувати «остракізм» — вигнання людей шляхом написання їхнього імені на черепках (ostraka), оскільки, як зазначає дослідник Вільям Гаррис, вони досягли «певного рівня грамотності».

Натомість зниження рівня літературної обізнаності може призвести до зниження політичної. Аналіз видання The Economist парламентських промов у Великій Британії показав, що за десять років вони скоротилися на третину. Видання також проаналізувало майже 250 років інавгураційних промов президентів США за допомогою тесту Флеша-Кінкайда. Промова Джорджа Вашингтона отримала 28,7 бала, що відповідає післядипломному рівню, тоді як промова Дональда Трампа — 9,4, що є рівнем учня старшої школи.

Професор Джонатан Бейт побоюється, що коли ми втрачаємо здатність читати складну прозу, то, можливо, втрачаємо й здатність формувати складні ідеї — ті, що дозволяють бачити нюанси й утримувати в голові дві суперечні думки одночасно. Засобом передачі є повідомлення, і сьогодні воно вміщується у 280 символів. Для порівняння: «Холодний дім» Діккенса містить близько 1,9 млн символів.

Занепад читання спричинить й інші втрати. Це один із найпотужніших двигунів соціальної мобільності — достатньо згадати тих-таки шотландських пастухів. Багаті діти, можливо, читають більше, але читання від початку було винаходом егалітарним: ніхто — ні гувернантка, ні репетитор, ні друзі чи престижна школа — не може змусити вас «поглинати» книжку, окрім вас самих. Читання — не лише інструмент, а й одне з найбільших життєвих задоволень, як добре знав Діккенс.

■ **TEXTY.org.ua**

Легендарне народження КИЄВА: ранньослов'янські загадки

Загадкове заснування Києва оповите численними легендами — власне українськими, західними, східними... І ці легенди (образи, сюжети, імена) за належної інтерпретації дають не менш важливу інформацію, ніж писемні свідчення та археологічні знахідки. Розгляньмо деякі грані великого міфу про народження Києва.

ПОЛЯНСЬКА ВЕРСІЯ

Давньоукраїнський літопис — «Повість врем'яних літ» — описує плем'я *поляни*, до якого належать засновники Києва, як основу Давньокієвської держави — княжої Русі. Остання згадка про полян у літописі датована 944 роком. Літопис ототожнює полян як із *киянами* («від них же кияни»), так і з племенем *русь* («поляни, яких нині зовуть русь»). Звернімо увагу: русь раніше були полянами, а не варягами, що свідчить на користь **південного (українського), а не північного (новгородського) походження поняття та назви русі**. (Назву племені русь традиційно пишуть із малої літери, а назву держави Русь — із великої). Первісна Русь (Руська земля) у вузькому значенні слова — це Київщина, Чернігівщина та Переяславщина, як це

назву від фінно-угорського племені *ерзя*, прикметник *ерзянь*).

Літопис оповідає про трьох братів — *Кия*, *Щека* та *Хорива*, що дали імена пагорбам («горам»), та сестру *Либідь*, від імені якої походить назва київської річки. Іменем старшого брата було назване місто *Київ*. Для з'ясування генези легенди необхідно **знайти мову, з якої походять усі чотири імені**, що становить труднощі. Адже цілком слов'янським є лише ім'я *Кия* і (незрозуміло видозмінене) *Либеді*, тоді як імена *Щека* та *Хорива* з мовного погляду загадкові.

Ім'я *Київ* означає «палиця», однак це значення є вторинним. Давніше значення зберігають українське слово *киянка* «дерев'яний молоток» та литовське *куюс* «молот». В основі цих слів — корінь *ку-* («кувати»).

ІРАНСЬКІ МОВИ (ЯКИМИ В ДАВНІЙ УКРАЇНІ ГОВОРИЛИ СКИФИ ТА САРМАТИ) ДАЮТЬ КЛУБОЧОК, РОЗПЛУТУВАННЯ ЯКОГО НИТОЧКОЮ ПРИВЕДЕ ДО ДАВНІХ ДЖЕРЕЛ. ЗА ЛІТОПИСОМ, НА ЩЕКАВИЦІ БУВ ПОХОВАНИЙ УЖАЛЕНИЙ ЗМІЄМ ОЛЕГ ВІЩИЙ; ЦЕ МОЖЕ ОПОСЕРЕДКОВАНО ВКАЗУВАТИ НА ЗВ'ЯЗОК ОБРАЗІВ ЩЕКА І ЗМІЯ

чітко видно з літописання. Деякі дослідники через труднощі віднаходження археологічного відповідника полян уважать це плем'я або племінний союз літературною конструкцією.

Літописець описує полян як плем'я з **найвищою порівняно з іншими племенами культурою**, пояснюючи їхню назву («бо в полі мешкають»). Таке пояснення не відповідає географічній реальності: за словами того-таки літопису, Київщина — це лісисті пагорби, тоді як *Полям* називали степ. Очевидно, слід звернути увагу на гірський рельєф: українське *полонина*, болгарське *планина* «гори».

Арабські автори на початку X ст. згадують місто *Куяба* — центр держави або племінного союзу, що їх історики ототожнюють із землею полян. (Поряд із Куябою арабам відомі ще дві Русі із центрами у найбільш віддаленій від Сходу *Славії*, тобто Новгороді ільменських словен, і *Артанії* або *Арсанії* — припускають міста *Родень* або *Рязань*, останнє дістало

Ім'я *Либідь* схоже на *лебідь* (популярний жіночий фольклорний персонаж, зокрема, в чарівних казках та билинах), однак звукова форма незрозуміла. Цікавою є й спроба пов'язати назву річки *Либеді* з *лоб* на позначення високого берега — маючи на увазі *Дівич-гору* над *Либеддю*. *Кия* в середньовічному польського історика Яна Длугоша зовуть *Куд* — нагадує звук кигикання лебедя, що може водночас натякати на *Либідь-лебідь*.

Ім'я *Щек* (могли вимовляти церковнослов'янською мовою *Штек*) залишається неясним як за значенням, так і за походженням (пробували пов'язувати зі *щока* з діалектним значенням «берег»), тоді як *Хорив* може бути пов'язане з давньоперською назвою гірської місцевості *Харайва* (з давньоперської походить і назва біблійної гори *Хорив*). **Іранські мови** (якими в давній Україні говорили скифи та сармати) дають клубочок, розплутування якого ниточкою приведе до давніх джерел. За літописом, на Щекавиці був похований ужалений змієм Олег Віщий; це може опосередковано вка-

зувати на **зв'язок образів Щека і змія** (про що детальніше говоритимемо пізніше).

Давньоукраїнські літописці нічого не кажуть ні про батьків, ані про дітей цих братів та сестри. Польський історик XV ст. Ян Длугош (який, вважають, спирався й на не збережені донині давньоукраїнські літописи) пише, що після *Кия* та його братів їхні **прямі нащадки** панували впродовж багатьох років аж до *Аскольда* й *Дира*. Ця версія протистить версії про пізній прихід *Кия* та його братів.

Згідно з літописним переказом, кожен із братів «сидів» (тобто оселився) на своєму пагорбі («горі»), що відповідає розглянутій далі вірменській версії про три поселення.

ПОЛЬСЬКА ВЕРСІЯ: ПОЛЯНИ, КУЯВИ, П'ЯСТ

Давньоукраїнський літопис знає *полян* не тільки руських (давньоукраїнських), а й польських — від них походять назви *Польща*, *поляк*. Легендарним засновником князівської, а пізніше королівської династії польських полян був селянин або ремісник *П'яст* («пест», якого порівнюють із *Києм* і датують IX-X ст.). У Польщі є й історична область *Куяви*.

Оскільки останні праслов'яни перед розселенням жили в Україні (Київська археологічна культура), і саме звідси походять, зокрема, західні слов'яни (Празько-корчацька археологічна культура), то зрозуміло, що **поляни, П'яст і Куяви Польщі походять від споріднених українських назв**. До того

“ УКРАЇНСЬКИХ, ПОЛЬСЬКИХ ТА ЧЕСЬКИХ ЛЕГЕНДНИХ СВИДЧЕНЬ ВИЯВЛЯЄТЬСЯ НЕДОСТАТНЬО ДЛЯ ПОБУДОВИ СУЧАСНОЇ НАУКОВОЇ МОДЕЛІ ГЕНЕЗИ КИЄВА ”

ж ім'я *П'яст* є паралеллю до пізнішого *Київ* «палиця», а не до давнішого «молот»; це дозволяє датувати відгалуження образу *П'яста* від образу *Кия*.

Отже, польські назви, похідні від українських і пізніші, не дають інформації про джерела київської легенди.

ЧЕСЬКА ВЕРСІЯ: ЛІБУШЕ

Ім'я *Либідь* нагадує чеську легендарну правительку *Лібуше* (чиє ім'я походить від спільнослов'янського слова *любити*, тобто *Любуша*). Вона була дружиною першого чеського короля й засновника династії Пржемысла. Її життя датували VIII століттям. За легендою, вона була наймолодшою з трьох дочок князя *Крока* (якому в Польщі відповідав не менш легендарний *Крак* — засновник *Кракова*). *Крока* і *Крака* ототожнив іще середньовічний польський історик Ян Длугош. Згадаймо й легендарного данського конунга з династії Скедунгів *Хрольва Кракі* («Жердинка»), прізвисько якого має значення, близьке до значення імені *Кия*.

Лібуше заснувала замок *Лібушин* (і передбачила заснування Праги), а її сестри *Казя* і *Тетка* — замки *Казин* і *Тетин*. Паралелі з трьома київськими братами та *Либіддю* очевидні. Батько *Лібуше* *Крок* заснував *Вишеград* біля Праги (порівняймо резиденцію Ольги біля Києва *Вишгород*).

Ураховуючи давній вплив Чехії на Русь (як і на Польщу), можна припустити певний імені й образу *Лібуше* на ім'я й образ *Либеді*. Це може пояснити видозміну звучання імені (від *Либеді* до *Либеді*), але не виникнення імені та образу.

Згадаймо й інші паралелі Русі й Чехії: місто *Перемишль* — чоловік *Лібуше* й засновник династії *Пржемысл*, новгородський *Гостомисл*, син *Буриґа* за Якимівським літописом — полабсько-слов'янський (ободрицький) *Боривой*, син *Гостивита* у чеського історика Козьми Празького в кінці IX ст. і *Гостомисл*,

князь ободритів, в «*Annales Fuldenses*». Середньовічний польський історик Мацей Стрийковський приписує *Либеді* заснування міста *Любеч*. Значення «любити» могло впливати на міфологічний образ *Либеді*, але не бути первісним (однак щодо суфікса порівняймо не тільки латинське *albedo* «білість», а й споріднене зі слов'янським *любити* латинське *libido*, давніша форма *lubido* — «хіть, бажання, пристрасть», також ім'я *Любава*, давньоукраїнське *хоть* — «дружина»).

ПРАСЛОВ'ЯНСЬКА ВЕРСІЯ: ПОЛЯНИ, ЧЕХИ, ХОРВАТИ

Спокусливо ототожнити *Кия*, *Щека* та *Хорива* з русами-українцями, чехами та хорватами, тобто східними, західними та південними слов'янами. Початок розселення слов'ян і розгалуження слов'янських мов датовано V-VI століттями, що відповідає даті заснування Києва у польського історика Мацея Стрийковського (430 рік) та умовному святкуванню 1500-річчя Києва в 1982 році.

Якщо розселення слов'ян і розгалуження праслов'янської мови є наслідком **повалення готського панування** завдяки спілці слов'ян із гунським вождем Аттілою (згадаймо слов'янські слова *strava*, *medos*, *kamos* /«квас»/ у гунів, останнє спотворене так, як і *Nemogardas* /«Новгород»/ у Костянтина Багрянородного), то дата виникнення Києва в 430 р. (Мацей Стрийковський) віддзеркалює **розвиток звільнених слов'ян**.

«Великопольська хроніка» оповідає схожу легенду про трьох дещо інших братів — Чеха, Леха та Руса,

що розійшлися на полюванні і стали засновниками трьох народів та держав. Звернімо увагу на відсутність тут південних слов'ян, що виділилися пізніше (спершу праслов'яни розділилися на дві гілки — західну і східну, від останньої пізніше відділилася південна; західній гілці відповідають Празько-корчацька археологічна культура й історичні склавини, східній — Пеньківсько-количинська археологічна культура й історичні анти).

Праслов'янська версія імен братів узгоджена з розселенням слов'янських племен із праслов'янської Київщини. Однак викривлення цих імен (наприклад, *Щек* замість *Чех*) залишається без пояснення.

Ім'я *Щек* зіставляють із польським *Szczecno*; порівняймо ще польський *Щецин*, також чеський град *Тетин*, заснований сестрою *Лібуше* Тетою. Ім'я *Хорватес*, зафіксоване на межі II і III ст. н.е. на Танаїсі (Дону), пов'язують із *хорватами*.

Відомі також моравські *поляни*, словенські *поланці*, *поляни* як етнографічна група болгарів. Усі ці назви (як і інші паралелі назв племен із різних слов'янських земель) — свідчення первісного розселення слов'ян, яке відбувалося з Наддніпрянщини.

Отже, власне українських, польських та чеських легендних свідчень виявляється недостатньо для побудови сучасної наукової моделі генези Києва. Потрібне залучення інших легенд про Київ — із Західної Європи та Сходу. Але це — тема для окремого обговорення.

Юрій МОСЕНКІС, почесний громадянин міста Києва, почесний академік Національної академії мистецтв України

ЄВГЕНУ ШМОРГУНУ — 85

Пой, чи є слово живить людську душу

Як мені величати цього славного сина Волинського Полісся? Головним Охоронником поліської природи? Чи правдолюбним вивідувачем рідного краю — Волині, його історичної долі та долі волинських родів? Авторитетним дослідником часу боротьби Української Повстанської Армії на теренах Волині, виняткового в українській історії?

Багато чеснот, багато благородних діянь і талановитих літературно-художніх творінь набув за свої літа цей невтомний письменник і громадський діяч, який прагнув добутися до якоїсь правдивішої правди в рамках рідного краю й доточити її до загальноукраїнської Правди.

На цій стежці-доріжці, яку йому Всевишній простяг на його життєвому і творчому шляху, траплялося багато приналежно спокійних місцинок-острівців, на яких можна було б утішатися дарованими зверху славою та почеснями. Та на це Євген Шморгун — цей упертий волиняк («Але я — впертий. Я — волиняк») — не спокусився: наполегливо і трудолюбно прямував він до свого острова, як герой його історичної повісті «Дорога до Іліона», легендарний творець найстаріших пам'яток давньогрецької літератури «Іліада» та «Одіссея», поет Гомер.

...У розмові зі своєю коханою Єленою, яка думками й серцем була двадцять років із незрячим поетом, Гомер оживає душею і наповнюється вірою в свою творчу місію нарешті скласти велику пісню і про мандри Одіссея. А для цього йому вкрай необхідно дістатися до свого острова — до Ітаки, хитромудрим царем якої був Одісей. Гомер збагнув, що «для кожної людини світ існує доти, доки існує її — тільки її! — острів. Не має значення, якої він величини. Бо ніде більше немає такої трави, такої криниці, такого тепла, як на твоєму острові. Бо тільки там ти по-справжньому свій, бо тільки там тебе хтось чекає».

Таким символічним островом, спорідненою Ітакою, де й тільки де народжується образне слово, оживає в душі кожен звук, у пісню в'яжеться слово до слова, як листя на виноградній лозі, для Євгена Шморгуна була, є і буде повік Волинь, Волинське Полісся.

*Віщі знаки. Прадавні. Ще ті:
Срібний хрест на черленім щиті —
Срібло совісті й кров поколінь...
Волинь.*

Бо «Волинь і воля — з одного поля, / з одного кореня і стебла», бо саме в цім краю його предки, його земляки-волиняки вікували віки. І хоч би хто заявлявся, чи то обрин, чи гот, чи татарин, чи московит, — од усіх чужинців Волинь знаходила захист.

Кілька десятиліть Євген Шморгун пізнавав-заглиблювався в давні часи історичної Волині. Свої дослідження вивершив він у художній формі — романі «Сніги непочаті», присвяченому часам володарювання на Волині князя Федора Даниловича Острозького. Це він, старший син засновника роду князя Данила з Острога, який успадкував по батькові Острог, став іменуватися, а згодом його нащадки, Острозьким. На схилі віку князь Федір

Острозький прийняв чернечий постриг під іменем Феодосій у Києво-Печерському монастирі, а після смерті був канонізований як преподобний Феодосій.

Євген Шморгун уважно простудіював наукові дискусії, які точилися про те, нащадками якої з двох панівних династій були Острозькі — руських князів Рюриковичів чи литовських Гедиміновичів, і у своєму романі «Сніги непочаті» схиляється до твердження, що князі Острозькі є прямими спадкоємцями хрестителя Русі святого Володимира Великого.

Напередодні виступу проти наймогутнішого ворога Русі-України — Золотої Орди — на майдані в Острозі князь Федір Острозький у промові перед волинськими князями та боярами, князю дружиною, священниками й багатолюдною громадою запевнив, що орда буде переможена і «тоді настане час і для об'єднання всіх руських земель під верховенством Святого Києва. Я вірю в руську силу і розум! Вірю, що наша держава відродиться і дорівняється до слави держави наших прадідів!». І тоді на майдані з'являється червоне полотнище, посередині якого — сріблястий хрест. «Це була древня корогва Волині, дарована краєві ще свято-київськими великими князями».

Роман «Сніги непочаті» засвідчив потужну творчу силу Євгена Шморгуна, його нехитбу, принципово відповідальну позицію в оцінюванні та ідейно-естетичному вираженні складних періодів національної історії. Зокрема, періоду Великого Князівства Литовського і Руського, особливо після битви під Грюнвальдом, де хоругви з усієї Русі-України, з Білої, Чорної та червоної Русі довершили переможну баталію, затуляючи Польщу і Литву від хрестоносців. Князь Федір Острозький як ревний охоронник православної віри болісно сприйняв спільний привілей короля польського та князя литовського Ягайла-Владислава і великого князя литовського Вітовта-Олександра, який зрівняв у всьому литовське боярство з польською шляхтою й осипав їх дарами та забезпечив різними привілеями. Зрівняв цей привілей тільки тих, хто повідував католицьку віру, тоді як православні й бояри, які проливали кров на полях біля Грюнвальда, залишилися ні з чим.

Євген Шморгун акцентує свою творчу увагу на тому, як руські князі та бояри згуртувалися навколо князя Федора Даниловича задля захисту батьківської віри, одвічних вольностей, національної честі й гідності. Це руські князі та бояри Дубровицький і Степанський, Ратненський і Несвіцький, Кобринський і Корсунський, Ольшанський і Пінський, це други-християни славетних руських родів Гедиміновичів і Рюриковичів, які на запрошення Князя Острозького зголосилися вирушити до родинного Острога на закладання підмурку нового православного храму. Великого мурованого храму.

Руського храму. Як символу незнищенності, непохитності предківської віри й непорушності споко-вічних руських земель.

У розмові з сином Данилом князь Федько Острозький запевняє: ніщо «не може змінити мого прагнення бачити свою отчизну незалежною в державному укладі, вірі і дії». І ще одне, на чому наголошує романіст: не слід надто довіряти сусідам, які «вчичкують, щоб налетіти пошматувати, роздерти і розтягти державу». Особливо Московії, яка «навіть у сні бачить Русь тільки під своєю рукою і тільки під п'ятою Москви».

Євгена Шморгуна ще з дитинства болісно тривожила ця московська п'ята, яка наступила на горло України та його родини. Повсякчасно зринав у пам'яті образ дядька Ананія — Ананія Ілліча Шморгуна, рідного брата його батька. Мав псевдо «Підхмарний», очолював районну організаційно-мобілізаційну референтуру. Організовані «Підхмарним» боївки повстанців воювали з німецькими, а потім і з радянськими окупантами. Багато років для Євгена Шморгуна лишалося без відповіді запитання, чому так рідко згадують ім'я чи псевдо його дядька Ананія Шморгуна, який організовував загони УПА для боротьби проти окупантів, захищав села від грабунків, рятував людей від вивезення на каторжні роботи в Німеччину, а згодом — на відбудову шахт Донбасу. Читав-перечитував томи «Літопису УПА», вислуховував, записував спогади дивом уцілілих членів місцевих загонів самооборони, родичів і сусідів, повстанців із рухомих загонів УПА, отамана Тараса Бульби-Боровця, добираючись крізь терни фальсифікатів і домислів до правди, правдивішої правди про трагічну долю свого дядька — районного військового референта, командира боївки УПА «Підхмарного» — та про справжню версію запеклого бою 10 серпня 1943 р. між українськими збройними силами та великою групою німців із поляками під селом Ядвиполем Рівненського району, в якій брала участь боївка «Підхмарного».

Із болем у серці довідався, що Ананія Шморгуна — «Підхмарного» було засуджено «на кару смерті через розстріл» 22 вересня 1944 р. І ким? Службою Безпеки ОУН. Організацією українських націоналістів, членом якої й був «Підхмарний». У чому ж полягала вина бойового командира УПА «Підхмарного»? У тому, що він виконав наказ Народно-визвольної революційної організації (НВРО), яка була створена 17-18 липня 1944 р. на установчому з'їзді поблизу села Дермані на Волині. Після бою з переважальними силами НКВС «Підхмарний» та курінний «Гонта» розформували сотню, наказали заховатися зі зброєю в криївках і чекати на нові розпорядження щодо відновлення боротьби з окупантами. На той час, у зв'язку зі вступом на початку 1944 р. на Волинь радянських військ, виникла потреба переосмислити організаційні

форми й тактику національно-визвольної боротьби. Волинська ОУН-УПА була відрізана від Галичини радянсько-німецьким фронтом і не мала зв'язку з Центральним проводом ОУН. Тому й була створена ця організація — НВРО, яку очолило керівництво в складі Василя Кука — «Ю. Лемеша», референта пропаганди Якова Бусла — «Заславського» та політичного референта Михайла Степняка — «Сергія». Згодом, у серпні 1944 р., до керівництва НВРО було включено військового референта Дмитра Клячівського — «Клима Савура». Очевидно, Волинський провід ОУН-УПА не знав, що майже в той же час, коли відбувся Установчий з'їзд Народно-визвольної революційної партії, в Карпатах за ініціативою Проводу ОУН і Головної команди УПА буде утворена на Першому Великому зборі 11—15 липня 1944 року Українська головна визвольна рада (УГВР), яка й перебере на себе загальнонаціональне керування визвольною боротьбою в Україні. Народно-визвольну революційну організацію буде визнано опозицією, її організаційні структури підлягатимуть ліквідації, а Служба Безпеки ОУН розпочне чистки в лавах УПА.

Волинь заповнили спецвійська НКВС і НКДБ, боротьба з якими надзвичайно ускладнилася. Крім того, на теренах Волинського Полісся вже активно діяв спецпідрозділ НКВС Дмитра Медведєва «Переможці», який з'явився ще в середині 1942 р. на Рівненщині. Тому керівництво НВРО наказує застосувати нові форми спротиву, а саме: розділитися на менші оперативно-тактичні одиниці, а в менш лісистих районах — на чоти або рої. Передбачалося надалі вести збройну боротьбу малими й рухливими підпільними збройними відділами. До речі, командир «Поліської Січі» Тарас Бульба-Боровець іще до приходу Червоної армії в Західну Україну, а саме 5 жовтня 1943 р., видав наказ про розпуск своїх військових підрозділів і зобов'язав затаїтися зі зброєю в руках, дочекатися переходу Червоної армії через територію Волині, а після того знову об'єднатися і далі вести боротьбу за визволення України від більшовицького режиму.

До поезії «Волинь і воля — з одного поля» автор «записок на полях зошита моїх днів» під назвою «Ця круча» подав такий епіграф: «28 червня 1941 року в хаті немовицького вчителя Петра Ющика під "Наказом № 1" про початок бойових дій вперше з'явився підпис "Тарас Бульба"».

З'явився цей епіграф не випадково, бо Євген Шморгун дослідив, що першою в створенні українських збройних формувань була не Організація українських націоналістів. Уряд Української Народної Республіки в екзилі на чолі з президентом УНР Андрієм Левицьким виступив у червні 1940 р. з ініціативою про створення майбутньої армії Української Народної Республіки. Не без згоди німецьких властей керівник підпільної організації «Українське націоналістичне відродження» Тарас

Бульба-Боровець створює українське формування УПА «Поліська Січ», яке розмістило свою штаб-квартиру в Олевську.

Євген Шморгун вичитує у спогадах Тараса Боровця «Армія без держави»: «У нас в кожному містечку вже стоїть гарнізон силою до двох батальйонів, а в кожному селі — щонайменше сотня з кулеметами та прихованими гарматами, наша нібито «міліція» офіційно підпорядковується наказам німців, а неофіційно — головній команді УПА».

Невдовзі німецька окупаційна влада розформує «Поліську Січ» і вже у січні 1942 року загони січовиків, а їх на той час нараховувалося понад 10 000 бійців, організовано переходять у ліси на нелегальне становище. Від проводу ОУН Степана Бандери в квітні 1943 року до штабу Тараса Бульби-Боровця прибуває уповноважений, комендант військового відділу ОУН(б) Василь Івахів, який в ультимативному дусі пропонує об'єднати війська під керівництвом ОУН. Та головний отаман УПА відмовляється виконувати накази й директиви проводу ОУН С. Бандери. Т. Бульба-Боровець висловлює згоду об'єднатися на демократичних засадах лише під проводом єдиного уряду України: «Не бувають війська будь-якої одної партії. Це тоталітарна диктатура, яка кожну націю доводить до катастрофи».

Переговори виявились невдалими. Провід ОУН(б) односторонньо проголосив, що всі підрозділи Української Повстанської Армії переходять у підпорядкування ОУН(б). Тарас Бульба-Боровець, намагаючись уникнути кровопролиття, наказує своїм загонам не чинити спротиву, але через кілька днів на його штаб було вчинено збройний напад, унаслідок якого захопили й розстріляли дружину отамана та кількох його польових командирів.

Розгортаються жажливі сторінки взаємного поборювання в лавах українських національно-патріотичних сил. Відбувається жорстока зачистка Службою Безпеки ОУН своїх політичних опонентів — членів, прихильників ОУН(м) і УПА А. Мельника, «Поліської Січі», Т. Бульби-Боровця, Народно-визвольної революційної організації. Гинули від рук СБ ОУН передусім бойові командири УПА, чесні, національно свідомі патріоти, які щоденно ризикували своїм життям, вступаючи в жорстокі бої з німецькими окупантами, польськими боївками, власовцями, радянською партизанкою, радянськими регулярними й так званими «внутрішніми військами», намагаючись уберегти українських селян від диких розправ, знущань і виселень у Сибір. Служба Безпеки ОУН(б) діяла немилосердно, незрідка з намови провокаторів та засланих в її лави агентів НКВС, в атмосфері підозріливості й недовіри вишукуючи зрадників серед чесних побратимів із боротьби, і цим завдала національно-визвольній боротьбі непоправних утрат. Жертвою цього кривавого поборення своїх побратимів із боротьби з окупантом і став середульший із братів батька Євгена Шморгуна — Ананій Шморгун, «військовий референт “Підхмарний”». Постраждала і його родина. У сибірських снігах загинули вивезені на спецпоселення його дружина, матір, сестра з дітьми та її чоловік. Після багатолітньої каторги повернулися колишні українські повстанці, батькові брати: Анатолій — із Колими, Мартин — із Воркути.

Вражали Євгена Шморгуна не так каторжні голофи його дядьків, родичів та односельчан, про які вони розповідали не вельми охоче, як їхня горда впевненість у рації своїх діянь, своєї жертвової боротьби з московським та гітлерівським окупантом, їхній незламний дух та непохитна віра в неминуче набуття українським народом свободи й незалежності.

Письменник випитував про окупаційні переживання та каторжні поневіряння не тільки у своїх родичів і односельчан — жителів спаленого німецькими карателями села Новожукова та сусідніх Новосілок і Радухівки, а й тих волинських земляків, із якими він листувався, з ким спілкувався після їхнього повернення із заслання та примусових поселень у Сибіру. Навів спілкування із нащадками виселенців у Сибір — учасників національної повстанської боротьби, зі зрусіфікованими українцями, переклав і видав поетичні й прозові твори тих, хто ще не забув, якого він роду, якого народу. Їм, волянкам-виселенцям, чий внуки —

паспортні росіяни, письменник присвятив повість «Снігурі».

Свідчення учасників подій 1939—1941 років — періоду приходу і репресивного владарювання на Волині радянської влади, німецької окупації 1941—1944 років та національно-визвольної боротьби на Волині — «покликали» Євгена Шморгуна до вивчення документів і матеріалів, пов'язаних зі злочинною діяльністю комуністичної партії та московського режиму на Волинському Поліссі й в Україні.

І коли розпочалася підготовка до перших на Волині громадських історико-правових «Слухань про злочинну діяльність ВКП(б)-КП(б)У проти населення Рівненщини в 1939—1941 роках», Євген Шморгун, який разом із Василем Червонієм, Йосипом Пацулою й Володимиром Ковтунцем був одним з ініціаторів та організаторів цих слухань, подав кандидатури громадян, які свідчили про злочинства радянських «визволителів», здійснені протягом 21 місяця окупації на Рівненщині.

На той час, а це був 1996 рік, письменник очолював обласну редакційно-видавничу групу «Реабілітовані історією», і матеріали слухань було вирішено підготувати до друку. Цим зайнявся голова обласної організації Спілки письменників України Євген Шморгун разом із доповідачами на цих слуханнях: головою місцевої громади Конгресу української інтелігенції Йосипом Пацулою та головою обласної «Просвіти» Володимиром Ковтунцем.

Незабаром у видавництві «Азалія», яке заснував Євген Шморгун, з'явився друком збірник «Рівненщина репресована, депортована, мордована. 1939—1941».

Іще за кілька років до слухань у серії «Реабілітовані історією» були видрукувані наукові дослідження його колеги і співавтора Йосипа Пацули «Рівненський мартиролог сорок третього... (Запам'ятаймо їхні імена)», Є. Шморгун завершував готувати до друку праці «Рівненський мартиролог сорок четвертого: документи та спогади» (1998), «Повстанський рух отамана Тараса Бульби-Боровця: дослідження, спогади, документи» (упорядники Й. Пацула, Є. Шморгун, 1998). Водночас Євген Шморгун публікує у спілчанському видавництві «Азалія» в чергових випусках збірника «Із крилиці печалі» спогади родичів учасників українського збройного підпілля, свідчення очевидців подій минулого.

Діяльності на Волинському Поліссі Української Повстанської Армії, репресіям комуністичного режиму щодо учасників національно-визвольної боротьби, історії рідного краю Євген Шморгун присвятив понад 40 книжок і брошур, які переважно з'явилися друком у серії «Реабілітовані історією». До речі, письменник-видавець, письменник-просвітлянин упорядковував і видав понад сто колективних збірок художніх і краєзнавчих творів.

Вражає та неохопна уявою кількість видань, які були видрукувані у видавництві «Азалія», назва якого й досі інтригує. Чому Євген Шморгун назвав виплекане ним видавництво іменням квітки, яка росте в Україні тільки вузькою смужкою на сході Західного Полісся? Азалії понтійській або, за сучасною назвою, рододендрону жовтому письменник присвятив окрему новелу в серії «Трави неодноцвітні». Мабуть, тому, що безмежно залюбленого в польський світ природи невтомного мандрівника лісовими, польовими, болотяними стежками автора книжок «Зелені сусіди», «Дивосил-зілля», «Вогник-цвіт», «Ключ-трава», «Мова зела», «Рослинничок» зачарувало цвітіння азалії, неймовірно вразила витончена краса її квіту: «Бризки саява — то квіт на кущах». Квітка, яка й досі лишається загадковою для ботаніків.

Загадкою лишається для нас величезна творча і редакційно-видавнича продуктивність, яку засвідчив сам Євген Шморгун, опікуючись «Азалеєю». З особливим ентузіазмом він упорядковував, редагував, вираджував у читацький світ із душевно прихильним, особливо до молодих талантів, словом-привітанням, напутнім переднім словом твори як членів рівненської письменницької організації, так і зовсім юних літераторів-початківців.

Започаткував і очолив журі обласних конкурсів юних авторів «Перло многоцінне» та «Провесінь», заснував літературно-мистецький альманах «Погорина». А скільки він як упорядник пустив у світ випусків літературного альманаху «Проріст», у

якому вперше з'являлися друком твори переможців щорічних конкурсів «Перло многоцінне»! Не перерахувати всіх видань творів письменників, переважно земляків, які поповнили завдяки Євгенові Івановичу бібліотечку музею Уласа Самчука та Рівненської обласної «Просвіти». Саме Євген Шморгун уперше в Україні опублікував твори Олени Теліги й Олексі Стефановича. «Пошук творів забутих земляків, повернення їх із небуття — то титанічна праця, на котру здатні лише справжні подвижники», — так висловився про свого побратима письменник і видавець Борис Боровець. І це гідне подиву й захвату творче, редакційно-видавниче, громадсько-політичне, просвітянське подвижництво Євгена Шморгуна вже має півстолітню історію.

А хіба можна забути, як молодий журналіст Євген Шморгун створив іще за комуністичних часів при обласній газеті «Червоний прапор» клуб творчої молоді «Провесінь»? Це було перше на Рівненщині об'єднання молодих творчих сил: письменників, фольклористів, художників, музикантів. Лише кілька років проіснував цей клуб: компартійна влада припинила його діяльність. Але Євген Шморгун не ослабив своєї енергії в гуртуванні місцевої інтелігенції, громадських активістів задля пробудження національної свідомості, відродження історичної пам'яті, виведення із тоталітарного мороку, з комуністичної п'яниці індивідуальної й суспільної свідомості.

Багато в чому саме опублікована ним у квітні 1988 р. в газеті «Зміна» стаття «Слово про рідну мову» викликала високу хвилю вимог створювати осередки Товариства рідної мови. А вже через рік, а саме 14 жовтня 1989 року, Євген Шморгун — чільний серед організаторів Установчої конференції Рівненського обласного Товариства шанувальників української мови і культури імені Т. Шевченка та головний доповідач на цьому святі третього відродження «Просвіти» на Рівненщині.

Взагалі цей 1989 рік в історії національного відродження Волині знаковий. І багато в чому це заслуга Євгена Шморгуна, який був одним із ініціаторів відновлення Дня пам'яті полеглих козаків у селі Пляшевій.

... Бачу його, організатора і ведучого першого мітингу на Козацькому острові з нагоди річниці Берестейської битви 1651 року, пам'ятаю, як кількатишчяне велелюддя бурхливо вітало оплесками й потужним: «Слава Україні! — Героям слава!» підняття вперше на Рівненщині, а саме на балконі Свято-Георгіївського храму, синьо-жовтого прапора. Згадую, як у 1982 році саме з ініціативи Євгена Шморгуна було організовано відзначення ювілею щойно реабілітованого письменника — мого земляка Валер'яна Поліщука — та заснування обласної літературної премії його імені.

Здається, жоден із заходів культурно-просвітницького спрямування не обходився без участі, а частіше за очолюванням Євгена Шморгуна. Це й «Шевченківська естафета», присвячена перебуванню Кобзаря на Волині, це й обласне літературно-мистецьке свято «Дерманський світільник», і «Тарасова свіча» біля пам'ятника Тарасові Шевченку в Рівному, і Всеукраїнській літературно-мистецький фестиваль гумору «Лауреат Нобельської премії», і Всеукраїнське свято духовності і культури «Українські святині: Пересопницьке Євангеліє та Острозька Біблія»...

Чи не першим в Україні намагався студент Рівненського педінституту Євген Шморгун привернути увагу до Пересопниці на Волині, де «пробилося джерело духу українського народу», де з'явилась українська Першокнига — Пересопницьке Євангеліє. Численні документи переконали молодого дослідника в тому, як він згодом напише в романі «Пересопниця», «що ця українська Першокнига особливо прислужилася просвіті та пробудженню національної гідності українців».

Свою дипломну роботу студентові Євгену Шморгуну не вдалося цілком присвятити Пересопницькому Євангелію: тільки одна сторіночка про Першокнигу змогла з'явитися в його дипломній роботі з педагогіки «Літературно-краєзнавча робота в школі». Згодом у статті «Світло далекої зірки», видрукуваній в обласній газеті «Зміна», Євген Шморгун детально розповість і про цю книгу, зі сторінок якої зазвучала жива народна мова, і про саму Пересопницю, яка колись була містом і

одним із найвизначніших українських пунктів на заході Руської держави, і про Пересопницький монастир, у якому в 1561 році архімандрит Григорій і син протопопа Синоцького Михайло Васильович переклали з болгарської на живу народну мову Євангеліє.

Саме завдяки Євгенові Шморгуну, з яким я неодноразово бачився і спілкувався, я й порадив народним депутатам України Романові Лубківському і Дмитрові Павличку обрати для присяги на вірність українському народу першого президента України Леоніда Кравчука саме цю визначну пам'ятку давньої української мови й мистецтва — Пересопницьке Євангеліє.

Згадую, як за день-два мені зателефонував Леонід Макарович і попросив детальніше розповісти про цю пам'ятку української літератури, мистецтва, культури і про саму Пересопницю, яку я вже перед тим відвідав і де моїм екскурсоводом був Євген Шморгун.

Неодноразово я відвідував Пересопницю, культурно-археологічний комплекс «Пересопниця», згадував, як Євген Іванович, який мене водив пересопницькими стежками-дорогами, своєю «найтеплішою землею», попросив передати президентові Леоніду Кравчуку, нашому землякові-волинянину проєкт храму-пам'ятника Пересопницькому Євангелію молодого рівненського архітектора Віктора Ковальчука. Не встиг Леонід Кравчук за свого президентства, яке добігло до того часу до кінця, втілити того проєкту, хоча згодом цей храм-пам'ятник постав. Євген Іванович не раз замислювався, чому його музеєм не іменують.

Коли випадає відірватися від суєтних справ, Євген Шморгун приїздить сюди, де стояла їхня батьківська хата, відвідає древнє городище — Новоожуківську гору, поблукає по колишньому укріпленню ще княжої Пересопниці, зупиниться у центрі села біля старого шкільного будинку — якраз навпроти вікна, крізь яке він, учень цієї школи, нудьгуючи, крадькома озирає клаптик білого світу.

Уявляю, як він стоїть біля пам'ятника українській Першокнизі, який постав завдяки його ініціативі й енергійним зусиллям, читає-перечитує ним намислений напис на камені-граніті: «У Пересопниці в 1556—1561 роках створено українську першокнигу “Пересопницьке Євангеліє” — визначну пам'ятку української літератури і культури». Гадаю, письменник думав-уявляв тих наших предків-волинян, які жили тут, у стольному княжому граді, які спорудили Пересопницький монастир Різдва Пресвятої Богородиці, дарували українському люду Святе Письмо рідною мовою, щоб цей народ став Нацією.

Саме там, на «Найтеплішій землі своєї Батьківщини», йому ласкавиться відчуття вічності — душу огортає сонячна лоскитність, наче він доторкається до чогось таємничого, первісного. Там природа щільно прилягає до його душі і душа наповнюється вірою в своє безсмертя. «Бо якщо безсмертна душа, то, мабуть, і пам'ять безсмертна. Хоча чому “мабуть”? Має бути безсмертною, доконче має бути. Бо тоді який смисл — безсмертя душі?» — цими роздумами завершує Євген Шморгун трикнижжя «Пересопниця» із вірою, що Слово «Пересопницького Євангелія» живить людську душу. Українську душу. Сподівається й він, творець образного слова, що і його слово, яке «від серця і до серця йде», виконає цю ж благородну місію запліднення людських душ вірою в безсмертя пам'яті — людської, народної, національної і цього дивовижного, незбагненого світу природи, світу природного, гармонійного буття людини й навколишнього світу тварин і птахів, комах і риб, трав і дерев...

«Тож, — запевняє собі письменник, — хочу надивитися, намілюватися, надивуватися цим світом, щоб вкарбувати його в пам'ять на віки вічні. Щоб моя душа і в засвіттях жила з цим образом. Бо нащо їй, душі, якісь там інші світи, коли світ он який, бачите?!»

Дай Боже Вам, дорогий Охороннику цього дивовижного світу Волинського Полісся, ще багато-багато літ убирати очима всю оцю Господню дивину і нести до людей «найважчу ношу — Слово»!

14 квітня 2025 року

■ Микола ЖУЛИНСЬКИЙ

НЕ СПОВІДЬ ПЕРЕД ІГУМЕНОМ

Анатолій ЖАРУК

Уривок із роману «Коли третій... не зайвий»

— Це сталося ранньої весни, коли в сусідньому будинку оселилася молода пара: Микола з Тетяною. Чоловікові на той час виповнилось тридцять вісім років, а дружині — тридцять два. Їхній синок Віктор навчався у шостому класі. Після смерті сусідки, бабусі Катерини, її будинок порожнів іще зо два роки, тож коли в ньому з'явилися нові мешканці, далека бабусина рідня, ми з матір'ю, навіть зраділи. На той час я ще й не здогадувався, що тепер зовсім поруч поселилася моя інтимна «біда» на цілих два майбутніх роки...

Сім'я перебралася сюди із села Дзигівки, де жило до приїзду разом із Миколіними батьками в одному будинку. Новий господар виявився із крупними грубавими рисами обличчя і не менш жорстким характером. Його дружина Тетяна — мовчазна русава молодичка з яскраво вираженими округлими формами жіночих принад і з великими й глибокими голубими очима, в яких утопився я вже після другої зустрічі. На той час мені довелося працювати лісником на розпліднику дерев за кілька кілометрів від Флеминди. Одного дня Микола попросив мене звалити в нього на обійсті кілька старих яворів, які тіснили город. Сам він щоденно від'їздив стареньким ВАЗом до Ямпольна на роботу, а дорогою доправляв сінка до школи.

— Ти, сусіде, зроби важливу для нас роботу, а ввечері я розрахуюся!.. Помічницею тобі цього разу буде моя дружина! Я, на жаль, не можу!

Тож нічого більше не залишалося, як дати згоду... Ось так розпочалося наше знайомство, що вилилося в несподівано шалене кохання, яке згодом обернулося ненавистю. На той період свого життя я, на жаль, був зовсім не готовий до такого повороту подій.

Мої помірковані будні пропливали в захопливому читанні цікавих книжок, написаних власних картин та любительському спостереженні за численними небесними світилами. Знайомство і наступний розвиток стосунків із сусідкою вплинули на уяву — і сталося те, що відбулося трохи пізніше зі мною та привело сюди, у стіни вашої обителі.

Ігумен Антоній символічно поклав на голову оповідача дерев'яний хрест і зробив знак, що готовий уважно слухати далі.

— Кинувши на город грубі яворові стовбури, я взявся обрізати товсте гілля, а Тетяна в цей час збирала тонкі гілки та стягувала їх на одну купу. Так удвох ми працювали до першої години дня, не зупиняючись ні на хвилину.

— Давай-но, сусіде, одпочинемо трохи, — запропонувала нарешті жінка, — зморилася я від незвичної для мене роботи! Тож ходімо у двір — там заварю нам доброго чаю.

Саме тоді глянув я ненароком у безодню блакитних очей — і враз наче щось у мені обірвалось, бо почув легке дивне сп'яніння, мов від міцного вина. Мій спантеличений погляд мимоволі опустився на її високі пружні груди, що повільно підіймалися і опускалися з кожним подихом. Лукава, багатозначна усмішка красуні примусила відвести очі вбік... Ми стомлено побрели на подвір'я... Чай пили мовчки. Мої короткі погляди залишилися для жінки непоміченими.

Вона якось по-особливому, замріяно дивилася на швидкоплинний Дністер, над яким у цей час невпинно пропливали темні дощові хмари. Поривчастий вітриг гнав їх швидко, наче хотів вимести геть із неба.

На гнучких жовтошкірих лозах верб чудодійно розпустилися м'які пухнасті котики. Звідусіль чувся радісний спів пташок, які сиділи на тому гіллі. І хоч я дивився кудись убік, та моя мистецька, художницька уява зливалася з бурхливою течією повноводого Дністра, б'ючись разом із білопінною хвилею об кам'яні пороги. У скронях шалено пульсувала кров, а власне дихання стало частішим і важчим, наче в повітрі зменшився відсоток кисню. Через пів години ми знову повернулися до важкої, копіткої роботи. Порізавши всі стовбури та найгрубіше гілля, я взявся допомогти Тетяні стягувати дрібніші ломаки. І здається, що то була не випадковість, коли її рука лягла на мою — і ми вже разом потягли розлогу гілку на подвір'я, до будинку. В той непевний час усе й відбулося між нами: ми кілька разів палко зустрілися поглядами, не відводячи при цьому одне від одного очей. Наші вчинки під час першого знайомства зумовлюють власну поведінку в подальшому житті.

Від того дня, коли я впустив у свою свідомість настирливу думку про цю жінку, і почалося моє рабство. Увечері прийшов Микола, щиро подякував за роботу й запропонував гроші. Я, звичайно, відмовився: — Ми ж тепер сусіди! Які гроші?! Сусід — ближчий від найближчої рідні, бо він завжди поруч! Треба виручати один одного!

Чоловік не наполягав... Сказав, що за першої ж нагоди відпрацює як слід! Потім трохи завагався і додав: — Завтра — субота. Я нарешті вихідний і пригледів іще один зайвий горіх за хатиною, то, може, і його зріжемо? Тетяна приготує обід — і ми після роботи «поспілкуємось по-сусідськи», як то кажуть, «познайомимося ближче»!

— Завтра не можу, — відповів я, трохи поморщившись, — лісничий якраз приїздить, щоб перевірити розсадник. Хіба аж у понеділок.

Микола стенив плечима:

— Дуже дякую, але в понеділок я вже на роботі. Тож дружина знову буде за помічницю. Впорається?

Ці Миколіні слова мене зовсім збентежили, немовби хтось оливи у вогонь хлюпнув. До п'ятої години ранку мені не спалося, думки й почуття були з нею!.. А намагання прогнати їх геть було марні... Тоді я вирішив викласти емоції на полотні, щоб якось дати собі спокій, та вони знову проявилися... Тепер у дисгармонії відтінків та різних кольорів. Зовсім стомившись, згодом я й незчувся, як поринув у глибокий сон.

Весь суботній день зранку аж до вечора провів у лісі. Звісно, ніякий лісничий до мене насправді не приїздив. Моя фантомна брехня дала можливість остаточно перевірити нові почуття, з якими жити стало тяжко. І вони, на жаль, лише потвердилися, не залишаючи правді ніяких шансів!.. Я інфікувався власною думкою!

А в понеділок, коли ми всілися ввечері у Миколіному будинку, поміж нами з'явилася вже таємниця... За хатою, злегка нахи-

ливши красуню до стіни та притиснувшись до пружних грудей, я пристрасно цілував її в чоло, очі, вологі солонуваті губи, а вона лише усміхалася — і зовсім не пручалась. Але коли ще більше нагнувся і почав цілувати ніжну лебедину шию, жінка раптом здригнулася так, наче знепритомніла, стала сповзати стіною на долівку. Тоді я підхопив її на руки, опанувавши власну пристрасність. Саме з того дня починав щоразу шукати привід, щоб хоч побачити Тетяну. А вона, відчувши це, влаштувалася на роботу в Ямполь — й застати її вдома наодинці тепер було практично неможливо.

Микола виявився непоганим будівельником. Із його допомогою по суботах ми відремонтували хату та пошарпаний часом хлів, що вже давно потребували нової штукатурки. Також він навчив мене майстерно класти каміння «по-сухому», без будь-якого розчину. Це захоплювало, розважало, і таким чином насправді я ставав ближчим до Тетяни. Інколи вона сідала з нами ввечері й за нагоди усміхалася мені.

Після отих багатозначних чарівних усмішок я лише з пам'яті малював її очі вдома на папері й потім довго розглядав їх, немовби підсвідомо чекаючи продовження стосунків...

Коли жінка вміло вправлялася з сапою на грядках, я теж таємно спостерігав за нею, сховавшись у надійному місці, щоб залишатися непоміченим. Але красуня на відстані відчувала мій палкий, жадібний погляд. І я про це знав, знала й вона, кидаючи привітні усміхи в мій бік. Кожного разу, завершивши роботу й покидаючи город, вона пильно та лагідно поглядала на мене. Інколи запитувала, як справи, і, триумфуючи, ступала далі.

Але насправді мої справи тепер були зовсім кепські... Вечорами, сидючи на візку, я пильно дивився на сусідські вікна, де яскраво світилось, а коли згасало, у моїй голові зринали картини, що викликали шалені ревності. І саме за те я незлюбив себе, через те, що не міг ніяк розірвати остогидлого «зашморгу», що з кожним днем міцніше затягував мені горло. Хотілося втекти від несподіваного кохання світ за очі, та на це не вистачало сил. І тоді настало розуміння, що не я живу в коханні, а воно в мені, бо наче важкий тягар звалилося на кволі плечі.

Микола ставився до мене добре, навіть намагався приятелювати, але я змушений був чуратися тієї дружби. Почуття провини переслідувало за кожної зустрічі з ним. Моє порушення елементарних моральних та етичних норм мало психологічні прояви. Відчуття незручності та звичайний сором згубно впливали на здорову психіку, тиснули на моральний стан, розвивали деструктив від неспроможності знайти рятівний механізм виходу з цієї карколомної ситуації. І тому я поступово став ненавидіти себе!

Одного літнього дня Тетяна гукнула мене з городу, щоб допоміг дістати з криниці втоплене відро. Опустивши низько голову у восьмиметрову криницю та смикнувши кілька разів за довгий ланцюг, я побачив, що відро міцно на ньому тримається... А коли підвів голову, погляд жінки не дав мені промовити жодного слова. Він немовби оголив усе моє тіло. Я стояв перед нею розгублений та беззахисний, адже багато днів і ночей мріяв просто поглянути в ці жагучі, світлі очі так зблизка!.. Скільки разів змалював їх на папері — і тепер вони переді

мною... Такі цікаві, замріяні й магічні. Їхня відверта яскравість і виразність манили серце, пестячи та гріючи душу.

— Микола із сином поїхали до батька у Дзигівку і там заночують. Хочу після заходу сонця піти скупатися й полежати на свіжому запашному сні, глянь, небо он яке чисте: ніде ні хмаринки, тож і зоряним буде. А ти, Феліксе, непогано на астрономії знаєшся. Тож, може, розповіси мені детально, де яка зірка!

Тетянині слова можна було порівняти з тими екстремальними відчуттями, коли на тебе зненацька вилили відро крижаної води. Забуккало у скронях та відчув легке тремтіння. Мені враз захотілося швидше піти геть, але всупереч цьому трохи хрипло запитав:

— І де ти будеш?

— За селом, біля старої осики.

Її слова були для мене магією, що миттю охопила все чоловіче єство!.. Того дня стояла спека, та вже під вечір зі сходу звідкись з'явилися темні дощові хмари. Вітер швидко гнав їх голубим високим небом. Ураз зашуміло густе верхів'я дерев. Я якраз зібрався піти до осик, щоб краще розглянути місце, де ми з Тетяною домовилися про зустріч. Прихопивши дощовик, вирушив добре втоптану стежку до Дністра. І скоро відчув його запах.

У той день пахло жовтою галькою і пашином пір'ям. Повернувши на іншу стежку, що вилася берегом річки, зрозумів, що тут слід бути обережнішим. На ній біля коріння, що траплялося на шляху, росла трава, прикриваючи його. Тому можна було зачепитися! Інколи, виглянувши з-за хмарки, осліплювало очі сонце, воно проникло поміж сріблясто-оксамитовим листям осик. І раптом згори почувся легкий шурхіт... Великі краплі дощу ще не пробили щільного нашарування листків, але шум неухильно наростає. Нарешті я вперся спиною в широкий стовбур старої осики — і вона, немовби вітаючись зі мною, тихо та мирно закрипіла. Кинувши доверху погляд зупинився, але аж на пагорбі, над моєю хатиною. Там іще сяяло сонце, не сховавшись за темною хмарою, котра сріблястими осаяними голочками падала на землю, виблискуючи великими краплинами дощу.

У глибоких щілинах грубої кори стовбура з'явилися тоненькі водяні цівочки, а зверху на мою голову сяялась, немов крізь густе сито, мряка. Довелося накритися дощовиком, але після цього дощ неочікувано скінчився, як і почався. На заході, звідки з'явилися хмари, враз заясніла різнобарвна життєдайна веселка, черпаючи та п'ючи дністровську воду. Шум одразу стих і я рушив стежкою далі.

У повітрі війнуло свіжістю: тепер від річки долинав легкий запах риби й мулу. На тій долині, про яку казала Тетяна, сіно було вже скошено... Воно ще не висохло, тому лежало у валках, трохи змочене коротким дощиком. Я з великою насолодою вдихнув його цілющу свіжість, приправлену озоном. Десь на молдовському березі закувала зозуля.

Збігши крутим берегом до Дністра, зачерпнув кілька разів у пригорщі лагідної води, освіживши червонясте обличчя, що пашіло від хвилювання. Потім глянув на протилежний берег, порослий старими вербами. Неподалік нього на поверхні води злегка погойдувався моторний човен із двома чоловіками, які, очевидно, щось куштували. Здалеку не було добре видно.

Я привітно помахав рукою молдовським друзям; вони зразу не відповіли. Очевидно, то були рибалки... У Молдові рибалити значно простіше: не так, як у нас! Тут прикордонники теж дають дозвіл на риболовлю... Але ти маєш віддати більшу частину впійманої риби їм. Якщо впіймав лише одну велику рибу, то вона не твоя.

Л

ТЕПЛЕ СЛОВО БЕЛЬГІЙСЬКОГО ДРУГА УКРАЇНИ

Українсько-бельгійські культурні взаємини тривають давно і плідно. Варто ознайомитись із бібліографічним показником «Українсько-бельгійські літературні зв'язки», укладеним Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського у 2010 р., щоб уявити масштаби цієї понад півторастолітньої співдружності, коли у співтворчості поєдналися Марко Вовчок і П'єр-Жюль Етцель, Іван Франко та Еміль Верхарн, Леся Українка і Морис Метерлінк, Юрій Меженко і Жорж Роденбах, Максим Рильський і Шарль Ван Лерберг, Сидір Сакидон і Шарль де Костер... Значно поживалась перекла-

дацька співдружність із представлення класичних і сучасних текстів бельгійської літератури після відновлення Незалежності: не так давно українською заговорили Анрі Мішо, Морис Карем, Маргерит Юрсенар, Франсуаза Малле-Жорис, Амелі Нотомб, Ірен Стецик, Ерик-Емманюель Шмітт, Франсуа Емманюель, Марсель і Оскар Тірі, Шарль Ван Лерберг, Етьєн Фермеєрс, Жак Де Деккер, Анрі Бошо, Ерже, Каролін Ламарш, Жан Жоньйо, а також численні автори зі сторінок спеціального бельгійського (№ 9-10 за 2015 р.) числа та числа бельгійської драматургії (№ 11-12 за 2017 р.) журналу

«Всесвіт» за підтримки Посольства Королівства Бельгія в Україні, Федерації Валлонія-Брюссель і Королівської академії французької мови та літератури Бельгії.

А з повномасштабним вторгненням російських загарбників раз у раз упевнювались у вагомій підтримці України з боку наших щирих партнерів у Європейському союзі: Королівство Бельгія докладає величезних зусиль задля підтримки нашого війська, наших переселенців, бере активну участь у відбудові наших земель. Не раз пересвідчився в цьому, виступаючи на бельгійському телебаченні, у пресі, в інтерв'ю з діячами бельгійської культури. Тому, коли підступний ворог 1 січня поранив рідний для нас усіх будинок Національної спілки письменників України на Банковій, 2, саме Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Бельгія в Україні Люк Якобс прийшов нам на допомогу, звернувшись до відповідних інстанцій для сприяння відбудові унікальної пам'ятки нашої культури, — сподіваємося, що ця підтримка буде дієвою. А серед інших знаків підтримки особливо зворушує відкритий лист від знакової постаті франкомовної бельгійської літератури Іва Намюра, талановитого поета, незмінного секретаря Королівської академії французької мови і літератури Бельгії, члена Академії Малларме. Цей відкритий лист у «Бюлетені» Академії згадує й феноменальну постать письменника-фронтовика у складі бельгійського автобронедивізіону

(а згодом — також незмінного секретаря Королівської академії Бельгії) Марселя Тірі, чий роман «Проїздом у Києві» (Київ: Саміт-Книга, 2016) став знаковим текстом-свідченням про українську боротьбу 1917-го, і талановитого поета, великого популяризатора української поезії у франкомовному світі Романа Бабовала, чия творча спадщина ще має повернутися в Україну, і — дещо компліментарно — автора цих рядків...

Дякуючи нашим бельгійським колегам за багатолітню (а нині — особливо важливу) підтримку, згадую слова попереднього незмінного секретаря Королівської академії Бельгії, світлої пам'яті Жака Де Деккера під час його візиту до Києва: «Ми, працівники у царині культури, маємо налагоджувати спілкування. Саме завдяки таким, як ми, протягом століть люди могли ділитися найбільшими багатствами цивілізації, а це сприяло мирному залагодженню конфліктів». Російська агресія показала, що час нових конфліктів настав. Але ж — тим ясніше видно в цей переступний час наших справжніх друзів, байдужих і ворогів.

Дякуємо, що Королівство Бельгія належить до перших. І ми цього не забудемо.

Дмитро ЧИСТЯК

У нашій Академії не заведено виступати публічно ні щодо поточної політичної ситуації, ані щодо політичних конфліктів... але наша вже столітня інституція не має закриватися від долі світу, від його страждань. Ось чому висловлюся від свого імені, проте переконаний, що й чимало моїх побратимів і посестер поширять ці мої міркування, підпишуться під ними.

У ці чорні для України часи, коли нібито «божевільний» погрожує застосуванням ядерної зброї, може, й недоречно вживати перифраз із Маргерит Дюрас і її «Хіросіма, любов моя». А втім.

Те, що нині доводиться переживати українському народу, навіяло мені деякі спогади й кілька імен, дорогих нам, — ми пам'ятаємо їх.

Ось чому перечитав «Довкола світу на війні з бельгійським автобронедивізіоном» нашого побратима Марселя Тірі (у виданні 2023 року з «Гран міруар»), а в ньому про події жовтня 1917-го сказано: «В українській столиці ми втрапили у громадянську війну. Український парламент, Рада, сформувала уряд, підтриманий союзниками й відкрито виступила проти нової більшовицької влади. У місті, яке нещодавно святкувало успіхи кампанії 1916-го, готувалися до боротьби, навіть до оточення». 1917-й рік!

Сьогодні виринають у пам'яті ще два обличчя — Дмитра Чистяка та Романа Бабовала.

Дмитро Чистяк переклав не одного з наших академіків: Метерлінкові присвячена його дисертація, але серед інших — Ліліан Вутерс, Франсуа Емманюель, Поль Емон. Багатьох поетів друкував він в українській періодиці. У замку Сеней йому вручили поважну премію в галузі художнього перекладу Федерації Валлонія-Брюссель за внесок у поширення бельгійської фран-

Ів НАМЮР

КИЇВ — ЛЮБОВ МОЯ

“ ЗНАЄМО, ЗВИЧАЙНО, ЩО ПОЕЗІЯ САМА НЕ МОЖЕ ВРЯТУВАТИ СВІТ. АЛЕ ЗАВДЯКИ ЇЙ МОЖЕМО ПОДІЛИТИСЯ НАДІЄЮ — ПОБАЧИТИ НЕВДОВЗІ НАШИХ ДРУЗІВ ЖИВИМИ І ЗДОРОВИМИ

комовної літератури, він викладає в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка — хвилюємось, коли не маємо від нього звістки...

А Роман Бабовал (1950–2005), якого доречно вважати одним із провідних поетів нової України, був моїм побратимом у медичній сфері, визнаним фахівцем із ядерної медицини у клініках Шарлеруа. Знаємо його за знаковими збірками, зокрема, «Навіщо про те згадує?» (1969) та «Пам'ять фрагментарна» (1994), а також франкомовними творами, серед яких — «Залишенці» (видавництво «Лярбр а пароль», 1991), звідки процитую два уривки:

коли раптово
усього мовчання
яке віддавна
трепетний лиш
спід
тобі не сказаного
нам забракне раптом

чого ж іще тоді нам буде жити?

*
зенацька
зірвалася буря
неждана

ангел пройшов
узавши
за руку останнє з дерев

нарешті невже
щоби нас відвести
до того
чого вже не буде?

Знаємо, звичайно, що поезія сама не може врятувати світ. Але завдяки їй можемо поділитися надією — побачити невдовзі наших друзів живими і здоровими. (Л)

Світлана Нікітенко на поетичне псевдо Лана, яка майже шістнадцять років живе в Римі, нещодавно видала свою третю поетичну збірку з цікавою назвою: «Мій вертоград». І ось рідна Звенигородська організація письменників уже прийняла її до своїх лав; далі — слово за приймальною комісією НСПУ. Тож дуже доречно ознайомити читача з її поезіями.

З Ланою Нікітенко мене доля звела в Римі минулоріч, коли я здійснювала благочинний тур містами Італії на підтримку України та її війська. Для мене це незабутні враження від зустрічей з українцями, які живуть за кордоном. Тоді ж і відкрила для себе цікаву поетку, життя якої сповнене драматичних колізій... А надто, коли це душа щира, поетична, що тонко відчуває світ з усіма його катаклізмами. І все це, як у дзеркалі, відбивається в поезіях Лани, у яких вона живе — як дихає. Поетка й сама не приховує, що творчість стала для неї другим диханням, повіриницею, якій виливає свою душу на чужині. Бо Італія — «чудова країна, але не моя», — вважає Світлана.

«Цілини я не пам'ятаю, хоч і вірю, що це чарівний край, — зізнається жінка. — Через три роки після мого народження родина повернулася на мамину батьківщину — в Україну. Черкащина, квітуча, барвиста, колоритна, співуча й гостинна. Тут мої перші спогади, мої радощі й тривоги, успіхи й невдачі, мої злети й падіння. І хоч би де я була, хоч би куди занесла мене доля, хоч би якими невимовно красивими були місця, де мені випало й ще випаде побувати, найдорожчим місцем на Землі для мене залишиться Черкащина».

Душа Світлани й досі переповнюється радістю, коли вона згадує рідний край: «Тут минуло моє дитинство, 1974 року в Юрківській середній школі Звенигородського району пролунав для мене перший дзвінок. Ох, якими щасливими були ті дні! Шкільна юність — особливий період: я вчилася любити людей, любити світ, бачити прекрасне в природі, у людях, вчилася вірити, надіятися, любити. Я вчилася бути щасливою!»

А кохання? «Було, було! Перше кохання — яскраве, як серпневий зорепад: спалах — до засліплення очей, вогонь почуттів — до болю в серці! Результат — дві донечки: дві зірки, два крила, два сонця. Вони — джерело мого життя, мого натхнення, мого буття». Але доля непередбачувана. Задля добробуту двох діток мусила виїхати на заробітки за кордон, так і опинилася в Італії.

Романтична дівчина зростала, навчалася, формувала свій світогляд у Шевченковому краї. Закінчила філологічний факультет Черкаського інституту. Згодом працювала в школі і вважає цей час найкращим у своєму житті. Захоплюється літературою, театром, любить вивчати характери, дії та вчинки людей.

Цікаво, що поетці навіть ім'я своє довелося міняти двічі. В Італії не дуже могли вимовляти ім'я Світлана, тож мусила змінити на Лана. А взагалі історія з її іменем розпочалося від самої появи на світ! Подружжя Анни та Юлія нарекли донечку сонячним ім'ям Світлана. Але у свідомості про народження батьки виявили, що в них народилася Лариса! Вони мусили йти виправляти помилку. Секретарка вивела: «Верно Светлана» і спересердя лягнула аж дві печатки в зіпстий документ. Але жодного разу не внесла правку в книгу реєстрації. Так Світлана за законом і надалі лишилася Лариною. «Сорок років, — обурюється поетка, — жила під чужим ім'ям, аж поки італійські адвокати взяли за справу. Таки виборолася свою «світлість» і засвітилася нарешті законно».

Світлані Нікітенко взагалі «щастило» на «совітські шедеври». В її документах у графі про народження замість села чи міста значилося: «Радгосп ім. Фрунзе». «Інспектор у справах іноземців у комісаріаті Італії, — згадує Світлана, — оформляючи документ на легалізацію в країні, іронічно запитав: «Сеньйоро, ви що, в радгоспі народилися, як овечка?» Правду кажучи, дістали мене всі ці історії з моїм походженням і я відповіла: «В радгоспах не лише овечки плодяться, а й породисті кобили!» Посміялися, хоч це — сміх крізь сльози».

Черкаський педагогічний інститут подарував Світлані зустрічі з людьми, які мали вплив на все її подальше життя. «Школа, — каже вона, — моя радість і мій сум невичерпний! Мої учні — мої вчи-

Презентуючи чергову подачу поезії під рубрикою «Літературна діаспора», започатковану на шпальтах «ЛУ» за спільною ініціативою культурної амбасадорки Антонії Цвід, газети «Літературна Україна» і товариства «Україна — Світ», уточнюємо, що пропонувані публікації під цією рубрикою (проза, поезія, переклади) братимуть участь у конкурсі на почесне звання «Посол української культури». У попередніх числах ми подавали поетичні добірки Галини Кавки з Огайо (США) та Анатолія Крата з Праги (Чехія). Сьогодні представляємо поетичну добірку й розповідь про творчий шлях поетки з Рима, лавреатки конкурсу ім. Всеволода Нестайка та володарки гран-прі IV фестивалю «Відродження поезії 2019» Лани Нікітенко.

Переможця визначатимуть читачі. Тому запрошуємо до активного обговорення добірок поезії, прози й перекладів, розміщених під цією рубрикою.

НОСТАЛЬГІЯ НАРОДЖУЄ ПОЕЗІЮ

тели! Вони і мудрі, і справжні; яке щастя було дихати з ними одним повітрям! І — материнське щастя. А потім — чужина... Саме слово вміщує характеристику цього мого періоду життя: чужина... і все. Сміюся, радію, сумую, плачу... Інколи літаю, а інколи ходжу по землі. Доводиться боляче падати, але завжди підіймаюся і не соромлюся, коли що не так».

А період студентського життя — хто ж його не пам'ятає! Інститут був вершиною юнацьких мрій дівчини. Мрію про те, щоб стати вчителькою, вона плекала з дитинства. Нелегко було досягти мети, та наполегливість, упертість і віра в неї людей, які підтримали, допомогли, — мрія здійснилася. Педагогічний інститут, навчання давало невимовне задоволення: нові знайомства з ровесниками, веселіми, завзятими до навчання, спілкування з професорами, людьми, залюбленими в свою справу, зустрічі з письменниками, митцями — про це можна було тільки мріяти!

«Уже в 1992 році, — згадує Світлана, — я вперше переступила поріг школи як учителька. Радості не було меж! Це було моє життя! Те, про що я мріяла, чим і для чого жила. Період роботи в школі був багатим на події, давав безцінний досвід, допомагав розуміти людей, пізнавати краще й глибше саму себе». Світлана мала за справжнє щастя йти по життю пліч-о-пліч із людьми, які мали неабиякий досвід, високу моральність, талант, любов до справи, яку виконують.

Новим етапом її життя став вимушений виїзд до Італії. Проте саме він допоміг Світлані багато чого переосмислити й переоцінити в житті. «Не можу сказати, що подалася у світи в пошуках позитивних емоцій, — розповідає Світлана, — треба було виживати. Тим часом чужа країна, побудована на фундаменті краси, дивувала й захоплювала величиною, мистецькою спадщиною, античним диханням». У такій атмосфері народжуються нові емоції, в ностальгії загострювались почуття і душа знаходила заспокоєння у слові. Вперше розумієш значення слів «ностальгія» та «чужина». Десь далеко без маминої ласки підросли дві її зірочки...

«Защораз, покидаючи рідну землю, відчуваєшся відірваним листком, — зізнається Світлана. — Майже як у Стефаника... Є світ — великий, безмежний, а ти — листок у ньому, між небом та землею кружляєш у своєму сумному танці чужинця й не приземлишся ніяк: крутитись, крутитись — і не досягти землі, і в небо не повернутися...» А небом її завжди була Україна. І все ж ознайомлення зі звичаями іншого народу, з фольклорною спадщиною, етнічним колоритом — чудова справа, яка тебе збагачує, дає задоволення, наснагу та силу. Тож писала вірші, як то кажуть, у шухляду. І коли б не доньки, які натрапили на її зшиток і віддали в друк, щоб зробити мамі сюрприз до дня народження, то, либонь, так би й тривало.

Поезія для Лани Нікітенко — це спосіб бачення світу. Кожен має своє поетичне чуття і воно аж ніяк не означає лиш римовані рядки чи красиві метафори. Тож для поетки це один зі способів пізнання світу й себе самої, інструмент, який допомагає розкрити потаємні емоції. Це не лише текст на папері, а й стан душі, що перетворює звичайні слова на джерело сили та натхнення. Це — унікальна мова, що говорить безпосередньо з серцем.

«Для мене це — ще одна важлива річ, — наголошує поетка, — яку я відчуваю і яку можна назвати словотерапією. Коли пишу, звільняюся від накопичених емоцій. Це як медитація, що допомагає впорядкувати думки й знайти внутрішній спокій. Римовані рядки ніби заспокоюють хаос у моїй голові, надаючи думкам форми й змісту». Тож поезія для Лани — це не просто мистецтво, а спосіб жити більш повно, глибоко й усвідомлено, це те, що робить її життя багатшим і допомагає знайти красу навіть там, де її здається, бракує.

Я свідомо не цитую поезій Лани Нікітенко, бо читач має змогу ознайомитися з цілою добіркою її творів. Вона демонструє, як помітно змінилися настрої її творів після повномасштабного вторгнення, — як тональність, так і спрямованість. З'явилися нові образи, символи, поезія стала способом осмислення та проживання болю та страждань. Це стало поштовхом до пошуку нових сенсів. Якщо раніше її більше хвилювало почуття ностальгії, людські стосунки, то тепер з'явилася тема пам'яті, болю матерів, незламності воїнів, їхньої самопожертви. А ще — праведного гніву та глибокої віри у справедливість.

«Є митці, які з перших днів війни підняли своє слово, як прапор, — каже Світлана, — а є ті, котрі замовкли... Я — саме з категорії останніх. Причина мого мовчання — це відстань і безпека, у якій я перебувала: наді мною не гули ракети, я не чула сирен... От і задумувалася: чи дає мені це моральне право писати про війну? І лише згодом, коли емоції накопичувались, коли тебе охоплює і гнів, і розпач, і жаль, і гордість за своїх співвітчизників, і переживання за рідних, які перебувають там, на твоїй землі, котру плюндрує навіжений сусід, я зрозуміла, що не годна тримати емоції в собі, і тоді вже прорвалася воєнна тематика».

Сьогодні попри все Лана Нікітенко перебуває у творчому злеті й переймається планами на майбутнє. Насамперед це бажання й далі волонтерити, утверджувати українське слово на закордонні. «Завжди тішуся, — каже поетка, — коли є можливість зустрічатися із земляками в Італії, залучати їх до різноманітних заходів, які допомагають українському слову впевнено й сміливо крокувати світом. Найбільше радують зустрічі з дітками. Мрію створити українську бібліотеку в італійському містечку Велертрі, у якому я живу. А в ній організувати ще й культурний осередок для українців».

У творчому доробку Лана Нікітенко має три збірки поезій: «З глибин самої душі» (2016), «Відстані» (2022) і вже згаданий «Мій вертоград». Також виходили її поетичні та прозові твори в багатьох альманахах. Вона — дипломантка I ступеня IV всеукраїнського літературного конкурсу ім. Леся Мартовича 2018 року у номінації «Проза»; дипломантка I ступеня III всеукраїнського літературно-мистецького фестивалю «Відродження поезії — 2018» у номінації «Скрижали душі»; лавреатка I ступеня всеукраїнського літературного конкурсу ім. Всеволода Нестайка і лавреатка I ступеня та володарка гран-прі IV всеукраїнського літературно-мистецького фестивалю «Відродження поезії — 2019», що відбувся в Одесі, а також дипломантка конкурсу пісні та поезії «Izotov-fest» у Бердичеві 2019 року.

А ще письменниця має велику мрію видати збірку оповідань про емігрантське життя. Водночас — упорядкувати книжку художніх образків чи то нарисів про звичай українського народу, на яких її виховала родина. «Ці знання, повчання, застереження, поради я несу крізь усе життя, — зізнається Світлана. — Тож хотілося б їх зберегти й для моїх онуків, бо нещодавно я стала бабусею і тема збереження нашої ідентичності мене глибоко хвилює».

■ **Антонія ЦВІД**

Лана
НІКІТЕНКО

Мій вертоград

Мій вертоград

У вертоград мій входять ніжні сни...
У нім п'яніють айстри від роси.
У м'яті кучерявиться любов —
Весною пахне вертоград мій знов.
У пам'яті завітчані сади.
Зомліле літо й осені сліди.
Зітхає хмільно диво-вертоград,
Немає там ні зради, ані втрат.
Туди я повертаюся завжди,
Зомліло в снах молю його: зажди!
Чекай, постій і поверни назад,
Якщо не весни, то хоч листопад!
І повертає він роки й любов.
Ген відблиском по пам'яті пройшов.
Нічого не згубив і не украв,
Й те, що зберіг, моїй душі віддав.
Туди ведуть замріяні стежки,
Течуть з дитинства юності річки.
І чути поскрізь їхній аромат —
Мій чар... мій сум... мій рай —
Мій вертоград!

* * *

Ми постаріли...
Як ми постаріли!
Як наші ранки,
Вечори осиротіли!
У весну шлях був,
А вернуло в лютий,
Такий шалений
І сказано лютий...
Та ми змужніли...
Як же ми змужніли!
Від страху, втрат і люті
Не змаліли.
Ми піднялися духом
Понад хмари —
Змогли, зуміли, встигли,
Не пропали!
А ще прозріли...
Як же ми прозріли!
Від брата вбивцю
Врешті відрізняли.

* * *

десь будуть далі недопиті
бо не дійшли
і будуть мури нерозбиті
бо не змогли
простягнеш руки у сни короткі
і забереш
мене з собою у мрію давню
а там знайдеш
і щастя-долю що дарували
тобі роки
і сум до болю що загубив
і не зміг знайти
усе там буде лише не буде
тебе й мене
бо не судилось то й не збулося
та все мине
і ти проснешся і утечу я
із твоїх снів
бо не судилось то й не збулося
вирок богів

* * *

Не знаю, хто я — в'язень чи борець,
Натхнення чи не зійде нанівець,
Хто знає...
Чи моя зброя гостра і дзвінка,
Чи годна її втримати рука?
Благаю...

Благаю в Бога сили і снаги,
І до життя палючої жаги,
І... перемоги...
Перемогти пільму, омани, жах,
А силу свою взяти у піснях
В дорогу.
Нехай стерня висока на шляху,
Нехай гроза, не маю я страху —
Молюся!
Із Богом в серці, з вірою в душі
Надії я не загублю ключі —
Зцілюся!

* * *

В калюжі пливе небо і дощить.
Цівки лоскочуть сірі тротуари.
На листі пише осінь мемуари.
День ілюструє кожну Божу мить.
Гримить...
Цілує дощ останній цвіт жоржин,
Торкає поцілунком аж до серця,
І так тендітно зблискують озерця
На пелюстках отих квіткових дів.
Відлопотів...
Короткий день свій час не уберіг.
Згубив, розсипав по дорозі в осінь.
Вже спокушає його неба просинь,
А дощ знай крапає на мій поріг.
Як оберіг...

* * *

Нестерпно наступати на стерню,
Та краще, ніж підборами у душу.
Через усі «не можу», «хочу», «мушу»
Відкинути щоденну метушню
І... босими ногами у стерню!
Без роздумів і сумнівів, з розгону,
Не зачепивши лінію кордону,
Самій з собою стати на борню.

* * *

У дворі спросоння гавкнув пес.
Десь світанок когучом воскрес.
Зорями розсипалась роса —
Філософія життя проста:
Мружиш очі, бо проснувся день.
Знов цеберко на криниці — дзень!
Знову просинь просить: усміхнись!
Сонце підбивається увись.
Плаче і сміється білий світ,
Розцвітає й опадає квіт.
Є початок і десь є межа —
Філософія життя проста.
У дворі смарагдовий покров
Поцілує ноги твої знов,
На добро благословить життя —
Філософія життя проста.

* * *

Десь переддень цілує виднокрай.
Ховає ніч облуди та химери
В тісних кімнатах під сухі шпалери,
Які потріскали від незагойних ран.
Бинтує рани вранішній туман,
Закочується приви́дом у двері,
Стає учасником твоїх містерій...
Господарює... і тепер він пан.
Обрусом накриває все туман...
За ним не видно ні лица, ні болю,
А ти молишся чи плач собі уволю —
Ніщо не змінить твій талант.
Але цілує ранок виднокрай...
Зриває сонце зболені шпалери.
Збирає до купи душу, серце, нерви...
Й крило бузька — знеболення для ран.

* * *

Йду по місячній стежці убрі́д.
Залишаю легесенький слід.
Міє місяць у морі лице,

Чеше хвилі своїм гребінцем.
Плесо грає у тихій воді.
Витанцює відблиск на дні.
Підіймаюся з моря до зір
Крізь хмаринок м'який кашемір.
Мліє серце й чудується світ,
Мій зірковий магічний політ!
Вир фантазій, любові та див —
Все для мене Господь сотворив!
Я люблю, я живу, я лечу!
На землі, на полях, у гаю!
Я залюблена в світло і світ,
Йду по місячній стежці убрі́д...

* * *

О Боже милий!
Вірили, любили,
Добро і радість
З Каїном ділили.
Гостинно у господі
Зустрічали,
Слова вітань, любові
Промовляли.
І до останнього
Не вірили в жорстокість,
В підступність,
У бездушність, у ворожість.
Ми поплатилися...
Як же поплатилися!
Надцінним збіжжям
Поле колосилось...
Розквітло поле —
Маки, маки, маки...
За волю кров'ю
Платить рідна мати.
Ми відродились, світе,
Відродились!
Перед грозою
Богу помолились
Багато з нас
У боротьбі вже з Неба,
Та борються,
Бо в цьому є потреба:
Потреба волі,
Щастя і свободи,
Ми їх здобудемо,
Нескорений народі!

* * *

А світ живе... в нім вічна
круговерть...
Озвися, відгукнися, хоч приснився!
Там «Байрактари», «Гради», «Смерчі»,
смерть...
Прошу тебе, калино, не хилися!
Тримайся, рідна, бо в тобі вся кров,

Вся сила, міць і дух мого народу!
На вроду твою красну впала знов
Тяжка й гірка печать бідовороту.
Вже стільки янголів трубили про біду,
Вже скільки горя й зла ти поборолася!
Ізбореш ти, калино, й цю орду,
До волі твоя кров не охолола.
Озвися. Відгукнися. Хоч приснився...
Твоєю долею сумую і болюю.
Я серцем вірю: зможеш розцвісти,
Ні цвіт, ні кров твої не спопеліють!

* * *

Куті солодкої забутий смак...
І мак гіркий, і мед уже катма.
Розтерти по макітрі як
Той біль-журбу, що краю їм нема?
Пече, палає він, не угава.
До поту, до тремтіння в м'язах
Стискаю міцно макогін,
І тру, і тру, і розтираю
Той мак-розпуку, як вогонь.
Таки упораюсь, либонь.
Горить душа і світ палає...
А з неба падає зірда,
І вільний ничого долає,
І знов лунає коляда.
Лунка, завзята, горова.
І буде світло! Прийде правда!
З небес полетіть благодать,
Воскресне істина, що спрагла.
І сурми слави зазвучать.
По миру світлом полетять!

* * *

Укотре згадую усе
І вкотре йду до тебе.
То світла пам'ять, то глевка,
То гостра, як багнети.
Бува — кричить, бува — німа,
Бува — хова секрети
Десь глибоко...
Там десь на дні мирських подій,
Життєвороту млива,
Із вірою у майбуття,
Нещасна і щаслива,
Я все ж молюся всім богам
І сподіваюсь дива!
Бо вірю!
Усе було й ще буде все,
Й не наша в тім провина.
Народять весни цвіт рясний,
А восени він згине.
Та все ж залишилось в душі,
Як спогад, як надія,
Що не вмирає!
Знов підіймаю келих мій
За тебе, ностальгіє.
Спокута, кара, каяття —
Мої ви до загину...
І все ж молюсь усім богам
І сподіваюсь дива.
Нещасна і щаслива!

* * *

Чи доросте душа до висоти
Твого пречистого прощення?
І чи судилось у миру знайти
Й пізнати твоє благословення?
Я не хитрую з таланом. Живу...
Гріхи й чесноти на рахунок маю,
І що ти написав там на віку,
З покорою і послухом приймаю.
Чи бунтівниця, запиташ ти?
Що відказати, Боже, я не знаю,
Бо інколи не в силі я знести,
Коли неправда правду розпинає.
Тоді душа не слухає мене,
Здається, вона тіло залишає,
Слабке, недосконале і сумне,
І порятунку в боротьбі шукає...
Чи, може, то і є та висота,
Мій Боже, що для мене ти відміряв?
Вона така прозора і проста.
От тільки непростим є її вияв.

Л

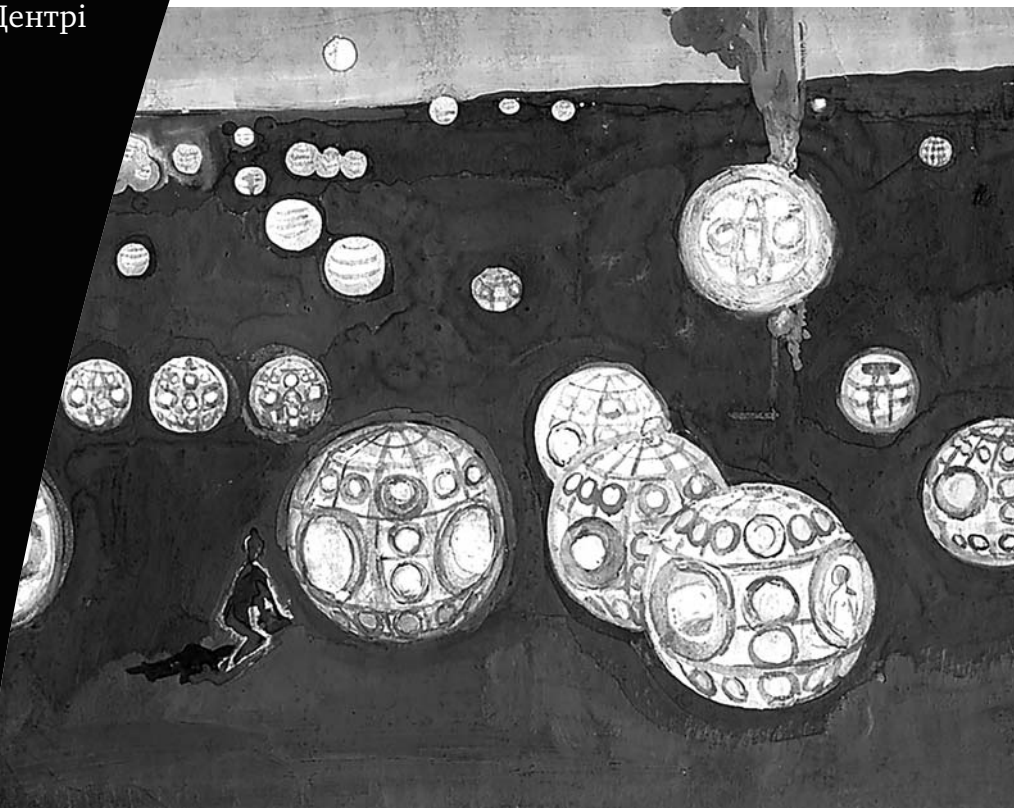
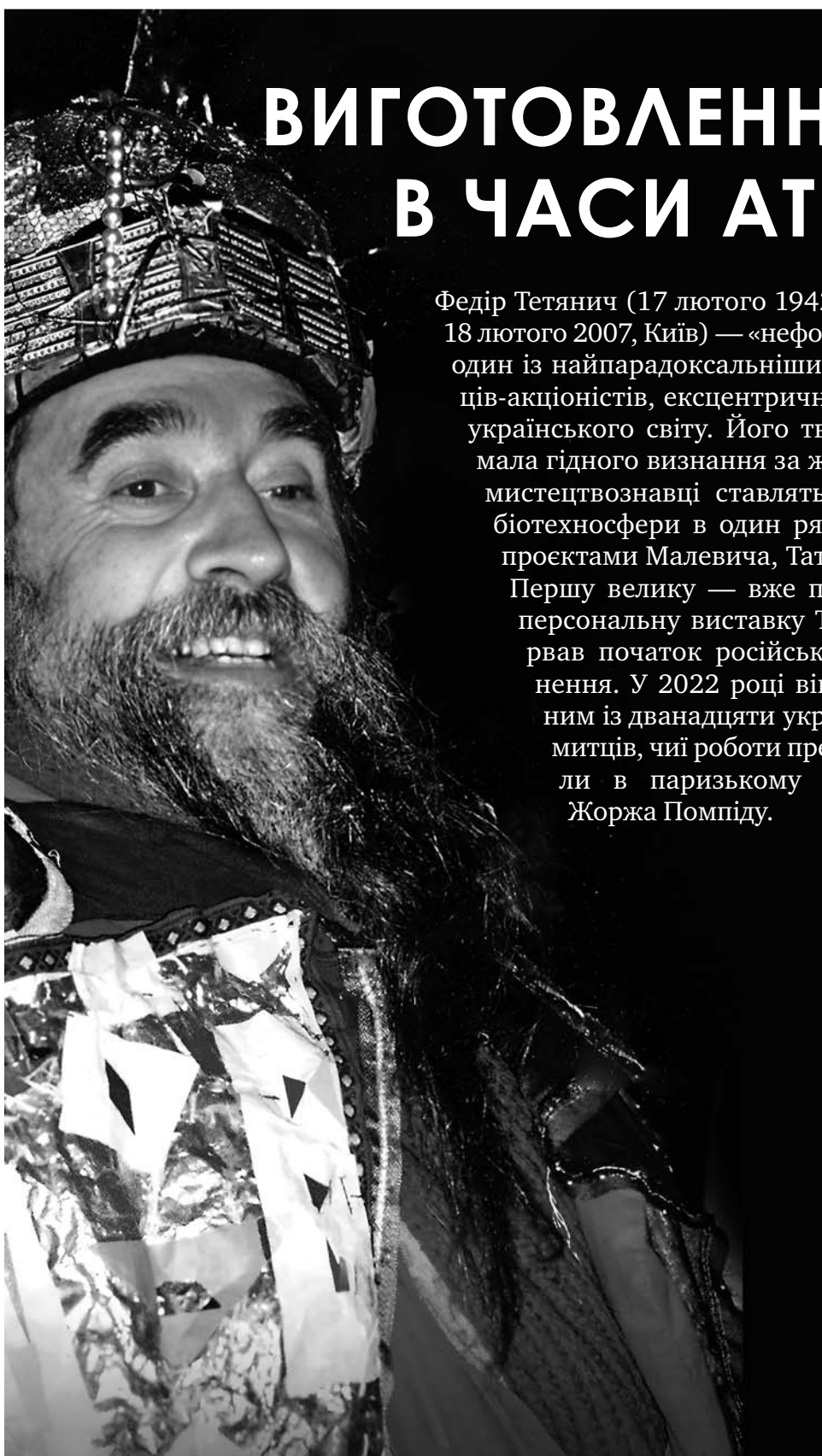
ВИГОТОВЛЕННЯ ХРЕСТА В ЧАСИ АТЕЇЗМУ

Федір Тетянич (17 лютого 1942, селище Княжичі — 18 лютого 2007, Київ) — «неформальний академік», один із найпарадоксальніших вітчизняних митців-акціоністів, ексцентричний пророк нового українського світу. Його творчість не отримала гідного визнання за життя. А сьогодні мистецтвознавці ставлять його утопічні біотехносфери в один ряд із великими проектами Малевича, Татліна та Фур'є. Першу велику — вже посмертну — персональну виставку Тетянича зірвав початок російського вторгнення. У 2022 році він став одним із дванадцяти українських митців, чії роботи представили в паризькому Центрі Жоржа Помпіду.

С я йому в очі й розумієш, що це абсолютно свідомо людина. Це був його мистецький прийом, він руйнував рамку, в якій існувала радянська людина. Важко передати, наскільки явлення в ті часи такого чуда — абсолютно вільної людини серед радянського натовпу — перемикало мізки».

кав'ярках не наливали, у скверах чергували міліційні шакали, підстерігаючи здобич для витверезника... Тому майстерні митців ставали іноді підпільними ресторанами. Євтушевський і Тетянич потоваришували на традиційній тематичі: обоє чудово малювали козаків, дівчат у віночках, сільських жінок. Але сварилися, коли Тетянич виходив далеко за тестаментарно-рустикальні межі і ставав адептом авангарду. Після чарки пішла дискусія на типову для художників тему, хто з них кращий. «Хіба ти зможеш крикнути на весь Київ: я — нескінченність?» — викривав творчу боягузливість Євтушевського безстрашний Тетянич. Сам він не тільки міг і хотів, а й робив це регулярно. «Жжя-безме! — гримів Тетянич, ідучи Хрещатиком. На нього озиралися: що за француз поїхав дахом? — Жжя-безме-жжя, — вів далі Тетянич і переходив на пафос: — Безмежжя! Нескінченність! Фріпулья!»

Його квартира на Курганівській могла би служити потвердженням того, що в побуті він був таким же мистцем, як і на публіці. Якось я зайшов привітати його на Різдво. У будинку сяла вогнями ялинка, зроблена з фольги та пластмасових конструкцій. «Екологічна, зі сміття», — пояснив худож-

ШЛЯХ НОНКОНФОРМІСТА

«Ну ось, наприклад: я — член Спільки художників. У Спільці діють секції графіки, скульптури, живопису, мистецтвознавства... А чому немає секції оп-арту? Перформансу? Інсталяції?» — так питав Федір Тетянич на псевдо Фріпулья.

Ми познайомилися на Андріївському узвозі в 1988 році. Перебудова, перед самим розпадом СРСР, — утім, тоді навряд чи хто припускав, що «Імперія зла» незабаром упаде. Раділи горбачовській гласності, розмаю художніх жанрів. Це тепер на «київському Монпарнасі» панує в основному комерція, а тоді на Андріївському виступали найкращі рок-музиканти, поети, барди, художники. А де б іще? Не було ж незалежних галерей, концертних залів, закордонних поїздок.

Там я й побачив його. Точніше, спочатку — дерев'яне яйце, встановлене посеред бруку. До яйця з цікавістю підійшли кришнаїти, перервавши свою мантру. Зупинився сивий кобзар у вишиванці. Нарешті дверцята в яйці відчинилися і звідти виліз чорнявий, бородатий і блискучий Федір Тетянич. «Я — нескінченність. Фрі-

пулья!» — назвався він. На ньому були котурни — черевики на високій платформі. На плечах виблискував театральний плащ із якоїсь блискучої матерії. Ззаду тягнувся довгий шлейф із прив'язаними до нього порожніми консервними бляшанками. Іноді Тетянич називав це своє вбрання «дельтапланом», іноді — «музичним інструментом», оскільки плащ шарудів, а бляшанки тарабоніли в такт. Вінчала цей багатофункціональний скафандр шапка, виготовлена з круглої коробки від торта «Динамо». Час від часу Тетянич зводив руки й виголошував котрусь із своїх технократичних «молитов», бо був також поетом-верлібристом:

осінь!
пора картоплю
з планети вибирати...

«Це було таке камлання, майже шаманська практика й одночасно перформативна ніби літургія, а ніби спектакль, — описує це художниця Олена Грозовська. — Іноді люди дивились на нього налякано, думали, що перед ними міський божевільний. Пам'ятаю своє перше враження, коли ти ніби не можеш налаштувати фокусу, а потім дивиш-

«ФРІПУЛЬЯ — МІЙ ВІЧНИЙ ДІМ, МОЄ НЕСКІНЧЕННЕ ТІЛО»

Такий яскравий нонконформізм підкуповував одразу і назавжди. Спочатку, якщо судити із зовнішності, Фріпулья здавався людиною, що начиталася наукової фантастики. Я теж полюбляв цей жанр, однак від Тетянича ніколи не чув нічого про творчість Лема, Гаррисона, Дашкієва або Шо. Космос його цікавив як художника: одразу весь, без дрібних подробиць.

Тетянич (за паспортом — Феодосій, а в миру — Федір) узяв собі, на перший погляд, дивне псевдо. Він пояснював, що в перекладі з якоїсь іще невідомої філологам мови воно означає «безмежжя». «Фріпулья — слово-ієрогліф. Воно означає продовження нашого духу в нескінченність, у безсмертя. У деяких мовах землі, як мені казали, слово «фріпулья» звучить аналогічно з органом продовження роду. Цей збіг для мене — містична загадка», — так казав Тетянич цілком серйозно.

Якось Фріпулья завів мене в майстерню свого приятеля Володимира Євтушевського на Круглоуніверситетській вулиці. Були часи горбачовського «сухого закону», ніде в

ник. Запросив на кухню. Замість табуреток навколо стола стояли справжні лісові пенки. «Зараз нам випивку піднесе робот», — сказав Тетянич і смикнув за мотузочку. Зі стіни, з якогось портрета-маски, висунулась механічна рука із пляшкою. Фріпулья взяв посудину, смикнув за мотузочку — рука сховалася.

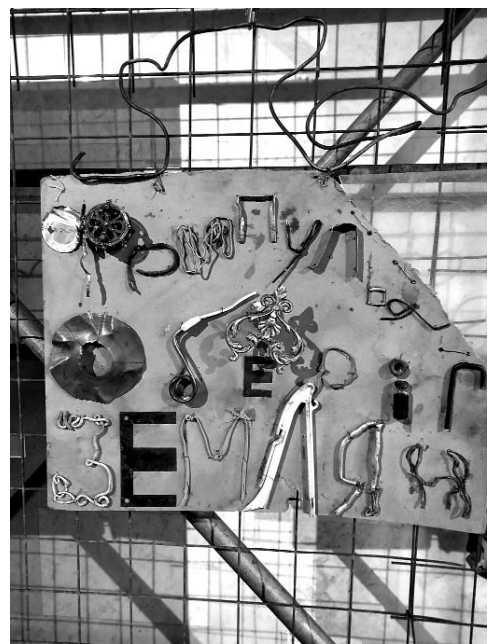
ПРОБУДЖЕННЯ АВАНГАРДУ

Художнє життя часів розквіту Тетянича, тобто в 1970-80-і роки, являло собою печальну картину. Застій, летаргія духу, ідеологічно-силовий гіпноз Кремля... «Україна має колосальний досвід у плані провінціалізму, — казав Фріпулья. — А мені не треба летіти до інопланетян за мільйон світлових років чи їхати в Москву, аби спитати дозволу: що робити?». Тетянич епатував, прагнув відповідати іміджу яскравого художника, відкрито демонстрував свою інакшість. Дивувало й те, що його тяга до авангарду поєднувалася з радикальним націоналізмом, повагою до традицій та релігії, підкреслено селянською самосвідомістю.

Напередодні Незалежності справді почали з'являтися бозна-звідки цілі світи. Раніше

заборонене мистецтво виходило на світ Божий, і однією з перших маніфестацій цього процесу стала виставка «Українське МалАртство 1960-80-х років», проведена у 1989 році галереєю «СовіАрт» у Торгово-промисловій палаті на вул. Великій Житомирській. Куратор Сергій Святченко витягнув із мансард, підвалів і горищ максимальну кількість усього раніше несанкціонованого і при цьому — справжнього. Валерій Ламах, Іван Марчук, Олег Голосій, Олек-

сандр Бабак, Яким Левич, Анатолій Анто- нук, Олександр Гнилицький, Марко Гейко... На цьому параді андеграунду захоплювало дух. Що художник, то культурний герой! Представлений був і Федір Тетянич, причому не тільки монументальною роботою, а й власною персоною.

Він установив посеред залу свою дерев'яну біотехносферу. Одягнувши блискучий скафандр, став пояснювати її сенс відвідувачам. «Японський магнітофон — це Японія, еге ж? Національне надбання. А в нас тільки показують фарбовані яйця: ось які ми, українці! І не втовкмачити в довбешку мистецтвознавця, що ці біотехносфери — це і є «Слава Україні!» Це теж — наше національне досягнення».

Багато хто з глядачів, не розбещених сучасним мистецтвом, витріщалися на Тетяничу, як на мешканця зоопарку. Обивателі взагалі рідко сприймали його всерйоз, радше як дивака, клоуна, юродивого. Тоді як колеги-митці одразу відчували драйв і оригінальність. Те, що витворяв Фріпуль, хтось називав лайф-артом, хтось перформансом. А вибагливий театральний режисер Андрій Жолдак навіть запросив Тетяничу взяти участь у виставі, присвяченій Чорнобилю.

Нині мистецтвознавці в оцінках уже цілком академічні: «Сконструйована Тетяничем біотехносфера перебуває в одному ряду з проєктами Малевича, Татліна, Лисицького. Відмінність полягає в тому, що у творі Тетяничу вже присутній досвід поразки, який отримали автори авангарду, що й проявилось у неприкритій «непридатності» об'єктів Тетяничу, в яких бутафорсько-мішурна технологія виготовлення замінила логіку і доцільність конструкцій попередників» (Валерій Сахарук).

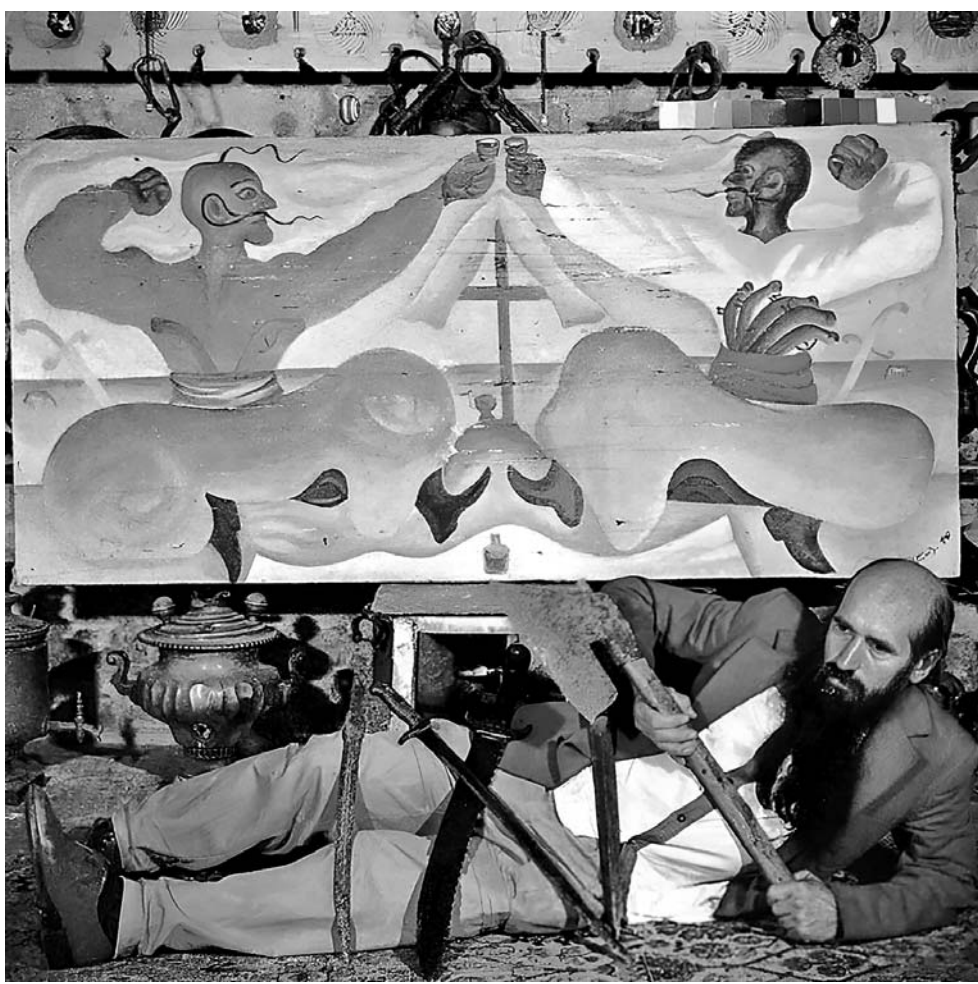
Якщо авангард початку ХХ століття виродився в утопію, то Фріпуль — одночасно і пародія на радянську монументальну маніловщину, і висміювання обивательського прагматизму. Розмова про дух і духовність, про теологію Фріпуля протиставляв

«ЕПОХА ВАТЕРЛОО»

В еру радянського мезозою він заробляв монументальним мистецтвом — виготовляв мозаїки для стін типових будівель, для зупинок громадського транспорту. Зокрема, виконав панно на фасаді корпусу № 18 Київської політехніки. Й водночас являв собою втілення авангарду. Саме явище Тетяничу в добу анемічної радянської «епохи Ватерлоо», духовної убогості й конформізму здавалося чимось неймовірним. Звідки ж він узиявся? Частково я отримав відповідь, побувавши в його майстерні в селі Княжичах. Власне, то була звичайна сільська хата, де він виріс і де доживала віку його мати.

Спочатку Фріпуль запросив мене... у дров'яну. На дерев'яній стіні одразу ж приковувала погляд рельєфна портретна галерея: бедуїн, принцеса Діана, стара українка... Парсуни ці художник створив зі... старого взуття! Як деякі майстри ріжуть із коренів свої хитромудрі габріаки, так Фріпуль в поношеному черевіку або капці вловлював якийсь образ і двома-трьома «штрихами» (поворотом шнурка, додатковою подряпиною) доводив портрет до виняткової виразності.

А в хаті Тетянич показав ікону, перед якою молилася його мати. Сюжет здався дивним, я такого досі не бачив. Йосип-тесля зображений за роботою в майстерні. Він зосереджено виконує замовлення — виготовляє дерев'яний хрест для страти злочинця. Йосипу допомагає підліток, його прийомний син — маленький Ісус. «Виготовлення хреста», — перехопивши мій погляд, урочисто виголосив назву роботи Тетянич. І розповів її історію. В 14 років він захворів, виникли проблеми з ногами. Сидячи в інвалідному візку, навчався малювати, читав заборонене тоді Євангеліє. Сюжет прийшов до нього сам собою, раптово. Коли мати побачила картину, зроблену рукою хворого сина, вона злякалася, запросила священника. Той з підозрою розглядав зображення: «Хто тебе напоумив?» — «Сам», — гордо відповів Федько. Священник перехрестився... Потім окропив картину святою водою, помолився і дозволив повісити її на покуті.

Пізніше Тетянич напівжартома пояснив, чому і як міг виникнути цей мотив пасинка, в якого є впливовий заступник-батько. У Княжичі за часів Київської Русі найжджали хтиві князі-неофіти, які ніяк не могли позбутися язичницького багатожинства. Вони влаштували тут свою заміську резиденцію, звідки й назва села. І місцеві діти, княжі бастарди, хоч і добре виховувались, але отримували ім'я не по батькові, а від матері: Ольжич, Іринич, Маринович... «Я — Тетянич, бо пращур був сином наложниці Тетяни».

Зазвичай коли обивателі критикують авангардиста, то кажуть, мовляв, він не вміє малювати «по-людськи». Свобода, з якою Фріпуль володів різними матеріалами й техніками, дивувала. Малював він з юності чудово. Про це свідчить, наприклад, його однокурсник із художнього училища (тепер —

Київський інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука) Василь Лопата, народний художник України, визнаний графік, відомий найширшій публіці своїм оформленням нинішніх гривневих купюр. Спочатку ще в училищі Лопата захоплювався графічною майстерністю Тетяничу.

А коли дороги їхні розійшлися, з повагою і подивом стежив за тим, що робить друг юності. «Кожен із нас поступово став дотримуватися діаметрально протилежних принципів: Тетянич став художником-модерністом, а я віддав перевагу традиційній графіці».

У 1992 р. готувалася до друку моя книжка віршів. Фріпуль погодився оформити обкладинку в чорно-білій графіці. Коли я хвалився знайомим, що за справу взявся сам Федір Тетянич, у відповідь чув щось скептичне. Мовляв, там знадобиться батальйон художніх і технічних редакторів. Бо багато хто знав про непогамовний художній характер Фріпуля. Та насправді художник цілком дисципліновано виконав усі вимоги друкарні. А це ж був іще високий друк, ліно-тип. Тетянич зобразив космічні тіла, змонтовані в кулі з людських тіл, іронічно осмисливши метафору про «планету людей»...

Насамкінець пригадаю один із його незабутніх верлібрів:

*Мені самі телепатуйте,
хто стріне вірші (може, в снах?),
бо я вже всяку ініціативу
до спілкування з людством — кину.*

■ Ігор КРУЧИК

Обласний проєкт «Молоді імена Київщини»

Проєкт «Молоді імена Київщини», започаткований Київською обласною бібліотекою для дітей, об'єднує молодих письменників та видавців Київщини задля популяризації українського слова.

Мета проєкту — створити простір для розвитку, взаємодії та популяризації творчості молодих авторів-початківців і видавців Київської області, а також сприяти професійному зростанню та формуванню сучасного літературного середовища на обласному рівні. У цій публікації ми знайомимо вас із учасницею проєкту «Молоді імена Київщини» **ІНГІГЕРДОЮ**.

Авторка віршів для дітей та дорослих, тренерка з розвитку м'яких навичок, методологиня навчальних програм та організаторка мистецьких заходів. У студентські роки була редакторкою та видавчиною стінгазети «МЕД.УХА», яка 2000 року на обласному конкурсі у Рівному посіла II місце в рейтингу найкращих стінгазет. У доробку Інгігерди багато віршів, які друкувалися і в періодичних виданнях, і у збірниках, і в альманахах. Але найбільш

ша її гордість — перша в Україні художня книжка, надрукована Рутенією (відновленим прадавнім українським шрифтом), — «Смачненька абетка» (2023) та артбук «Уламки» (2024) з історіями втрат українок, що є свідченням подій російсько-української війни. У 2021 році організувала мистецький проєкт «Літературні забави», який ось уже 4 роки популяризує сучасну українську літературу і хедлайнерами якого стали вже понад 140 авторів.

ПРОСТА АРИФМЕТИКА

Скільки було тих чоловіків...
Хтось на все життя, а хтось просто хтів,
хтось залишав по собі сліди,
хтось палив тебе і разом мости,
хтось статус «екс» замінив на «друг»,
хтось віру дав, хтось душею протрух,
хтось дарував тобі, а тебе — собі...
Живи з цим як хочеш, вір і люби.

Скільки було вже чоловіків...
Отих, що вдавали з себе волхвів
чи хлопчиків для тілесних втіх,
о, скільки було вже героїв тих...
З ким просто в ліжку, з ким — кава-чай,
з ким народжуй собі й колискову співай,
а з ким, як у казці, принцеса мов,
ранки — із квітів, а дні — із обнов.

Скільки було в неї чоловіків...
Та, певно, Господь уберіг, захистив,
бо з жодним із них не зайдеш у осінь,
не було й ради кого зрізати коси.

З ОСІННЮ ПРО ОСОБИСТЕ

Ти посипала золотом мій шлях,
але не дала компаса,
аби я йшла туди, де живе сонце.

Ти говорила мовою лелек,
видаючи її за свою,
бо тільки так я звертала увагу
на твою вересневу оду.

Ти розплела мою косу
і, не погладивши чола,
віддала вітрові гратися моїм
волоссям,
як свободою.

Ти вмила моє обличчя дощем
і дозволила сирості псувати одіж,
просочуватися під шкіру
і розчиняти мене.

Ти забрала у мене всі фарби
і сама малювала ж втневі,
підглядаючи у той час
за моїми графітовими ескізами.

Ти роздягла дерева,
аби я побачила небо,
та не спитала,
чи є з ким мені до вирію.

Ти цілувала інколи,
зумисно пускала до мене сонячних
зайчиків,
які ніжили, присипляючи увагу,
що зайшов листопад.

Ти повела мене у туман,
де я навромацки шукала опори
і вірила, що це — молоко,
яке зростить у мені дорослу,
котра не говоритиме більше
з осінню
про особисте,
з осінню
про особисте...

КИЇВСЬКА ОБЛАСНА
БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ
1909

МАЙЖЕ ВЕРЕСЕНЬ

Знімай босоніжки,
між пальцями вересень цідиться,
крадькома заглядає під ситець вище твоїх колін,
якихось два вечори — і завершення місяця,
у колекції споминів примножиться ще на один.

Кутай ребра в парчу,
що зі шкірою в кольорі золота,
потім згадай, як ногами мережила стиглий пісок,
доведений факт: іще одне літо зібрано й змолото,
спрага вже випекла дно, піт на тілі засмаглім підсох.

І заходить пора,
що пахне то димом, то яблуком,
залітають вітри, щоб куйовдити коси й думки,
саме час, щоб варити солодкі чаї, тільки знати б хто
прийде в осінь оцю — гріти ноги твої залюбки.

Вересень став на порозі і мовби боїться заходити,
двері прочинені серпень йому залишив і покійно пішов,
здається мені, в цього вересня мокрі й завітрені спогади,
цьогоріч він боїться ступати на літнє мереживо й шовк.

Він достоту полошиться птиць, які курсом на південь полинули,
і не хоче впускати вітрів, що розхристають поле і сад,
бо йому як покійному осені старшому синові
знову треба схвалити палітру призначених звичаєм фарб.

А йому все навколо димами затягнуто й пікселем,
це який уже рік він влітає красу між утрати і смерть,
все настільки тепер у цій осені справді помішане,
абсолютно усе:
десь цілком,
десь навпіл,
десь на чверть...

Пам'ятай мої вірші і запах промоклої осені,
десь між днів тих туманних забулись і вистигли ми,
листя долі лежить, мов білизна брудна і поношена,
я — хизуюся тілом, що носить відзнаки, як ордени.

Ти казав, неодмінно мені пасуватиме вересень,
срібно-жовта палітра і зморщок тонка павутинь,
що лишатися варт на твоєму прогрітому березі,
проростати корінням на кілька нових поколінь.

Я — збирала коштовності днів і сонячних зайчиків,
оббирала плоди зі старої-старої лози,
але марно було, ми повисли на жовтня окрайчику,
мирно в'яли собі, поки дощ обливав, моросив.

Не один день минув, промиваючи сірою зливою,
у бокалі нагрілось і стерпло червоне вино,
розпадаюся на дрібки, хоч зовні тримаюся цілою,
листопад — на фіналі, для мене — кінець вже давно.

Загорнувшись у плед, порадію раптовому холоду,
від якого твердіють ґрунти і бентежні думки,
наш гербарій сплю, пересію все срібло і золото,
попрощаюся з минулим, де мрії занадто крихкі.

Л

Літературна Україна

ТОВ «Газета "Літературна Україна"»
Виходить у суботу. Індекс 60974

ЄДРПОУ 21537661

IBAN UA 11 3204780000026004000175126

МФО 320478 відд №215/09 в АБ «Укргазбанку»

Юр.адреса: 01133, м. Київ, бульвар Л. Українки, 20

Платник податку на прибуток на загальній підставі

Не платник ПДВ

Засновники:

Національна спілка письменників
України та трудовий колектив редакції

Головний редактор: Сергій КУЛІДА.

Редакційна колегія: Володимир БАЗИЛЕВСЬКИЙ, Юлія БЕРЕЖКО-КАМІНСЬКА (заступниця гол. редактора), Юлія БЕЛІНСЬКА, В'ячеслав БРЮХОВЕЦЬКИЙ, Вадим ВІТКОВСЬКИЙ, Григорій ГУСЕЙНОВ, Олесь ДЯК, Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, Дмитро ІВАНОВ, Микола ІВАНОВ (заступник гол. редактора), Тадей КАРАБОВИЧ (Польща), Олександр КОПИЛЕНКО, Світлана КОРОНЕНКО, Василь КУЙБІДА, Сергій КУЛІДА, Віктор МЕЛЬНИК, Павло МОВЧАН, Петро ПЕРЕБИЙНІС, Володимир ПОЛІЩУК, Тетяна П'ЯНКОВА, Валентина СЕМЕНЯК, Михайло СИДОРЖЕВСЬКИЙ, Іван СТЕПУРІН, Віктор ТЕРЕН, Ярослав ТКАЧІВСЬКИЙ, Дмитро ЧИСТЯК, Антонія ЦВІД.

Дизайн, верстка: Оксана ЖЕНЖЕРА. Літ. редагування: Олександр СТУСЕНКО.

Адреса для листування: м. Київ, вул. Банкова, 2. Для газети «Літературна Україна»

Email: lit_ukraine@ukr.net, сайт: litukraina.com.ua

Редакція не завжди поділяє думки авторів. За вірогідність фактів відповідають автори. Рукописи не рецензуємо і не повертаємо. Редакція не листується з читачами. Гарнітура: Myriad Pro, «Rutenia2008 VasylyChebanyk» (abetkarutenia.com.ua). Передруковуємо матеріали, посилаємся на «ЛУ» обов'язково.

9 786177 229338

Загальний наклад за міс.: 2500. Зам. 1421.

Ціна видання — договірна.

Обсяг — 4 друк. арк. Газету набрано

й зверстано в комп'ютерному центрі

«Літературної України».

Надруковано в Друкарні «Від і до»,

58007, м. Чернівці, вул. Заводська, 37 В.